

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra sociální práce

Bakalářská práce

Ing. Zuzana Břesková

Odstraňování bariér směrem k osobám se sluchovým postižením v pořadech České televize

Elimination of Barriers in Programmes of Czech Television
for People with a Hearing Disability

Praha 2013

Vedoucí práce: Ph.Dr. Pavla Kodymová, Ph.D

Poděkování

Ráda bych poděkovala všem, kteří mi pomáhali při vzniku této práce. Především vedoucí bakalářské práce PhDr. Pavle Kodymové Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Velké poděkování patří paní Mgr. Věře Strnadové za pomoc s vypracováním dotazníku pro osoby se sluchovým postižením a panu Ladislavu Kratochvílovi za převedení dotazníku do elektronické podoby.

Zvláštní poděkování také patří všem respondentům, kteří mi ochotně odpovídali na moje otázky v dotaznících.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 21. července 2013

.....
Zuzana Břesková

Klíčová slova (česky)

Skryté titulky, sluchové postižení, veřejnoprávní Česká televize, teletext, vlastnosti skrytých titulků, názory diváků, bariéry, televizní vysílání

Klíčová slova (anglicky):

Closed subtitles, hearing impairment, Public Czech Television, teletext, properties of closed subtitles, opinions of viewers, barriers, television broadcasting

Abstrakt (česky)

Bakalářská práce se zabývá odstraňováním bariér vůči divákům se sluchovým postižením, a to z hlediska zpřístupňování pořadů České televize formou skrytých titulků. Teoretická část je věnována obecnému pohledu na cílovou skupinu diváků a jejich komunikačním specifickým, které mohou mít vliv na jejich sledování skrytých titulků. Pozornost je věnována také zákonné úpravě stanovující povinnost opatřovat určité procento vysílaných pořadů skrytými titulky a jejímu plnění, jakož i možnostem tvorby skrytých titulků u předtočených pořadů. V praktické části je výzkumná sonda, zaměřená na spokojenost sluchově postižených diváků se službami České televize.

Abstract (in English):

This bachelor thesis deals with closed subtitles as a means to remove barriers in terms of access to programmes broadcasted by Czech Television for viewers with hearing disabilities. The theoretical part provides a general view at the target audience and their communication specifics that may affect their closed subtitles usage. Attention is also paid to the statutory framework which sets out the obligation to provide a certain percentage of broadcasted programmes with closed subtitles and to the extent of fulfillment of the legal obligations. The possibilities of providing pre-recorded programmes with closed subtitles are discussed as well. The practical part reports a research probe focused on the satisfaction of hearing-impaired viewers with services of Czech Television.

OBSAH

ÚVOD	8
1. CHARAKTERISTIKA UŽIVATELŮ SKRYTÝCH TITULKŮ	10
1.1 Skupiny osob se sluchovým postižením	11
1.2 Klasifikace a rozsah sluchového postižení	13
1.3 Typy sluchových vad	15
1.4 Výskyt sluchového postižení v populaci	15
2. KOMUNIKACE OSOB SE SLUCHOVÝM POSTIŽENÍM	17
2.1 Komunikační systémy osob se sluchovým postižením	17
2.2 Komunikační preference	18
2.3 Důsledky prelingvální hluchoty na čtení s porozuměním	20
2.4 Individuální variabilita	23
3. INDIVIDUÁLNÍ POMŮCKY PRO POSLECH TELEVIZE	24
3.1 Sluchadla	24
3.2 Kochleární implantát	25
3.3 Poslech televize pomocí indukční smyčky	25
3.4 Poslech televize na náhlavní sluchátka	26
4. SKRYTÉ TITULKY PRO OSOBY SE SLUCHOVÝM POSTIŽENÍM	28
4.1 Druhy televizních titulků	28
4.2 Význam skrytých titulků pro sluchově postižené osoby	29
4.3 Historie zavádění teletextových titulků v České republice	30
4.4 Legislativní zakotvení televizních skrytých titulků	32
4.5 Výroba skrytých titulků	34
5. VÝZKUMNÁ ČÁST	38
5.1 Metodologie a cíl práce	38
5.2 Charakteristika výzkumného vzorku	41
5.3 Získaná data a jejich interpretace	42

ZÁVĚR	83
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	87
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ.....	94
SEZNAM PŘÍLOH	96

Úvod

Motto:

*„Zkuste si vypnout zvuk a sledovat film.
Budete na naší úrovni.“*

(Jeden z respondentů této výzkumné práce.)

Sluch je jedním z hlavních smyslů člověka a jeho absence způsobuje mimo jiné také hlubokou a stálou informační bariéru. Ta je podle zákona překonávána sociální službou ve formě tlumočení do a ze znakového jazyka, či prostřednictvím přepisovatelské služby, kdy se mluvená řeč převádí do textu. Analogicky je mluvená řeč z filmů převáděna do textu - je tedy veřejnou službou osobám se sluchovým postižením.

Skryté titulky přispívají nejen k odstraňování informační bariéry, ale také ke zpřístupňování většinové kultury, které se jinak těžko mohou zúčastňovat, k poznávání vzájemné interakce slyšících osob, a tím také k lepšímu pochopení a začleňování těchto lidí do většinové společnosti.

Mnohým osobám, které neslyší od dětství a mají malé znalosti českého jazyka, a které proto nečtou knihy, slouží skryté titulky také ke stálému zlepšování znalosti českého jazyka, neboť jsou mu vystaveni ve viditelné formě při sledování filmu, který je zajímavý. V podstatě je to tedy služba umožňující socializaci a celoživotní vzdělávání lidem s těžkým sluchovým handicapem.

Téma této práce je mi osobně blízké, protože již mnoho let pracuji v redakci teletextu České televize, což je také důvodem, proč jsem si toto téma zvolila.

Bakalářská práce je rozdělena na část teoretickou, která obsahuje rešerše z odborné literatury, shrnující základní informace o problematice sluchových postižení a na část praktickou, sestávající z empirické výzkumné sondy.

Teoretická část bakalářské práce je rozdělena do čtyř kapitol a dále členěna na podkapitoly.

První kapitola se zabývá charakteristikou osob, které jsou uživateli skrytých titulků a zmiňuje se o různých aspektech sluchového postižení. Je do bakalářské práce zařazena proto, aby bylo zřejmé, o jak různorodé skupiny osob se jedná a že každá z nich má svoje specifické problémy, bariéry a způsob jejich překonávání.

Na ni navazuje kapitola druhá, zabývající se komunikační preferencí různých skupin osob se sluchovým postižením, což se vztahuje mimo jiné také k možnosti porozumět obsahu skrytých titulků. Souvisí to s absencí sluchu, která brání lidem od narození neslyšícím spontánně se naučit většinový jazyk odposlechem a nápodobou, jak je tomu u slyšících lidí. Jde o problematiku velmi složitou, ale vzhledem k omezenému rozsahu bakalářské práce zde nebylo možno uvést obsáhlejší a podrobnější informace.

Ve třetí kapitole jsou představeny technické pomůcky používané k poslechu televizních pořadů osobami, které mají využitelné zbytky sluchu. Tato kapitola je z větší části rešerší textů pana Zdeňka Kašpara, který je v tomto oboru špičkovou kapacitou a který mi k využití svých textů dal laskavé svolení.

Čtvrtá kapitola se věnuje hlavnímu tématu bakalářské práce - skrytým titulkům. Protože nemám osobní vazby na komunitu osob se sluchovým postižením, uvítala jsem kontakt s neslyšící paní Věrou Strnadovou, která mi laskavě poskytla mnohé informace prostřednictvím chatu na Skype a e-mailem; tyto zdroje informací uvádím v příslušném textu. Nicméně i rešerše literatury na téma skrytých titulků vychází z velké části z jejích odborných publikací, protože se problematice skrytých titulků a komunikaci osob se sluchovým postižením věnuje dlouhodobě. Tato kapitola obsahuje mimo jiné také legislativní zakotvení vysílání skrytých titulků s úpravou pro osoby s postižením sluchu. Proto je zde i přehled množství vyrobených pořadů se skrytými titulky za období posledních pěti let.

Informace o charakteristice průzkumu, o hlavních i dílčích cílech, o vzorku respondentů, o technice sběru a zpracování dat a jejich interpretace jsou uvedeny přímo ve výzkumné části bakalářské práce.

V závěru pak je shrnutí výsledků výzkumného šetření a doporučení pro výrobu skrytých titulků.

Poznatky vyplývající z výsledků výzkumné části bakalářské práce budou v praxi využitelné jak pro Českou televizi, tak jako základ pro další průzkumy a výzkumy týkající se skrytých titulků.

Zuzana Břesková

1. Charakteristika uživatelů skrytých titulků

Skryté titulky využívají především osoby s postižením sluchu, kterým stupeň a typ sluchového postižení neumožňují porozumět zvukovému doprovodu televizního vysílání. Jde tedy o osoby neslyšící nebo těžce nedoslýchavé. Ale také osoby s lehkým a středním postižením sluchu mohou mít problémy s poslechem dialogů, a to v důsledku nepříznivých poslechových podmínek - jak v okolí, tak i vinou zvukového podbarvení dialogu šumem nebo hudbou.

Pro úplnost je třeba dodat, že skryté titulky stále častěji využívají i lidé bez sluchového postižení. Sledovanost pořadů opatřených skrytými titulky v domácnostech je zvýšena i o slyšící členy rodiny (rodiče, manželé, děti), kteří sami titulky nepotřebují, avšak chtějí sledovat tentýž televizní pořad spolu se sluchově postiženým členem rodiny. Nezřídka tomu podřizují i výběr vysílaného pořadu. Na to je potřeba pamatovat i při odhadu sledovanosti titulkovaných pořadů a neomezovat je pouze na skupinu osob se sluchovým postižením.

Mnozí slyšící lidé si pouštějí skryté titulky i v případě, že v domácnosti není sluchově postižená osoba, je to v případech, kdy je malý byt a rodiče nechtějí rušit spící děti nebo další členy rodiny. Skryté titulky si pouštějí i cizinci, a to buď proto, že jim mluvené slovo k porozumění nestačí, anebo proto, že se chtějí seznámit i s jejich psanou podobou. Nejvíce se to projevuje v zemích, kde má titulkování již dlouhou tradici. Například OFCOM (britská obdoba naší RRTV) průzkumem v roce 2006¹ zjistil, že skryté titulky ve Velké Británii používá také 6 milionů osob, které nemají žádné sluchové postižení. Tento vývoj lze postupně očekávat i u nás.

Ve vyspělých zemích jsou televizní přístroje ve veřejných prostorách nastaveny na skryté titulky. Například v nemocnicích, kde musí být ticho, nebo naopak v hlučném prostředí jako jsou restaurace a podobně, kde by jinak nebyl zvuk slyšet.

V České republice to není zvykem. Strnadová (14. 3. 2013, Skype) tuto zkušenost potvrzuje sdělením, že v restauracích neslyšící hosté marně žádají zapnutí skrytých titulků. Většinou je to technicky nějak blokováno, anebo personál nedovede titulky zapnout. Dle Nováka (18. 4. 2013, e-mail) si neslyšící návštěvníci České televize stěžují, že při čekání u recepcie v hlavní budově běží několik televizních obrazovek, ale ani na jedné nejsou zapnuty skryté titulky, takže si čekání nemohou krátit sledováním některého pořadu tak, jako ostatní návštěvníci.

¹ http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/magazine/4862652.stm

Protože se v bakalářské práci věnujeme odstraňování bariér směrem k osobám se sluchovým postižením v televizním vysílání, v dalších kapitolách se blíže věnujeme problematice osob se sluchovým postižením.

1.1 Skupiny osob se sluchovým postižením

Většina nepoučených lidí vnímá osoby s postižením sluchu jako jednu skupinu. Oblast sluchového postižení však zahrnuje velmi pestrou škálu, jejíž konkrétní strukturu určují nejen faktory jako druh, typ, stupeň, tedy kvalita a kvantita sluchového postižení, ale také věk, kdy k postižení došlo, psychické dispozice jedince, podnětnost prostředí a péče, která mu byla věnována, případně i další přidružené postižení. Pro každého člověka má ztráta sluchu jiné důsledky. Strnadová (7. 3. 2013, e-mail).

Také Hrubý (1998) připomíná, že „sluchové postižení“ je obsahově značně pestrý pojem. Lidé s různým typem a stupněm sluchového postižení mají zcela odlišné a často dokonce vzájemně protichůdné potřeby.

Týká se to jak komunikačních strategií, tak i schopnosti čtení s porozuměním, což je, jak uvádí Strnadová (1998), zejména jazyková záležitost. I terminologie v oblasti sluchového postižení je nejednotná, v praxi se liší podle toho, ze kterého úhlu pohledu na tuto problematiku nazíráme: zda z medicínského, speciálně pedagogického nebo sociologického.

Medicínské hledisko se soustřeďuje zejména na orgánovou lézi, na důsledky orgánového postižení na kvalitu a kvantitu sluchových funkcí.

Speciálně pedagogické hledisko vychází spíše z možnosti využít zbytkového sluchu nebo kompenzačních schopností dítěte ke vzdělávání a ke komunikaci v národním jazyce. Vysuček (2012)² připomíná, že až donedávna to bylo hlavní náplní škol pro děti s těžkou sluchovou vadou, a že dle jeho zjištění se situace neslyšících dětí ve školách dosud příliš nezměnila.

Strnadová (1998) upozorňuje na sebeurčení některých skupin se sluchovým postižením. Prelingválně neslyšící lidé se sami považují za jazykovou a kulturní menšinu, nikoliv jako lidé se zdravotním postižením. Často odmítají i nálepku „sluchově postižení“, za ty považují osoby nedoslýchavé. V některých dokumentech píše „Neslyšící a sluchově postižení“. Velké písmeno „N“ u slova Neslyšící má vyjadřovat jejich odlišnost od neslyšících lidí s malým „n“, kam spadají například lidé ohluchlí.

² <http://www.gong.cz/pedagogum-nejde-o-vzdelani-snazi-se-nas-donutit-mluvit/2012/10/03>

Nejinak je tomu s termínem „neslyšící“. V případě pohledu legislativního je podle § 2 odst. 1 zákona č. 155/1998 Sb. ve znění zákona 384/2008 Sb. o komunikaci neslyšících a hluchoslepých osob³ pojata terminologie takto:

„Za neslyšící se pro účely tohoto zákona považují osoby, které neslyší od narození, nebo ztratily sluch před rozvinutím mluvené řeči, nebo osoby s úplnou či praktickou hluchotou, které ztratily sluch po rozvinutí mluvené řeči, a osoby těžce nedoslýchavé, u nichž rozsah a charakter sluchového postižení neumožňuje plnohodnotně porozumět mluvené řeči sluchem.“

Podle Redlicha (2005)⁴ se termínu „neslyšící“ používá mezi veřejností i v odborných kruzích jako souhrnného označení lidí, kteří jsou ohluchlí, nedoslýchaví a prelingválně neslyšící. Tyto skupiny lidí přitom mají své různorodé způsoby chování založené na své zkušenosti a jiné způsoby komunikace se členy slyšící společnosti (znalost většinového jazyka – odezírání, psaní, mluvení, kompetence v českém znakovém jazyce a znakové češtině, tlumočení, bilingvální vzdělávání).

Pro úplnost lze uvést i osoby s jednostrannou hluchotou, která nebývá považována za závažné sluchové postižení. Jednostranná hluchota má za následek například ztrátu stereofonního slyšení, člověk nerozezná, ze které strany zvuk přichází. Při konverzaci obvykle natáčí „dobré“ ucho blíže k hovořící osobě. (Strnadová, 7. 3. 2013, Skype)

V rámci těchto textů bude používán souhrnný termín „osoby (nebo lidé, člověk, dítě), s postižením sluchu“, a to v kategoriích „lidé neslyšící, nedoslýchaví a ohluchlí“. Jak prelingválně, tak i postlingválně hluché osoby sice neslyší, avšak rozdělujeme je na „neslyšící“ a „ohluchlé“ proto, abychom zdůraznili, v jakém stadiu vývoje řeči a osvojování si jazyka kdo ztratil sluch. Specifickou skupinu tvoří osoby s kochleárním či kmenovým implantátem, která zahrnuje osoby s různou sluchovou schopností: od nejúspěšnějších, které mohou i telefonovat, přes ty, kterým implantát pomáhá při odezírání, až po jedince, kterým tato technika není nic platná. (Strnadová, 10. 3. 2013, e-mail)

³ <http://www.cun.cz/dokumenty/zakon-o-komunikacnich-systemech-neslysicich-a-hluchoslepych-osob-zakon-c-384-2008-sb.pdf>

⁴ Redlich, K.: Co potřebují neslyšící? <http://kzv.kkvysociny.cz/archiv.aspx?id=657&key=M>

1.2 Klasifikace a rozsah sluchového postižení

Pro představu intenzity zvuků vyjádřených v decibelech uvádí následující tabulka:

Tabulka č. 1 Hlasitost zvuku v decibelech

Zvuk	Hodnoty v decibelech
Sluchový práh	0
Šepot	30
Běžná komunikace	60
Pouliční provoz	80
Nepříjemný pocit	120
Bolest	140

V praxi se můžeme setkat s různými způsoby kategorizace stupňů sluchového postižení. Diagnostika stupně postižení sluchu využívá mnoho metod, mezi nimi zejména audiometrii tónovou a slovní.

Při tónové audiometrii se z hlediska kvantity měří decibely (dB) a hodnoty frekvence se udávají v jednotkách Hz (hertz). Čím vyšší frekvence, tím vyšší tón. Lidské ucho je schopné rozlišit přibližně 2000 různých frekvencí.

Světová zdravotnická organizace (WHO) v roce 1980 stanovila klasifikaci sluchových vad z hlediska ztráty v decibelech a frekvence v oblastech 500, 1000 a 2000 MHz následovně:

Tabulka č. 2 Hodnocení závažnosti sluchové vady dle WHO⁵

Stupeň sluchového postižení	Ztráta v decibelech
Normální sluch	0 – 25
Lehká nedoslýchavost	26 – 40
Střední nedoslýchavost	41 – 55
Středně těžká nedoslýchavost	56 – 70
Těžká nedoslýchavost	71 – 90
Velmi těžká nedoslýchavost	91 a více

Při tónové audiometrii však jsou použity čisté tóny, které se v přírodě nevyskytují. Navíc souhrnný údaj o velikosti ztráty sluchu nevypovídá příliš o schopnosti slyšet a rozumět mluvené řeči.

Langer (2005) též připomíná, že pro kompletní diagnostiku je důležitější zjistit schopnost rozumět především lidské řeči. Tu nestačí jen slyšet, jde především o porozumění řeči. Měření této schopnosti se provádí pomocí slovní audiometrie. Pro vyšetření se používá

⁵ http://www.who.int/pbd/deafness/hearing_impairment_grades/en/index.html

sada vybraných slov, která svojí délkou a kmitočtovou skladbou odpovídají normální řeči. Zaznamenává se úspěšnost rozumění slov v určité intenzitě. I v tomto případě se sluchová schopnost měří na každém uchu zvlášť.

Stav sluchu se pak vyjadřuje v procentech (podle Fowlera), nikoliv v decibelech. (Hrubý 1998)

Tabulka č. 3: Hodnocení výsledku slovní audiometrie v procentech (podle Fowlera)

Stupeň sluchového postižení	Úspěšnost v procentech
Normální sluch	90 - 100 %
Lehká porucha sluchu	75 - 90 %
Středně těžká nedoslýchavost	60 - 75 %
Těžká nedoslýchavost	50 - 60 %
Velmi těžká nedoslýchavost	pod 50 %

Terminologie ve výše uvedené tabulce se poněkud liší od pojetí např. Strnadové (15. 3. 2013, e-mail), která rozlišuje termín „porucha sluchu“ od termínu „sluchové postižení“. Postižení sluchu považuje za trvalý, neodstranitelný stav, který se může zhoršovat, nikoliv zlepšovat. Naproti tomu poruchu sluchu lze brát i jako dočasný stav, který lze napravit například chirurgickým zásahem.

Kostřica, Smilek a Hložek (2002) charakterizují rozsah postižení sluchu při slovní audiometrii takto:

- lehká nedoslýchavost - porozumění řeči ze vzdálenosti 4 - 6 m
- středně těžká nedoslýchavost - sluch pro šepot zachován mezi 4-2 m
- těžká nedoslýchavost - pokles sluchu pro šepot pod 1- 2 m
- velmi těžká nedoslýchavost - pokles sluchu pro šepot pod 1 m
- praktická hluchota - vyšetřovaný slyší zvuk, ale nerozumí slova
- úplná hluchota - vyšetřovaný neslyší žádný zvuk.

Existují i další druhy klasifikace, to však již překračuje rámeček této bakalářské práce. I z tohoto neúplného výčtu je však vidět, jak různorodá je klasifikace sluchového postižení.

1.3 Typy sluchových vad

Různé typy sluchového postižení závisí mimo jiné také na tom, zda jde o postižení v oblasti středního nebo vnitřního ucha.

Léze v oblasti středního ucha má vliv na snížení intenzity při převodu zvuku do ucha vnitřního, ale je-li funkce vnitřního ucha zachována v plném rozsahu, pak není vnímání tónů zkresleno. Jedná se o převodní (konduktivní) typ nedoslýchavosti. Při korekci stačí zesílit intenzitu zvuku. Tento typ nedoslýchavosti nevede k hluchotě, protože funkce vnitřního ucha zůstává zachována.

Většina převodních sluchových vad se řeší zesílením zvuku prostřednictvím sluchadel. V počátečních fázích lze pozorovat větší ztrátu v hlubokých tónech než ve vysokých, přičemž se dalším vývojem poruchy ztráta vyrovnává pro všechny frekvence. Většina převodních poruch se řeší zesílením zvuku prostřednictvím sluchadel. (Lejska, 1994).

Naopak při postižení vnitřního ucha, tj. percepčním (senzoryneurálním) typu nedoslýchavosti, je kromě snížení intenzity vnímání zvuku současně zkresleno i vnímání tónů, proto ztěžuje až znemožňuje rozpoznávání řeči sluchem bez odezírání. Percepční typ postižení sluchu se může časem postupně zhoršovat až k úplné hluchotě. U percepčního typu nedoslýchavosti začíná ztráta vnímání zvuku ve vyšších frekvenčních pásmech, takže člověk lépe slyší nízké tóny než zvuky ve vyšších frekvencích. (Lejska, 1994)

U téhož člověka může dojít k oběma typům sluchových vad současně, v tom případě jde o smíšenou vadu sluchu. Důsledky sluchových vad vedou v praxi k celé řadě sluchových postižení.

1.4 Výskyt sluchového postižení v populaci

Statistiky o výskytu sluchového postižení v České republice neexistují. Dlouho se uváděly pouze odhady. To však byla čísla opřena pouze o zahraniční údaje a přepočtená na naši populaci.⁶

Hrubý (1998) uvádí, že v České republice je zhruba 500 000 osob se sluchovým postižením, z nichž většinu tvoří nedoslýchaví, u nichž došlo ke zhoršení sluchu ve vyšším věku. 15 000 sluchově postižených osob, které se se sluchovou vadou narodily nebo jejichž vada vznikla v dětství.

⁶ <http://www.gong.cz/neco-o-me>

Kolem 3900 osob s praktickou hluchotou a asi 3700 osob s úplnou hluchotou vzniklou od narození nebo před započítáním či v průběhu školní docházky. Celkový počet prakticky a úplně hluchých osob však je mnohem větší, protože zcela ohluchnout je možné i v dospělosti.

Počínající ztrátu sluchu si člověk subjektivně sám často ani neuvědomuje. Radiměřská a Smolková (2012) potvrzují, že člověk si ztrátu sluchu do 20 % neuvědomuje, do 40 % kompenzuje ztrátu sluchu vyšší pozorností při komunikaci a nad 40 % již začínají komunikační potíže, které závisejí i na míře postižení na jednotlivých frekvencích.⁷

Kostřica, Smilek a Hložek (2002) se též zmiňují, že je-li na některé frekvenci sluchový práh vyšší než 20 dB, jde o nedoslýchavost, a to bez ohledu na to, zda si ji pacient uvědomuje, či nikoliv. Dále upřesňují výskyt sluchového postižení: „Podle amerických statistik (Lesky, 1981) se každé tisící dítě narodí se sluchovou vadou, 3 ze 4000 dětí mezi 5 až 19 roky jsou hluché, jedno ze 200 dětí nedoslýchavé. Věk je významným rizikovým faktorem pro ztrátu sluchu. Sluchová ztráta narůstá se zvyšujícím se věkem, ve věkové kategorii 65 -74 let trpí poruchou sluchu 33 procent, v kategorii 75 - 84 let 45 procent. Nad 85 let trpí nedoslýchavostí 92 procent. Sluchový práh u mužů je o něco horší než u žen, zvláště ve vyšších frekvencích“.

Fyziologickou ztrátou sluchu vlivem věku lze přirovnat ke změnám zrakového vnímání, kdy si lidé od určitého věku musejí na čtení brát brýle. Ztráta sluchové ostrosti ve vyšším věku je tedy zcela běžná. Tito lidé se většinou nikde neorganizují a jejich počet tedy není znám; bude však stoupat spolu demografickým stárnutím obyvatelstva. Většina z nich začíná postupně používat skryté titulky, aby rozuměli, co se v televizi říká, protože slyší některé tóny hůře, což jim znesnadňuje porozumět mluvené řeči.

Prognózy o výskytu sluchového postižení v budoucnu upozorňují na to, že věk, ve kterém postupně dochází ke ztrátě sluchové ostrosti, se neustále snižuje, a to vlivem hlučného prostředí či poslechu hlasité hudby (například na diskotékách používáním walkmanů apod.). Potenciální nebezpečí pro děti a mládež je skryto také v příliš hlasitých počítačových hrách a nejrůznějších zvukových elektronických hračkách s příliš hlasitým nastavením.⁸

⁷ Pracovní verze přednášky, zpracovaly: MUDr. Dagmar Radiměřská, MUDr. Petra Smolková, Klinika pracovního lékařství FN a UP Olomouc [cit. 12. 5. 2013]. Dostupné na <http://www.lf.upol.cz/uploads/media/Profesionalni_poskozeni_sluchu_01.pdf>.

⁸ <http://www.gong.cz/neco-o-me>

2. Komunikace osob se sluchovým postižením

2.1 Komunikační systémy osob se sluchovým postižením

Tak, jak je různorodé sluchové postižení, jsou různorodé také formy komunikace. V základní podobě jsou oficiálně uznané systémy dorozumívání českých neslyšících definovány v Zákoně č. 384/2008 Sb. o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob (novela Zákona č. 155/1998 Sb. o znakové řeči). Komunikačními systémy neslyšících a hluchoslepých osob se pro účely tohoto zákona rozumí český znakový jazyk⁹ a komunikační systémy vycházející z českého jazyka.

Zákon definuje český znakový jazyk takto:

- **Český znakový jazyk** je základním komunikačním systémem těch neslyšících osob v České republice, které jej samy považují za hlavní formu své komunikace. Český znakový jazyk je přirozený a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně-pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu. Český znakový jazyk má základní atributy jazyka, tj. znakovost, systémovost, dvojí členění, produktivnost, svébytnost a historický rozměr, a je ustálen po stránce lexikální i gramatické. Český znakový jazyk může být využíván jako komunikační systém hluchoslepých osob v taktilní formě, která spočívá ve vnímání jeho výrazových prostředků prostřednictvím hmatu.“

Nutno dodat, že existují různé znakové jazyky a žádný z nich nevychází z jakéhokoliv mluveného jazyka.

Komunikačními systémy neslyšících osob vycházejícími z českého jazyka jsou:

- **znakovaná čeština** - využívá gramatické prostředky češtiny, která je současně hlasitě nebo bezhlasně artikulována. Spolu s jednotlivými českými slovy jsou pohybem a postavením rukou ukazovány jednotlivé znaky, převzaté z českého znakového jazyka. Znakovaná čeština v taktilní formě může být využívána jako komunikační systém hluchoslepých osob, které ovládají český jazyk.
- **prstová abeceda** využívá formalizovaných a ustálených postavení prstů a dlaně jedné ruky nebo prstů a dlaní obou rukou k zobrazování jednotlivých písmen české abecedy.

⁹ Dříve byl používán souhrnný název „znaková řeč“, který zahrnoval jak český znakový jazyk, tak i znakovanou češtinu. Termín „znaková řeč“ byl analogický s označením „mluvená řeč“. Pokud tedy chceme vyjádřit, o jakou jazykovou formu se jedná, musíme přesně specifikovat, zda se jedná o český znakový jazyk, nebo o znakovanou češtinu.

Prstová abeceda je využívána zejména k odhláskování cizích slov, odborných termínů, případně dalších pojmů. Prstová abeceda v taktilní formě může být využívána jako komunikační systém hluchoslepých osob.

- **vizualizace mluvené češtiny** je zřetelná artikulace jednotlivých českých slov ústy tak, aby bylo umožněno nebo usnadněno odezírání mluveného projevu osobami, které ovládají český jazyk a odezírání preferují jako prostředek své komunikace.
- **písemný záznam mluvené řeči** je převod mluvené řeči do písemné podoby v reálném čase.

Dle zákona má každý člověk právo svobodné volby z výše uvedených komunikačních systémů; v praxi si komunikující obvykle vybírají podle momentálních okolností a kompetence komunikujících¹⁰.

Komunikační prostředky hluchoslepých osob (Lormova abeceda, daktylografika, Braillovo písmo s využitím taktilní formy, taktilní odezírání a vibrační metoda Tadoma) jsou mimo rámec této práce.

2.2 Komunikační preference

Strnadová (2001) vysvětluje, že „Způsob dorozumívání lidí s postižením sluchu obvykle souvisí s tím, do jaké míry má konkrétní člověk funkční sluch a zda jej (alespoň částečně) může využívat ke komunikaci, nebo zda se musí spoléhat jen na zrakové vnímání. Vliv má také věk, ve kterém u člověka postižení sluchu vzniklo. Kdo se narodil neslyšící a nikdy neslyšel, na tom je jinak než ten, kdo se před ohluchnutím naučil mluvit.“

Proto má každý člověk s postižením sluchu také své individuální specifické potřeby a komunikační strategie, které se od sebe navzájem v mnohém liší.

Rozdíly v dorozumívacích strategiích mohou být tak velké, že ani dva lidé s různými druhy sluchového postižení se někdy spolu nedokážou dorozumět, zvláště když oba používají odlišný jazyk (v tomto případě jazyk český a jazyk znakový).

Protože jazykové preference a komunikační strategie jsou u každého člověka jiné, následující dělení dle Strnadové (2001) do základních skupin bude pouze rámcovým vodítkem, které - jak sama uvádí - platí většinou, ale ne vždy.

¹⁰ Langer, J.: Systémy dorozumívání českých neslyšících <http://www.grantadvisor.cz/signall2-systemy.html>

- **Lidé s lehkou až střední nedoslýchavostí** většinou ovládají češtinu a s pomocí technických pomůcek zachytí sluchem mluvenou řeč v různé kvalitě (v závislosti na akustických podmínkách v místnosti). K dobrému porozumění řeči obvykle potřebují i odezírat, zejména v akusticky nevyhovujících podmínkách.
- **Ohluchlé osoby** jsou ty, které ohluchly po rozvoji mluvy, osvojení si jazyka a jejich upevnění. I když je znalost češtiny ohluchlého člověka dobrá, při chybějící zpětné sluchové vazbě je řečový projev poněkud odlišný než u slyšících lidí. Ohluchlí lidé jsou zpravidla závislí na odezírání a na písemnou formu získávání informací. K odezírání nemá potřebné vlohy každý člověk (bez ohledu na sluch). Odezírání je nespolehlivý prostředek získávání informací, proto někteří ohluchlí lidé dávají přednost jiným formám zprostředkování sdělení. Například může být mluva, kterou odezírají, doplněna znaky (jde pak o znakovanou češtinu, přičemž znaky jim slouží hlavně k usnadnění odezírání). Avšak písemná forma sdělené je pro ně mnohem spolehlivější.
- **Osoby prelingválně neslyšící** neslyší buď od narození, nebo od útlého věku, což má vliv na rozvoj mluvené řeči a osvojování si jazyka. Člověk, který se narodil neslyšící, si nemůže osvojit mluvený jazyk spontánně poslechem a nápodobou mluvního vzoru ze svého okolí jako jeho slyšící vrstevníci. Jeho mluva musí být budována a rozvíjena umělým způsobem. S příslušným většinovým jazykem se seznamuje teprve prostřednictvím psaného jazyka, a to s různým úspěchem. Záleží na jazykovém talentu neslyšícího dítěte a vhodnosti způsobu výuky. Přirozenější je pro tuto skupinu lidí vizuálně pohybový způsob dorozumívání prostřednictvím znakového jazyka. Mnozí z prelingválně neslyšících lidí neovládají češtinu v dostatečné míře ani v dospělosti, je pro ně druhým jazykem. Některým jedincům s výjimečným jazykovým talentem v kombinaci s dostatečně podnětným prostředím se to však podařilo. (Strnadová, 13. 5. 2013, e-mail)

Strnadová (1998) však také připomíná, že název „prelingválně neslyšící“, je nepřesný, protože děti narozené do znakových rodin nijak nezaostávají v jazykovém vývoji a komunikaci jako takové, protože se rozvíjí jejich komunikační kompetence ve znakovém jazyce. Díky tomu se rozvíjí jejich pojmová zásoba a nemají informační deficit jako jejich neslyšící vrstevníci ze slyšících rodin. Od narození neslyšící děti ze slyšících rodin¹¹ totiž mají velmi vážné komunikační potíže, než se rodiče naučí vhodně s nimi komunikovat.

¹¹ Jde zhruba o 95 % neslyšících dětí. (Strnadová, 10.5.2013, Skype)

2.3 Důsledky prelingvální hluchoty na čtení s porozuměním

Při nedostatečné znalosti češtiny nelze informační bariéru kompenzovat prostřednictvím knih a jiných písemností, protože je zde riziko nesprávného pochopení informací. Není pravda, že stačí, aby se od narození neslyšící člověk naučil číst, tj. rozpoznávat písmenka, aby dobře zvládl český jazyk, podobně jako se nenaučíme jiný cizí jazyk jen tím, že známe abecedu. Je nutno zvládnout zejména **čtení s porozuměním v daném jazyce**. (Strnadová, 14. 3. 2013, Skype)

Zatímco slyšící děti mluví dávno předtím, než nastoupí do školy a poznávají jen písemnou podobu téhož jazyka, který už ovládají, neslyšící děti se teprve písemnou formou začínají seznamovat s mluveným jazykem. Nejdříve se učí takzvanou globální metodou - napsaná slova v základním tvaru přiřazují k reálným předmětům později obrázkům. Také se učí jejich výslovnost. Teprve poté se přechází k výuce čtení analyticko-syntetickou metodou. Výuka je zaměřena nejen na osvojení čtecí techniky, ale především na porozumění obsahu čtených slov, vět a později textů. *„Neslyšící děti mají mnohdy problém se zapamatováním, které umožňuje uchovat v krátkodobé paměti začátek věty alespoň po dobu, než dojde čtenář k jejímu konci.“* (Souralová, 2002)

Čtení s porozuměním je pro prelingválně neslyšícího člověka záležitostí vzdělávání celoživotního charakteru. Když se neslyšící člověk naučí všechna písmena, několik desítek či stovek slov a osvojí si schopnost čtení, neznamená to, že vždy čtou s porozuměním, pokud neznají český jazyk. Schopnost čtení s porozuměním je u prelingválně neslyšících lidí velmi individuální. Mnozí z nich se při čtení potýkají s velkými problémy. U řady z nich se projevuje omezená slovní zásoba v češtině. Známa slova někdy zaměňují za podobná (dostavil - dostal, uhradil - ukradl apod.) (Strnadová, 15. 4. 2013, e-mail).

I když například pro předměty denní potřeby a každodenní činnosti znají pojem a mají pro něj znak, nemusejí vždy znát pro daný pojem český ekvivalent. (Červenková, 1992)

Avšak ani poměrně velká slovní zásoba nezajistí, že člověk všemu porozumí, když nezná gramatické významy a zákonitosti. Někdo může znát slovo v základním tvaru, ale nemusí je vždy rozpoznat ve tvaru jiném (jede - jet, kniha - knize), přičemž v češtině slova svůj tvar mění podle toho, jakou funkci ve větě mají. Významotvorné jsou i délky samohlásek (paní - páni). Pro prelingválně neslyšící osoby s malou znalostí češtiny jsou problémem i jazykové konvence, frazeologie a idiomatika, jako ustálená rčení, pořekadla, přísloví, úsloví, přirovnání, ale i nespisovná slova atd.

Pokud někdo dosud nezná význam úsloví, například „vzal nohy na ramena“, „přišel na buben“, „tloukl špačky“, a podobně, nemusí pochopit jejich význam, ačkoliv všechna použitá slova zná. Podobný problém je v pořadí slov ve větě. „Já líbí Eva“ neznamena, že se líbím Evě, ale že se líbí ona mně. (Strnadová, 1998, 20. 4. 2013, Skype).

Strnadová (1999) poukazuje také na problém syntaxe, kdy největší problémy při porozumění činí předložky, slovesné vazby a tvar a postavení zájmen. Velké problémy působí užití dvojsmyslných významů, přenesení významu, ironie a sarkasmus, ale také například dvojitá negace ve větě. *„To vše způsobuje, že neslyšící člověk s malou znalostí jazyka velmi obtížně dešifruje obsah informací v psaném textu. Vzniká začarovaný kruh, který člověka odrazuje od četby, která by napomohla k osvojení si jazyka a k získávání informací. Neslyšící nerad čte, protože nezná jazyk, a tudíž čtenému nerozumí, a protože málo čte, nemá dostatek příležitosti jazyk lépe poznat.“* (Strnadová, 1999 in Málková 2006)

(Ptáčková, 2011) popisuje, že v praxi příliš nepomáhá lepšímu porozumění ani to, že děti slova z fonetického hlediska správně přečtou, přehláskují, co je v textu napsáno. *„Někdy i přesto, že děti zvládnou větu slovo od slova, znak od znaku přeznakovat, význam nepochopí. Například česká věta: „Narodí se z nich mladé vlaštovky.“ byla přeložena do znakového jazyka (nebo spíše znakované češtiny) jako: „narodit/narozneniny - z nich - mladý - vlaštovka“. To děti lehce může zmást, protože k pochopení významu potřebují především změnit slovosled podle gramatických principů znakového jazyka, v horším případě alespoň zdůraznit, kde je podmět. Slyšící člověk by význam mohl vydedukovat z předchozího kontextu. Neslyšící děti však ztrácejí souvislost a návaznost, zapomínají rychle, o čem si před chvílí, co se týče textu, vyprávěly.“*

Podobné jevy se vyskytují i v jiných zemích. Dle šetření Hricové (2011) jen necelá polovina dětí na německé základní škole pro sluchově postižené je schopna číst s porozuměním. *„Číst písemný záznam s porozuměním je schopno 41 % žáků německé části výzkumného vzorku a 10 % těchto žáků je schopno číst s porozuměním pouze jednodušší věty. U dalších 10 % žáků se objevují problémy v porozumění čtenému textu – žáci sice znají většinu písmen, při čtení hláskují nebo slabikují, ale nejsou schopni dát dohromady celou větu. Většinou dovedou přečíst s porozuměním jen některá slova a další význam věty si domýšlí. 14 % žáků dokáže více či méně správně mechanicky číst, ale neporozumí významu přečteného.“*¹²

¹² http://is.muni.cz/th/79581/pedf_d/disertace_hricova_final_krnye.txt
viz též http://is.muni.cz/th/79581/pedf_d/

K problémům souvisejícím s omezeným zkušenostním a znalostním základem neslyšících čtenářů však musíme přiřadit také vliv faktoru spojený s minimální motivací k četbě. „*Pro četbu s porozuměním je, kromě slovní zásoby a znalosti gramatiky, nutná též tzv. syžetově-emocionální dovednost, to je schopnost sledovat postup vyprávění, chápat úlohy jednotlivých postav a zaujímat k nim citové stanovisko. Pro neslyšící dítě je obtížné umět vytvořit, složit si smysl celého textu, který čte. Při utváření smyslu textu totiž nejde jen o znalost jazyka. Jde také o zasazení příběhu do kontextu. V žádném textu není nikdy řečeno vše.*“ (Málková, 2006)

Neslyšící lidé neradi čtou knihy, protože tato činnost je pro ně většinou spojena s marným úsilím a neúspěchem. Neslyšící s malou znalostí češtiny čtou neradi, protože čtenému nerozumějí, a nerozumějí čtenému, protože málo čtou. (Strnadová, 1998).

Strnadová (28. 4. 2013, e-mail) vysvětluje: „*V knize jsou kromě promluv slovně popisovány i další aspekty, například vzhled, charakter, chování a jednání jednotlivých postav, jakož i prostředí a samotný děj. Pro neslyšícího člověka s malou znalostí češtiny je čtení takové knihy velmi namáhavé, neboť čtou jazyk, který vlastně neznají. Naproti tomu ve filmu je pro neslyšícího diváka vše vizuálně dostupné a zejména u živého dějového spádu je vizuální složka dominantní.*“

Diváka samozřejmě zajímá interakce postav, co kdo říká a jak to říká, což je mu zpřístupněno díky skrytým titulům. Neslyšící divák je tedy vystaven písemné formě komunikace mezi lidmi. Zajímá jej, co kdo říká a jak to říká. „*Sice hned všem slovům úplně nerozumí, ale postupně se s nimi seznamuje. Význam neznámých slov si může dovodit z kontextu situace a při jejich častějším opakování se tím vlastně také učí nová slova. To je příznivý vedlejší efekt skrytých titulů. Skryté titulky jsou tedy ideálním prostředkem pro rozšiřování znalosti češtiny.*“ (Strnadová, 20. 5. 2013, e-mail)

Spojení sledovaného filmu s českými titulky tedy může k seznamování se s českým jazykem významně napomáhat.

2.4 Individuální variabilita

Strnadová (2001) zdůrazňuje, že členění podle druhu a stupně sluchového postižení nám může dát jen hrubé orientační vodítko, jakým způsobem se kdo dorozumívá. Nelze se na ně spolehnout vždy a v každém případě, protože mezi lidmi existuje velká variabilita, a co platí pro většinu, nemusí platit pro každého.

Například bychom mohli automaticky předpokládat u člověka ohluchlého ve věku do tří let, nebo i dříve, že bude pouze znakovat. A ten nás může překvapit perfektní češtinou. Ve vzácných případech se s tímto jevem můžeme setkat i u jedinců neslyšících od narození, a to bez ohledu na to, že jejich prvním jazykem byl jazyk znakový.

U každého člověka se sluchovým postižením proto musíme rozlišovat jeho individuální dorozumívací možnosti a preference. To znamená, že nesmíme „házet všechny do jednoho pytle“ dle svých předchozích zkušeností, nýbrž vždy zjišťovat komunikační preference každého člověka se sluchovým postižením, se kterým se setkáme. (Strnadová, 2001)

3. Individuální pomůcky pro poslech televize

Někteří nedoslýchaví lidé si pouštějí televizi hodně hlasitě, což vyvolává nelibost slyšících členů rodiny, popřípadě i sousedů. Stává se to často lidem s dosud nediodagnostikovanou ztrátou sluchu, zejména ve vyšším věku. Ztráta sluchu může být tak pomalá, že si ji dotyčný člověk dlouho ani sám neuvědomí. Má pocit, že slyší dobře, ale že ostatní mumlají, a proto jim je hůře rozumět, televize že je puštěna příliš potichu a rozčilují jej poznámky jako "to přece nemusí tak řvát", nebo "kdo to má poslouchat". Obvykle to také bývá prvním impulsem, aby jej rodinní příslušníci přemluvili k návštěvě ušního lékaře. (Kašpar, 29. 5. 2013, Skype)

Dříve či později je nutno hledat řešení, aby pro nedoslýchavého člověka byl zvuk televize dostatečně hlasitý, aniž by přitom rušil ostatní. V tom případě přicházejí v úvahu buď sluchátka, nebo indukční smyčka.

U levných televizorů je nevýhoda, že se při zasunutí konektorů sluchátek zcela vypne zvuk v reproduktorech televizního přístroje, neboť výrobce usoudil, že když někdo použije sluchátka, je to proto, aby ostatní členové domácnosti nebyli zvukem televize rušeni. To je velmi nepříjemné v případě, že televizní pořad chce sledovat celá rodina včetně nedoslýchavého člena, který si sluchátka potřebuje vzít proto, aby lépe slyšel. V tom případě lze vypnutí zvuku zrušit v autorizovaném servisu televizních přístrojů. (Kašpar, 25. 5. 2013, e-mail)

Je proto zapotřebí, aby televizní přístroj měl samostatný výstup na náhlavní sluchátka, u dražších televizorů je to vlastně zdvojený výstup, každý se svým vlastním ovládáním. Jsou možné různé kombinace - například domácí kino může mít výstup až pro 7 "kanálů".

3.1 Sluchadla

Nedoslýchavost lze kompenzovat pomocí speciálních elektroakustických přístrojů. Moderní digitální sluchadla se umí automaticky přizpůsobit různým poslechovým podmínkám, mohou být seřizena tak, aby byla preferována zejména frekvenční oblast lidské řeči a potlačovala okolní šum. Základní funkcí sluchadla je zesílení zvuku pomocí zesilovače. Rozlišujeme sluchadla kapesní, závěsná, brýlová, sluchadla, která se dají umístit do boltce, do zvukovodu nebo sluchadla kanálová. Jeho výběr je ovlivněn stupněm sluchového postižení člověka a jeho anatomickou strukturou ucha. (Souralová in Renotiérová, Ludíková, 2003).

Kašpar (2008) připomíná, že u sluchadel dochází trvale k vývoji nových typů, protože i při známém principu výrobci stále hledají účinnější algoritmus nastavení sluchadla tak, aby se opravdu stala řeč srozumitelnější. Je třeba si uvědomit, že tyto pomůcky jsou komunikačního charakteru, a tedy že jsou z hlediska odstraňování komunikační bariéry velmi důležité. Proto je třeba jim věnovat velkou pozornost a využívat všech jejich dobrých vlastností.

3.2 Kochleární implantát

Kochleární implantát je elektronické zařízení implantované do spánkové kosti se zavedením elektrod do hlemýždě vnitřního ucha; provádí se u jedinců s nevyužitelnými zbytky sluchu i ohluchlých; nejde o obnovu slyšení, ale umožňuje vnímat zvuky prostředí a naučit se je rozlišovat.

Na webové stránce časopisu Gong je uvedeno *"V České republice i v zahraničí se zvyšuje počet uživatelů kochleárního implantátu. Jde o neuroprotézu. Implantát složený ze svazku elektrod, řečového procesoru a mikrofonu umožňuje vyvolávat zvukové vjemy a pacient se je učí zpracovávat. Operace a veškerá péče s ní spojená, která stojí přes 1 milion korun, je zcela hrazena pojišťovnou, pokud pacient splňuje daná kritéria. Výrazný je u nás především nárůst počtu implantovaných dětí."*¹³

Dle Kašpara (20. 5. 2013, Skype) je poslech televize pomocí kochleárního implantátu umožněn propojením kablíkem přímo do sluchátkového výstupu - místo sluchátek.

3.3 Poslech televize pomocí indukční smyčky

Indukční smyčkou nazýváme uzavřený okruh, který je buď velký – to když je smyčka natažena okolo poslechové místnosti a může sloužit i většímu počtu posluchačů, nebo je individuální, kdy je natažena kolem krku nositele sluchadla ("chomout").

Každá smyčka musí být napájena příslušným zesilovačem, který zesiluje signál ze zdroje zvuku, tj. je určena pro poslech televize nebo radiopřijímače. Samotná smyčka bez napájení signálem nic nevysílá.

¹³ <http://www.gong.cz/neco-o-me>

Indukční smyčka využívá vestavěné zařízení u sluchadel a kochleárních implantátů. Proto je pro využití indukční smyčky podmínkou současné použití sluchadla nebo kochleárního implantátu, na nichž se poloha přepínače funkcí zapne na T anebo MT.

V tomto případě je smyčka „natažena“ kolem krku nositele sluchadla ("chomout"). Každá smyčka musí být napájena příslušným zesilovačem, který zesiluje signál ze zdroje zvuku. Samotná smyčka bez napájení signálem nic nevysílá.

Poslech na indukční smyčku je vždy monofonní, i když má posluchač dvě sluchadla. Indukční smyčku lze využít i ke kochleárnímu implantátu. Využití indukční smyčky pomocí sluchadla nebo kochleárního implantátu je jednoduché a levné řešení.

Pro úplnost je třeba uvést i možnost poslechu televize i pomocí osobní bezdrátové indukční smyčky. Vysílač se zapojí místo sluchátek a přijímač má samostatná sluchátka nebo je vestavěn přímo ve sluchadle, což je však finančně nákladnější řešení.

3.4 Poslech televize na náhlavní sluchátka

Další kompenzační pomůcky již ke své činnosti sluchadlo nepotřebují. V první řadě jsou to náhlavní sluchátka – připojená přímo do televize nebo rádia do tak zvaného sluchátkového výstupu. Tento způsob poslechu je nejlevnější a často vyhoví i pro těžké ztráty sluchu – jen je třeba vybrat dostatečně výkonná sluchátka. I takovým sluchátkům je možno předřadit zvláštní zesilovač pro větší výkon anebo pro samostatný poslech je možné zesilovač připojit do jiného konektoru, například konektor pro nahrávání na magnetofon. (Kašpar, 14. 5. 2013, e-mail)

„Nevýhodu náhlavních sluchátek s drátovým spojením, nemožnost pohybu, odstraňují náhlavní sluchátka s infračerveným nebo rádiovým přenosem. Na televizor se postaví majáček, který vysílá infračervené záření nesoucí informaci o zvuku. Sluchátka na hlavě mají přijímač infračerveného záření a zesilovač. Některé typy se vyrábějí speciálně pro nedoslýchavé a zvuk je v nich velmi silný. Místo infračerveného záření využívají některé typy podobných sluchátek rádiového vysílání (slabá vysílačka na televizoru).“¹⁴

Kašpar (2008) upozorňuje, že i u bezdrátových sluchátek je třeba vybrat dostatečně výkonný typ. Vyšší cena je kompenzována pohodlným a nezávislým poslechem. Rádiový a nebo infračervený přenos signálu se používají také v těch případech, kdy je rušen indukční poslech. Výkonem i nastavovacími možnostmi jsou tato zařízení stejná. Dělají se dva typy

¹⁴ <http://ruce.cz/clanky/144-seznam-kompenzacnich-pomucek-pro-sp>

proto, že mají jiné provozní vlastnosti. Zařízení pracující na vysílání rádiových vln fungují i „za roh“, tedy majitel se může pohybovat po bytě a všude slyší, zatímco u infrapřístroje musí jak vysílač, tak přijímač na sebe „vidět“ (signál je vlastně světlo, nejde skrz stěnu, a když si přijímač zakryjete třeba jen rukou, tak signál vypadne a je slyšet jen šum). Rádiové přístroje jsou bohužel náchylné k rušení a je celá řada zařízení, která je mohou rušit. Naproti tomu zařízení na infračerveném principu jsou, co se tohoto týče, velmi stabilní. Také mají podstatně delší tradici. (Kašpar, 10. 5. 2013, e-mail)

Speciálně pro nedoslýchavé osoby jsou vyráběny a odzkoušeny s velmi dobrými výsledky bezdrátové soupravy např. firmy Sennheiser (ale jsou i jiní výrobci podobných zařízení), které pracují na principu vysílače a přijímače. Nosí se přímo na uších podobně, jako nosí lékař stetoskop, a tak jejich majitel sluchadlo nepotřebuje, může si od něj „odpočinout“. Tato zařízení mohou dobře sloužit i pro těžké ztráty sluchu, ale samozřejmě jako u všech kompenzačních pomůcek je třeba zařízení vyzkoušet a také v případě potřeby správně nastavit. Zařízení firmy Sennheiser je velmi dobře vymyšleno, aby s ním nebyly žádné provozní problémy a aby obsluhu zvládl i starší člověk bez jakýchkoliv znalostí. Přijímač se sám zapne, pokud jej nasadíme na uši, tedy pouhým roztažením postranic. (Kašpar, 2008)

4. Skryté titulky pro osoby se sluchovým postižením

4.1 Druhy televizních titulků

V rámci této práce označujeme titulky jako text v obrazovce, který se mění průběžně spolu s probíhajícím dějem a doprovází zvukovou stopu.

Titulkování probíhá dvěma základními způsoby - jednak „on-line“, kdy jsou titulky tvořeny v průběhu přímého vysílání pořadu (tzv. live - živé titulky) a jednak „off line“, titulkováním ze záznamu, z takzvaných „konzerv“, což jsou předtočené pořady různých žánrů. Další způsob titulkování je kombinovaný, kdy se předpřipraví titulky například pro zpravodajství a během vysílání se ručně odbavují, přičemž se průběžně přidávají aktuální zprávy (informace přímo z místa děje). Tento způsob je v zahraničí nazýván „semilive“, u nás se počítá k „živým“ titulkům.

Tato bakalářská práce se zabývá zejména „off line“ titulkováním.

Prvním druhem jsou překladové titulky v zahraničních filmech v originálním znění, určené slyšícím divákům, kteří neovládají příslušný jazyk. Tyto titulky jsou pro všechny diváky viditelné hned po zapnutí televizního přístroje, tj. přímo ve vysílaném obraze, proto bývají též označovány jako „otevřené“ nebo „pevné“ titulky, popřípadě jako titulky „viditelné“ či „v obraze“.

Další druh titulků nelze na obrazovce běžně vidět a musíme je v našem televizním přijímači vyvolat ovladačem pomocí speciálního dekodéru, označujeme jako „skryté titulky“. V současné době jsou vysílány přes teletext, kde jsou umístěny na stránce 888. Jsou vyráběny primárně pro osoby s postižením sluchu a od překladových či multijazyčných titulků se liší tím, že jsou v jazyce, ve kterém je audiovizuální dílo prezentováno, přičemž obsahují i specifické pomůcky, jako je označování mluvčích mimo obraz a oznamování zvuků, jejich zdroj není z obrazu v daném okamžiku odvoditelný.

Pro oba druhy titulků se také používá technický název „podtitulky“ (tomu odpovídá i britský název „subtitles“), využívaný především odborníky. Obecně se však více vžilo označení „skryté titulky“, proto budeme v rámci tohoto textu používat termíny „otevřené titulky“ a „skryté titulky“.

Otevřené titulky byly vytvořeny pro potřeby slyšících osob a nejsou kompenzační pomůckou pro osoby se ztrátou sluchu, protože jim zprostředkují pouze část informací. Chybí v nich totiž důležité informace o zvucích usnadňujících orientaci v ději, který se často odehrává mimo obraz a jehož zvuková složka může být často i pointou celé situace.

Strnadová (2008) uvádí modelovou situaci: „*Ve filmu proběhla prudká hádka mezi dvěma lidmi, jeden z nich odešel do druhé místnosti, odkud se za chvíli ozval výstřel. To mělo indikovat sebevraždu. Pokud tento děj není na obrazovce vidět, tak bez označení neřečových zvuků pomocí titulků tato souvislost neslyšícímu divákovi unikne.*“

Do titulků pro osoby se sluchovým postižením je proto nezbytné alespoň orientačně doplnit významové zvuky, které slyšící divák automaticky vnímá sluchem. Jejich prostřednictvím musí být také určena mluvčí osoba, která není v záběru. Slyšící člověk podle hlasu pozná, kdo hovoří, ale neslyšící člověk je závislý na informaci obsažené ve skrytých titulcích.

Televizní skryté titulky pak dále rozlišujeme podle technologie tvorby a způsobu vysílání. Buď se tvoří „živě“ přímo při vysílání aktuálního přenosu, například při zpravodajství, aktualitách či přímých přenosech, nebo ze záznamu předtočených pořadů. Předtočenými pořady mohou být filmy, seriály, ale i různé dokumenty, magazíny a zábavné pořady.

V dalších kapitolách se budeme věnovat pouze skrytým titulkům, vytvořeným speciálně pro osoby se sluchovým postižením.

4.2 Význam skrytých titulků pro sluchově postižené osoby

Jak uvádí Strnadová (2008), „*Skryté titulky usnadňují lidem se ztrátou sluchu porozumění ději v televizním pořadu, o který se zajímají. Zpřístupňují jim televizní a filmovou tvorbu včetně dokumentů – tím jim zprostředkují nejen zábavu, ale i informace aktuální a všeobecné. Rozšiřují tedy obecnou vzdělanost a znalosti o světě kolem nás (například prostřednictvím zajímavých převzatých dokumentů z BBC).*“

Skryté titulky poskytují neslyšícím lidem možnost nahlédnout do kultury a konvenčních zvyklostí slyšících lidí. (Strnadová, 1. 6. 2013, Skype)

Strnadová (2008) též připomíná, že mnozí neslyšící lidé s malou znalostí češtiny sami nečtou, a je-li zfilmována nějaká literární předloha, takto se mohou k obsahu knih zprostředkovně dostat. Pokud má zajímavý film literární předlohu, stává se, že i „nečtenář“ si knihu koupí a vrací se k ději viděného filmu tím, že zkouší číst.

„*Čtení titulků motivuje ke čtení a přispívá ke zlepšování čtenářských dovedností. Dokonce i lidé neslyšící od narození a s malou znalostí češtiny, kteří pro plnou informovanost potřebují tlumočnicka znakového jazyka, titulky používají. Obvykle mají problém porozumět*

českému textu v tisku, ale skryté titulky v televizním vysílání si přesto používají. U titulkovaných pořadů mohou pozvolna nabývat určité orientace v ději i ve většinovém jazyce porovnáváním slov s probíhajícím dějem. (...) Neslyšícím lidem s malou znalostí češtiny tedy skryté titulky umožňují seznámit se s větnou skladbou a rozšiřovat jejich pasivní slovní zásobu v češtině. I když zpočátku nerozumějí všem slovům, tato slova se neustále opakují a ve spojení s obrazem a časem k nim přece jen něco „pronikne“, nejprve například zjištění, že slova, která vypadají podobně, nemusí mít podobný význam. Postupně začínají chápat, že pokud se chtějí v ději nějak vyznat, musí psanému textu věnovat větší pozornost. Učí se tedy částečně česky. Důležité je i zprostředkování kontaktu s obecnou mluvou, tedy nejen s tou 'čítankovou', kterou znají ze školy.“ (Strnadová, 2008)

Díky tomu, že skryté titulky upozorňují i na zvuky - dostává se povědomí neslyšících lidí, co vše může člověk poznat z okolních zvuků.

4.3 Historie zavádění teletextových titulků v České republice

Teletextové titulky byly vyvinuty speciálně pro osoby se sluchovým postižením ve Velké Británii začátkem 70. let minulého století - systém Ceefax. (Brown, 2007, in Strnadová, 2008) Technologie teletextových služeb byla v Evropě standardizována a její rozšíření umožnilo zavést titulkování i v ostatních státech.

Stejně jako v ostatních evropských zemích¹⁵ je v České republice k titulkování využíván teletext. Ten je možno přijímat, pokud je televizní přístroj vybaven příslušným dekodérem. Stránky si divák volí přímou kombinací číselných kláves na dálkovém ovladači. Volit lze stránky 100 až 899, které obsahují aktuální zprávy. Aktualizace stránek probíhá denně, včetně sobot, nedělí a svátků, podle potřeb i v nočních hodinách, a hlavně průběžně.

Na stránce 888 se navolí skryté titulky. V různých zemích jsou čísla navolení skrytých televizních titulků různá.

Výhodou teletextové aplikace je, že poskytuje divákům velmi dobrý komfort. Důležitou funkcí je například zvětšení textu. Po stisknutí příslušného tlačítka na dálkovém ovladači se zobrazí horní část, a po dalším stisknutí i dolní polovina stránky, avšak ve dvojnásobné velikosti.¹⁶

¹⁵ V USA není teletext rozšířen a pro titulkování využívá jinou technologii, která neumožňuje takový divácký komfort, jako teletext. Například využívá jen verzálek, v jedné barvě (bílá na černém podkladu) a písmo nelze na straně diváka zvětšovat. Teletext je v tomto směru mnohem sofistikovanější.

¹⁶ <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/caste-dotazy/televizni-technika/?id=69>

Divák s horším zrakem si může titulky zvětšit, zatímco pro jiné diváky, kteří mají velký monitor, mohou zůstat titulky nezvětšené, takže jim titulky nezakrývají podstatnou část obrazu.

Tato volitelnost velikosti písma a možnost skládat různé barvy textu na jednom řádku titulku je obrovskou výhodou teletextu, který vede text (a tím i titulky) jinou cestou než obraz. Možnosti dalšího rozšíření komfortu při využití teletextu ještě nejsou zdaleka vyčerpány, umožňují například i zavedení multilingválních skrytých titulků pro diváky různých národností nebo zavedení volitelné barevné palety písma titulků dle konkrétních požadavků diváka.¹⁷

Hlavní zásluhu na zavedení skrytých titulků u nás má Jaroslav Hrubý, který se jako vědecký pracovník ČSAV seznámil se skrytými titulky při svých pracovních cestách v zahraničí a (National Captioning Institute v USA), o kterých v roce 1986 jako první u nás informoval v časopise Gong.¹⁸ Později, kdy pan Hrubý již pracoval ve Vládním výboru pro zdravotně postižené občany v ČR (dále jen VVZPO), začal jednat s tehdejšími řediteli ČT Jiřím Kanturkem (duben 1991) o jejich zavedení u nás, (později jednání ohledně skrytých titulků pokračovalo s panem ředitelem Ivo Mathém).¹⁹

V polovině roku 1992 se skryté titulky objevily i v České televizi. Dle Vladimíra Salzmana²⁰ (2006) byly skryté titulky v pořadech České televize poprvé oficiálně vysílány 1. července 1992 v 16 hodin. Doprovázely pětiminutové odpolední zprávy. Předtím proběhla několikaměsíční etapa zkušebního provozu. Až do poloviny roku 1997 byly skryté titulky v České televizi vysílány na dobrovolné bázi.

¹⁷ Dokud stejný komfort jako teletext nedovede poskytnout jiná technologie, bylo by nahrazení teletextových titulků jinou technologií spíše krokem zpět. (Koplík, Skype, 30.5.2013)

¹⁸ Viz Hrubý, J.: Pomůcky pro SP v USA. Gong, č. 8/86, str. 146, Gong, č. 9/86, str. 166, Gong, č. 11/86

¹⁹ <http://verastrnadova.blog.idnes.cz/c/242498/Zavedeni-a-uzakoeni-skritych-titulku-v-Ceske-republice-I.html>

²⁰ <http://www.gong.cz/clanky.php?c=180>

4.4 Legislativní zakotvení televizních skrytých titulků

V březnu 1997 vládní úředník Jaroslav Hrubý²¹ podal návrh doplnění zákona číslo 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání o 25 % povinných titulků. V parlamentu přednesl poslanec V. Krása. Novela vyšla jako zákon 135/1997 Sb. ze dne 12. června 1997 a uzákonila povinnost České televize opatřovat titulky 25 % vysílaných pořadů.

V roce 1999 zorganizoval Ivo Herzán petici s požadavkem navýšení zákonného procenta pořadů vysílaných s titulky na 50 % a současně požádal o zavedení povinnosti titulkovat i v komerčních televizích. V dopise Jaroslava Hrubého ze dne 15. února 2000 je uvedeno: *"Navrhuji pozměnit zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání takto: V paragrafu 78 "Opatřování pořadů titulky" se nahrazuje číslo 25 % číslem 75 %."*

V součinnosti s tehdejším ministrem kultury Pavlem Dostálem a poslanci, kteří byli písemně osloveni organizacemi zabývajících se problematikou osob se sluchovým postižením, byl tento požadavek Poslaneckou sněmovnou akceptován a skryté titulkování v České televizi bylo rozšířeno na 70 %. Současně bylo zavedeno 5minutové zpravodajství "ve znakové řeči"²² a 15% povinnost titulkování pro komerční televize.

Zákon z roku 2000 uváděl společnou kvótu jak titulkování, tak i znakového jazyka; v rámci novelizace v roce 2011 byla kvóta povinného vysílání ve znakovém jazyce oddělena od 70% kvóty titulkování a stanovena na 2 %.

V následujících tabulkách je procentní poměr z počtu titulkovaných pořadů v letech 2008 až 2012.²³

Tabulka č. 4 Procento z počtu skrytých titulků v roce 2009

2008	ČT1	ČT2
Skryté titulky	58,4 %	63,2 %
Skryté titulky živě	12,6 %	2,6 %
Skryté titulky celkem	71,0 %	65,8 %
<i>Otevřené titulky</i>	5,8 %	3,3 %
Titulky celkem	76,8 %	69,1 %

²¹ Jaroslav Hrubý je otcem neslyšící dcery. Většinu svých aktivit věnoval úsilí o zlepšování podmínek pro neslyšící osoby. Je též autorem řady odborných publikací o problematice sluchového postižení.

²² V současné době jde o pořad Zprávy ve znakovém jazyce.

²³ Zdroj: Česká televize

Tabulka č. 5 Procento z počtu skrytých titulků v roce 2009

2009	ČT1	ČT2	ČT24	ČT sport
Skryté titulky	60,0 %	68,6 %	8,2 %	5,0 %
Skryté titulky živě	9,5 %	1,4 %	9,9 %	0
Skryté titulky celkem	69,5 %	70,0 %	18,1 %	5,0 %
<i>Otevřené titulky</i>	<i>0,3 %</i>	<i>3,1 %</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Titulky celkem	69,8 %	73,1 %	18,1 %	5,0 %

Tabulka č. 6 Procento z počtu skrytých titulků v roce 2010

2010	ČT1	ČT2	ČT24	ČT sport
Skryté titulky	59,7 %	70,5 %	13,7 %	6,0 %
Skryté titulky živě	13,9 %	0	15,4 %	0
Skryté titulky celkem	73,6 %	70,5 %	29,1 %	6,0 %
<i>Otevřené titulky</i>	<i>0,2</i>	<i>2,6 %</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Titulky celkem	73,8 %	73,1 %	29,1 %	6,0 %

Tabulka č. 7 Procento z počtu skrytých titulků v roce 2011

2011	ČT1	ČT2	ČT24	ČT sport
Skryté titulky	59 %	72,1 %	21,08 %	3,7 %
Skryté titulky živě	13,7 %	0 %	27 %	0,1 %
Skryté titulky celkem	72,7 %	72,1 %	48,8 %	3,8 %
<i>Otevřené titulky</i>	<i>0,3 %</i>	<i>2,7 %</i>	<i>19,4 %</i>	<i>0,2 %</i>
Titulky celkem	73 %	74,8 %	68,2 %	4 %

Tabulka č. 8 Procento z počtu skrytých titulků v roce 2012

2012	ČT1	ČT2	ČT24	ČT sport
Skryté titulky	60,2 %	77,3 %	23,2 %	6,9 %
Skryté titulky živě	20,3 %	0 %	30,1 %	0,1 %
Skryté titulky celkem	80,5 %	77,3 %	53,3 %	7,0 %
<i>Otevřené titulky</i>	<i>0 %</i>	<i>2,9 %</i>	<i>16,7 %</i>	<i>0</i>
Titulky celkem	80,5 %	80,2 %	70,0 %	7,0 %

Mgr. Vladimír Salzman, vedoucí Oddělení pro diváky se smyslovým postižením v České televizi, komentuje plnění zákonné kvót takto:

„Zákon 231/2001 Sb. byl v době svého vzniku koncipován pro tehdy existující okruhy ČT1 a ČT2. U těchto kanálů dominují v programové skladbě ve velké většině předvyrobené pořady a jen minimum pořadů je vysílaných živě. Proto pro nás, jako vysílatele, nebylo nijak obtížné, pomínu-li finanční náklady, předepsané kvóty plnit. Se vznikem celoplošných živých kanálů se situace změnila. Okruhy ČT24 i ČT sport vysílají na velké většině vysílací plochy živě. To si vyžádalo jiný přístup, vývoj nových technologií, rozšíření titulkování živých pořadů. Bohužel, tuto změnu ani pozdější novely nerespektují. U ČT24 se v poměrně krátkém období podařilo kvóty splnit, i když stále se měnící vysílací schéma zpravodajského kanálu přináší nepředvídatelné změny, které plnění komplikují. U ČT sport je situace nejsložitější, tam opravdu s největším úsilím přidáváme stále vyšší procento titulkových pořadů (květen 2013 32,7 % pořadů s titulky), a to i díky nové technologii poloautomatického převodu řeči do titulků. Cílem České televize je v dohledné době iniciovat novelu zákona, která by respektovala vývoj ve vysílání veřejnoprávní televize, např. od letošního září vznik dalších kanálů ČT D: a ČT art.“ (Salzman, e-mail, 1. 7. 2013)

4.5 Výroba skrytých titulků

Skryté titulky se vyrábějí buď z náslechu, nebo pomocí dialogových listin. Každá z těchto metod má své výhody a nevýhody. Práce při využití dialogových listin je o něco rychlejší než pořizování textu z náslechu, avšak titulkář při jejich využití často naráží na nepřesnosti, které musejí být opravovány. Často titulkář musí také opravovat pravopisné a gramatické chyby, které se v dialogových listinách nacházejí.

Poté se musejí texty ještě dále upravovat po formální stránce, aby je bylo možno nahrát do speciálního software. (Strnadová, Koplík, 2013)

Někdy bývají místo dialogových listin poskytnuty scénáře, které však pro tyto účely nejsou vhodné. (Koplík, 3. 6. 2013, Skype)

Po technické stránce musí být text dále upravován do jednořádkových, dvouřádkových a někdy i třířádkových²⁴ titulků tak, aby v řádku bylo maximálně 35 (respektive 36) obsazených míst a aby titulek tvořil logický celek.

²⁴ Obvyklé jsou titulky jednořádkové a dvouřádkové; třířádkové se používají jen v některých odůvodněných případech. (Strnadová, Koplík, 2008)

Titulek se musí časově vejít do promluvy, což bývá při rychlém dialogu často problém. V tom případě se titulky různě sdružují a zkracují, aby nerolovaly rychleji, než je průměrný čtenář stihne přečíst. (Strnadová, Koplík, 2013) Přitom je důležité použít řečená slova téhož významu a kompletnosti bez jakékoli cenzury. V případě titulků pro děti mladšího školního věku je třeba provádět částečné úpravy v závislosti na věku dětských diváků tak, aby rolování bylo o něco pomalejší než u pořadů určených dospělým. Pro dospělé je vhodné rolování 10 znaků za sekundu, pro děti mladšího školního věku je přiměřená rychlost 7 znaků za sekundu. (Strnadová a Koplík, 2008)

Při titulkování tedy nejde jen o pouhý přepis mluveného slova, ale také o to, jak správně text do titulků sestavit, jak zajistit jejich čitelnost z hlediska přiměřené doby zobrazení a jak vtěsnat do textu i popisy významových zvuků souvisejících s dějem. Psaní z náslechu zabere více času, 10 minut kompletně upravených titulků u hraných filmů, včetně všech náležitostí a následných kontrol může trvat přibližně hodinu. (Koplík, 26. 6. 2013, Skype)

Velkou roli v tom hraje množství promluv. Výrazně se z hlediska titulkování bude lišit komedie založená na velkém množství vtipných dialogů od filmu o osamělém lovcovi v zapadlých koutech Aljašky, či snímku z cirkusového prostředí, kde polovinu scén tvoří výstupy artistů.

Strnadová (2008) upřesňuje: „*Například v hraném filmu obvykle sledujeme více hovořících osob, které je nutné všemi možnými způsoby vzájemně rozlišovat²⁵, hovor jde často rychlým tempem a titulkař si s tím musí poradit tak, aby v titulcích zachoval smysl promluv, a přitom aby se vše ‚vešlo‘ do těch několika vteřin, které na titulek má. Naproti tomu dokument bývá z časového hlediska bez problémů, problémy však přinášejí například cizí jména a názvy a terminologie z nejrůznějších vědních odborů.*“

Rozlišování mluvčích napomáhá k orientaci v dialozích zejména ve sdružených titulcích, kde jsou v jednom titulku uvedeny promluvy dvou i více osob a také v případě, že mluvčí je mimo záběr. Pokud má mluvčí mimo obraz základní barvu (neodlišenou), pak se použije jeho jméno. Z barev se standardně používá žlutá, bílá, zelená a azurová (cyan) na černém podkladu, i když je paleta teletextových barev o něco pestřejší.²⁶

²⁵ U každého nového mluvčího má být pomlčka bez ohledu na užití barev, protože při přenosu titulků na internet či DVD se barvy ztrácejí. (Strnadová, 2008, Skype, 2013)

²⁶ Teletextová specifikace používaná v ČR je omezena 7 odlišnými barvami textu včetně bílé a 8 odlišnými barvami pozadí včetně černé a bílé. Po dočasných experimentech a ohlasech diváků byla omezena barva podkladu jen na černou a potlačilo se používání písma v barvě červené a magenty (růžovofialové).

Dalším rozdílem oproti překladovým titulům je oznamování zvuků - ruchů. Strnadova a Koplík (2008) vysvětlují, že ruchy ve filmu mají pro děj dvojí význam. V prvním případě, kdy je nezapisujeme, zvuky pouze dokreslují prostředí tak, aby působilo reálně. Uvádět je do titulků nemá smysl proto, že neslyšícího diváka na nic důležitého neupozornují a jenom by odváděly jeho pozornost od obrazu.

V druhém případě ovšem jde o zvuky významové, které s dějem nějak souvisejí a někdy přímo obsahují nějaké důležité sdělení.

„Jsou to ‚zvuky, které hrají‘. Z nich při titulkování vybíráme pouze ty, které nevyplývají přímo ze záběru. Nemůžeme je vynechat, protože jde významový zvuk, který pomáhá vysvětlit právě probíhající děj. Kdyby byly ve skrytých titulcích zapsány pouze promluvy bez doprovodných významových zvuků, některé části děje by pro neslyšícího diváka i přes přesné záznamy promluv mohly ztratit souvislost a návaznost. V některých situacích by nebylo jasné, proč v téže situaci jednají postavy jinak, než je očekáváno.“ (Strnadová a Koplík, 2008)

Nikdy však nesmějí být zapsány zvuky, které lze odvodit z obrazu (například „TRUBAČ TROUBÍ“ při záběru na trubače, „ZPÍVÁ“ při záběru na detail zpívající postavy, „SMĚJE SE“ při záběru na smějící se postavu a podobně. Takové „vysvětlující“ titulky jsou diváky právem vnímány velmi negativně. Rušivě působí i opakované titulky „HUDBA“ při každém zvukovém předělu scény, přičemž samotná znělka nehraje v příběhu žádnou roli. Ve všech těchto případech jde o nešikovnost nezkušených titulkářů, kteří nedovedou odhadnout, které zvuky se správně mají oznamovat a které ne. Oprávněné protesty proti těmto nadbytečným titulům bývají bohužel někdy mylně zaměňovány za protesty proti oznamování zvuků vůbec. (Strnadová, Skype, 4. 6. 2013).

„Vždy je potřeba uvážit všechny související okolnosti. Jeden a tentýž zvuk je někdy nutno uvést, jindy zase ne. Například pohled na pistoli, ze které vyšlehne plamen, a do toho titulek STŘELBA většinu diváků naštve. Tentýž titulek ovšem zcela jinak působí v situaci, kdy zazní mimo obraz a nejde přitom o výcvik v policejní střelnici, kde tento zvuk můžeme běžně očekávat. Za dveřmi se třeba zkrachovalý bankéř zastřelil a jiná informace nežli tento výstřel v ději není. A přitom šlo o závěrečnou pointu celého příběhu. Když to neslyšícím divákům nesdělíme prostřednictvím titulků, může si pomyslet, že ten příběh skončil nějak divně a že mělo být ještě cosi navíc.“ (Strnadová a Koplík, 2008)

V dramatických dílech je dále zapotřebí uvádět také tón promluvy (ironie, pokud není z kontextu a výrazu tváře patrná), emoce, které zaznívají z hlasu a není záběr do tváře hovořící postavy, dále jakým cizím jazykem postava ve filmu hovoří, ale je zapotřebí také oznámit například náhlé ticho, nebo neúspěšné startování auta. Prostě to, co lze poznat pouze sluchem. (Strnadová, Skype, 10. 6. 2013).

Z těchto a mnoha podobných příkladů je zřejmé, že do titulků pro neslyšící diváky zdaleka nestačí zapsat pouze promluvy aktérů. Film, který sleduje neslyšící divák, musí mít v titulcích nějak obsaženo i ono neřečové „audio“.

Člověk, který vytváří titulky, musí dobře ovládat češtinu, a to nejen pravopis a gramatiku spisovné češtiny, ale i slangové výrazy, dialekty (nářečí), cizí slova a technické názvosloví. U některých filmů – a zejména u dokumentů – je potřeba mít téměř encyklopedické znalosti nebo aspoň dostatek spolehlivých zdrojů, dokázat správně napsat cizí slova a jména, názvy měst a obcí v cizině – nebo si je v případě potřeby umět vyhledat. Titulkář také musí zvládnout tzv. frázování, tedy správně rozdělit titulkovaný text do logických celků. (Strnadová, 2008)

Úprava skrytých titulků se v mnoha věcech liší od jiných forem úpravy textu. Nejen že médium je dynamičtější než většina jiných, ale také cílová skupina není jednodušší. I když společný zájem neslyšících a nedoslýchavých lidí je požadavek přístupu k televizi, liší se gramotností, stupni ztráty sluchu a sociokulturní úrovní. Tím, jak stárne společnost, musíme počítat i s požadavky starších lidí.

Vytvořit opravdu dobré skryté titulky včetně správného oznamování zvuků není pro slyšícího člověka snadné, protože si mnohdy nedovede představit, co neslyšící uživatel skrytých titulků přesně potřebuje. Pro méně zkušeného titulkáře je proto dobré mít zpětnou vazbu přímo od diváků se sluchovým postižením, nebo zkušeného supervizora.

Kvalitu i kvantitu vysílaných skrytých titulků pravidelně monitoruje Komise pro skryté titulky při ASNEP, která je dlouhodobým oficiálním partnerem České televize.

5. Výzkumná část

5.1 Metodologie a cíl práce

Charakteristika výzkumné práce

Tato výzkumná práce je sondou kvantitativního charakteru realizovanou prostřednictvím dotazníkové ankety, která byla doplněna o kvalitativní rozměr pomocí komentářů ke každé otázce.

Hlavním cílem je popsat situaci týkající se zpřístupnění pořadů vysílaných v České televizi divákům se sluchovým postižením a jejich názory na skryté titulky. Dílčími cíli bylo ověření následujících tezí:

Teze 1: Prelingválně neslyšící diváci preferující znakový jazyk většinou chtějí výrazně krácené a zjednodušené texty.

Teze 2: Nedoslýchavé osoby, které s pomocí osobních technických pomůcek slyší zvuky, nepotřebují oznamování zvuků důležitých pro děj, jejichž zdroj není z obrazu ani z kontextu patrný.

Výsledky průzkumu mají sloužit jako podklad pro zlepšení kvality při tvorbě skrytých titulků pro lidi s postižením sluchu a pro další vzdělávání autorů skrytých titulků.

Přípravná fáze

Po stanovení tématu a určení cíle následovalo prostudování a anotace literatury. Tato fáze byla snadnější v části týkající se problematiky sluchového postižení, kde je k dispozici bohatý informační fond. Jako obtížnější se ukázalo získat ucelenou literaturu týkající se výroby a vlastností skrytých titulků, kde byla v češtině dostupná pouze jedna. Bylo proto využito i článků v časopisech a na internetu, zčásti i osobního sdělení příslušníků cílové skupiny prostřednictvím e-mailů a písemného chatu na Skype.

Sestavení dotazníku

Po vybrání dílčích problémů byla sestavena dotazníková sonda pro hlubší prozkoumání dané problematiky.

Anketa byla anonymní a obsahovala celkem 24 otázek. Otázky byly strukturované uzavřené, polouzavřené i otevřené. U 14 otázek měli respondenti kromě nabízené či vlastní odpovědi možnost také svého vlastního komentáře.

V úvodu ankety byla připojena vysvětlující doložka, která jasně informovala o cílech a úkolech výzkumu a nezastupitelnosti respondenta v něm. Obsahovala též přesné pokyny, jakým způsobem má být dotazníková anketa vyplněna.

V první části ankety bylo 10 faktografických otázek, které se týkaly přímo respondentů se sluchovým postižením, zjišťovaly se demografické údaje, jako je pohlaví, věk, stupeň sluchového postižení, věk v době vzniku sluchového postižení a hlavně jejich jazyková preference. Tato poslední otázka byla důležitá pro zjištění, zda konkrétní respondent preferuje češtinu, nebo český znakový jazyk, který nemá s českým jazykem shodnou gramatickou strukturu ani lexikální zásobu. Záměrem bylo mimo jiné porovnat tyto dvě jazykové skupiny v názorech na skryté titulky.

Dalších 14 otázek pak bylo zaměřeno přímo na vlastnosti skrytých titulků. Otázky byly strukturované a respondenti měli možnost vybrat si z několika odpovědí jednu, u jiných otázek mohli vybírat i více odpovědí. U otázky zjišťující porozumění skrytým titulkům se počítalo i s odlišnou jazykovou preferencí u osob, pro které je čeština de facto cizím jazykem, proto zde byla využita technika škálování: rozumím dobře, většinou dobře, rozumím málo, většinou málo, nerozumím.

Ke každé odpovědi byl připojen textový blok, kam bylo možno psát vysvětlující komentáře. Důvodem byla jednak potřeba zachytit variabilitu názorů a jednak porovnat každý komentář s odpovědí a zjistit, proč respondent volil právě danou odpověď, aby to usnadnilo a upřesnilo následnou interpretaci v další fázi práce.

Otázky byly koncipovány se snahou o co největší srozumitelnost i pro osoby, jejichž sluchové postižení jim neumožnilo dobře si osvojit češtinu. K některým otázkám byly proto připojeny i některé vysvětlující věty.

Před distribucí ankety proběhl pilotní předvýzkum, kde na vzorku 10 respondentů bylo zjišťováno, zda a jak otázkám rozumí. Na základě jejich odpovědí i připomínek byly některé otázky upraveny tak, aby byly lépe srozumitelné. Například bylo problematické v jedné otázce týkající se přesnosti záznamu mluveného slova použít slovo „vulgarismy“, protože by je prelingválně neslyšící respondenti s malou znalostí češtiny nemuseli znát. Muselo být nahrazeno poněkud lidovým termínem „sprostá slova“, tomu již všichni respondenti rozuměli.

Podobné jazykové úpravy musely být udělány i v jiných otázkách. Až poté proběhla samotná dotazníková sonda.

Realizace sběru dat a jejich zpracování

Původně byly plánovány dvě cesty distribuce dotazníků, a to osobně v organizacích sdružujících osoby se sluchovým postižením a přes internetovou stránku. Z časových důvodů bylo nutno jít rychlejší cestou, proto byl zahájen sběr dat formou ankety na webové stránce, a to od 14. března 2013 do 3. dubna 2013, kdy byl ukončen. Celkem odpovědělo 201 respondentů. Dotazník byl na webové stránce i nadále ponechán s tím, že pokud odpoví další respondenti, budou odpovědi zpracovány jinou skupinou, například Komisí pro skryté titulky ASNEP.

Nečekané těžkosti vznikaly v souvislosti se správnou interpretací odpovědí prelingválně neslyšících uživatelů. Jednak tam byly těžkosti interkulturní a jednak jazykové.

Například 7 respondentů odmítlo termín „oboustranná hluchota“ a přepsali to na „Neslyšící“, což by však dělalo problémy při strojovém zpracování dat, neboť by terminologie nesouhlasila. Bylo to nutno sjednotit ze sociokulturního termínu „Neslyšící“ na termín zjišťující stav sluchu, tedy „oboustranná hluchota“.

Dále se projeví rozdíly v jazykové kompetenci při čtení otázek. Někteří prelingválně neslyšící uživatelé znakového jazyka označili jednu z nabídnutých odpovědí, zatímco v komentáři u stejné otázky napsali opak. Například označili odpověď, že oznamování zvuků nepotřebují. To bylo zarážející, takže bylo nutno v databázi vyhledat komentář. Ukázalo se, že titíž respondenti se v komentáři u dané otázky vyjádřili, že nepotřebují zvuky, protože jsou Neslyšící (s velkým N, tedy jako jazyková a kulturní skupina), že stačí do titulků napsat "BUM", "TELEFON" a podobně. V podstatě tedy napsali opak toho, co předtím v nabízených možnostech odmítli, a to potřebnost oznamování zvuků pro příběh podstatných. Velmi důležitá proto byla práce s databází, kde se musely důsledně porovnávat označené odpovědi s dalšími údaji. Rozhodující byl komentář, který vysvětloval postoj a názor respondenta.

Získaná data byla vytříděna a vyhodnocena. Výsledky byly zpracovány do tabulek a grafů, byly okomentovány a interpretovány. U většiny otázek byly připojeny i autentické výpovědi respondentů ve formě komentářů. Nebyly v nich upravovány gramatické a pravopisné chyby, aby tak byl a zdokumentována také jejich kompetence ve psané češtině.

5.2 Charakteristika výzkumného vzorku

Jediným kritériem pro výběr výzkumného vzorku byl věk vyšší než 15 let a přítomnost sluchového postižení. Náhodně vybraný vzorek je reprezentativní, zahrnuje muže i ženy různého věku se širokým spektrem sluchového postižení od lehké nedoslýchavosti až po oboustrannou hluchotu, vzděláním od základní školy až po vzdělání vysokoškolské, a nejdůležitější rozdíly byly v jazykové kompetenci a preferenci. Zúčastnili se uživatelé znakového jazyka, českého jazyka, bilingvní (čeština a znakový jazyk), jeden uživatel preferující španělštinu a angličtinu, dva rodilí uživatelé slovenského jazyka.

Protože jak stupeň sluchového postižení, tak i jazyková preference byly v některých aspektech výzkumné sondy určujícími faktory, lze tuto skupinu považovat za velmi nehomogenní.

Tato skutečnost na jedné straně komplikovala vyhodnocování, bylo nutno sledovat korelace mezi více proměnnými, a to preference jazyka s ohledem na věk vzniku sluchového postižení v kombinaci se závažností sluchového postižení - a to v souvislosti s danými otázkami. Na druhé straně bylo velmi zajímavé srovnávání výsledků různých podskupin.

Početně je vzorek reprezentativní vzhledem k poměrnému množství odpovědí k omezené existující cílové skupině (dospělé osoby se sluchovým postižením, které sledují skryté titulky v České televizi).

Plánování velikosti výzkumného vzorku bylo ovlivněno faktem, že v případě osob se sluchovým postižením jde o značně omezený počet osob; počítalo se proto s 50 účastníky. Díky využití moderní formy distribuce dotazníků přes internet se však podařilo získat celkem 201 odpovědí. Po kontrole byly tři dotazníky vyřazeny, protože byly vyplněny osobami bez sluchového postižení a dva byly stornovány, neboť byly omylem zaslány dvakrát stejnými účastníky.

Nadále bylo pracováno s databází obsahující 196 vyplněných dotazníků.

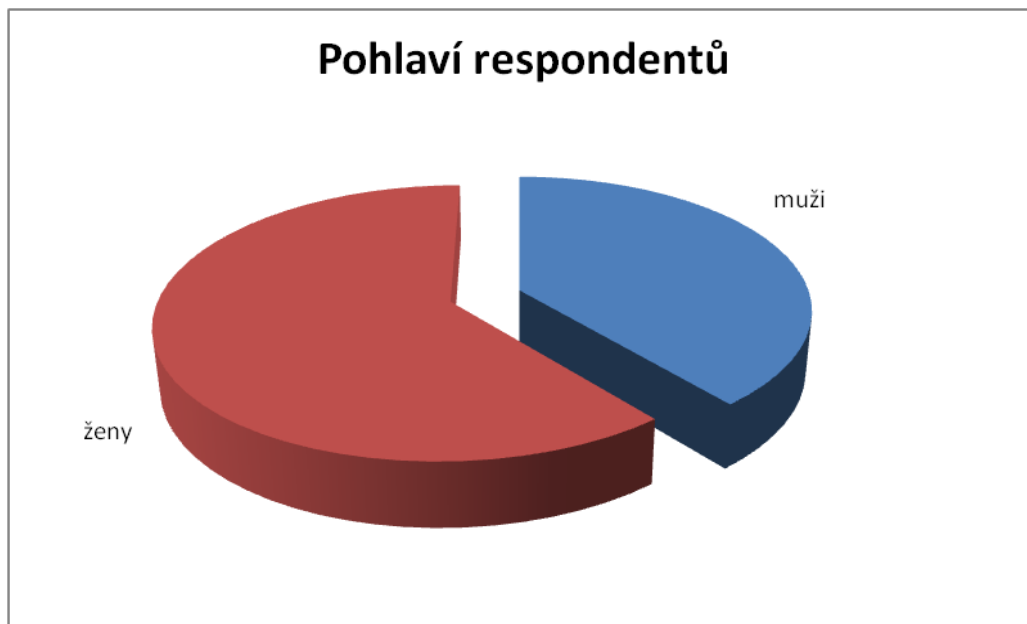
5.3 Získaná data a jejich interpretace

Z demografických údajů o respondentech vyplývají následující informace.

Pohlaví a věk respondentů

Z celkového počtu 169 respondentů se zúčastnilo 77 mužů (39,29 %) a 119 žen (61,71 %).

Graf č. 1 Skladba respondentů podle pohlaví

Tabulka č. 9 Skladba respondentů podle věku a pohlaví.

Věk	Muži	Ženy	Celkem
15-20 let	0	8	8
21-35 let	22	49	71
36-45 let	19	26	45
46-55 let	11	16	17
56-65 let	16	10	26
Více let	9	10	19
Celkem	77	119	196

Nejvíce respondentů se pohybovalo ve věkové kategorii 21 až 35 let, a to celkem 71. Nejméně početnou věkovou kategorií bylo 15 až 20 let, celkem 8 respondentů, a to pouze ženy.

Vzdělání respondentů

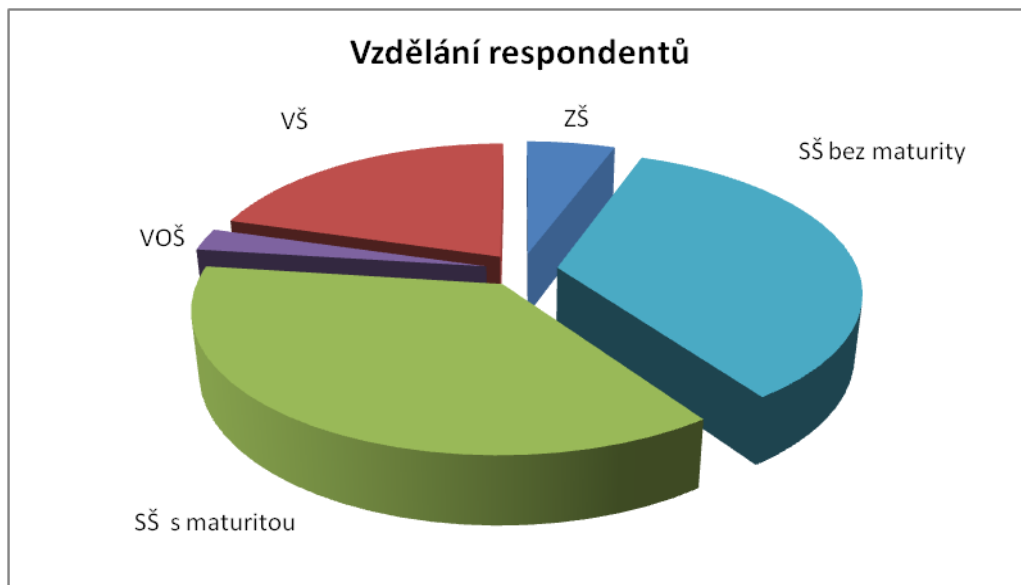
Tabulka č. 10 Nejvyšší dokončené vzdělání respondentů

Nejvyšší dokončené vzdělání	Celkem	Celkem %
Základní škola	11	5,61 %
Střední škola bez maturity	68	34,69 %
Střední škola s maturitou	72	36,73 %
Vyšší odborná škola	5	2,55 %
Vysoká škola	40	20,41 %

Dřívější výraz "učňovská škola" je v současné době nahrazen termínem "středoškolské vzdělání bez maturity". Pro lepší porozumění prelingválně neslyšících respondentů byl tento stupeň vzdělání označen v dotazníku oběma způsoby. To se ukázalo jako dobré rozhodnutí, neboť odpověď "učňovská škola" označilo 49 respondentů. Zde počítáme obě tyto možnosti odpovědí dohromady pod názvem "střední škola bez maturity". Vyšší odborná škola je dvouletá nástavba po maturitě.

Z tabulky vyplývá, že nejvíce respondentů má středoškolské vzdělání s maturitou, téměř 37 %. Poté hned následuje středoškolské vzdělání bez maturity, které má necelých 35 procent účastníků ankety. Pětina odpovídajících má vysokou školu.

Graf č. 2 Nejvyšší dokončené vzdělání respondentů

Tabulka č. 11 Nejvyšší dokončené vzdělání s ohledem na věk respondentů

Věk	ZŠ	SŠ bez maturity	SŠ s maturitou	VOŠ	VŠ	Celkem
15-20	6	0	2	0	0	8
21-35	3	7	36	2	23	71
36-45	0	21	14	1	9	45
46-55	1	14	8	1	3	27
56-65	1	20	3	0	2	26
Více	0	6	9	1	3	19
Celkem	11	68	72	5	40	196

Kombinace věku a vzdělání vysvětluje počet respondentů se základním vzděláním. Odpovídaly totiž i velmi mladé ženy ve věku 15 až 20 let, 2 z nich dosud navštěvují základní školu, 5 z nich nyní studuje střední školu, kterou tedy nemají dokončenou a pouze 3 z nich jsou ve věkové skupině 46-55 (švadlena) a 56-65 (dělnice). Muž se základním vzděláním je ve věku 56-65.

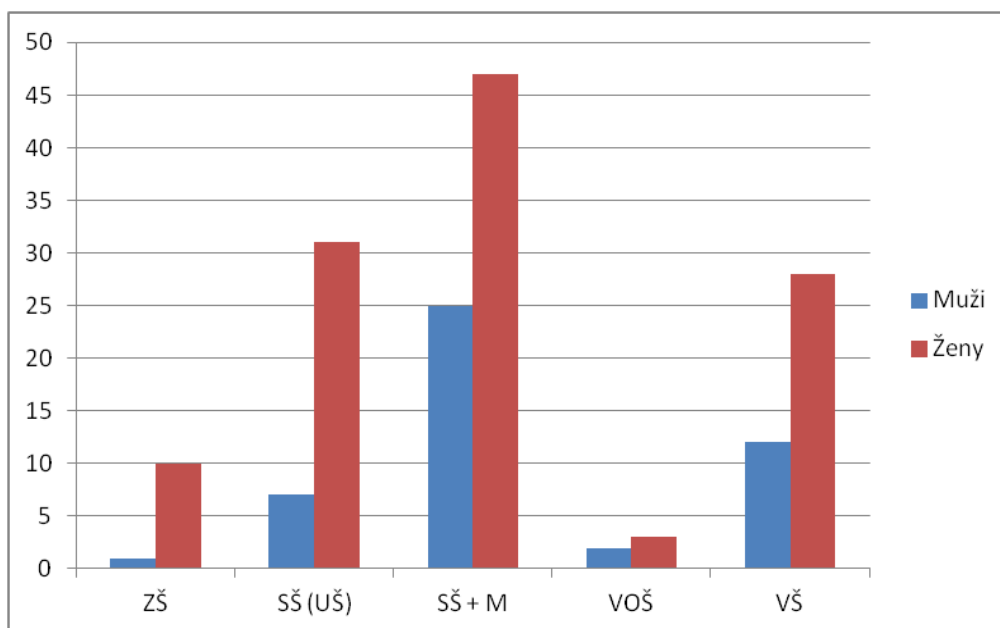
Z tabulky kombinující věk a vzdělání dále vyplývá zajímavé zjištění, že nejvíce respondentů, kteří mají středoškolské vzdělání s maturitou, VOŠ a vysokoškolské vzdělání je ve věkovém rozmezí 21 až 35 let, a to celkem 61 dotázaných (tj. 31,12 % z celkové databáze). Z toho lze odvodit, že v posledních letech mají osoby se sluchovým postižením příznivější podmínky pro získání maturitního a vysokoškolského vzdělání. Z této věkové skupiny vysokoškolsky vzdělaných respondentů jich 6 preferuje znakový jazyk.

Následuje věková kategorie 35 až 45 let, ve která má středoškolské vzdělání s maturitou, VOŠ a vysokoškolské vzdělání 12,24 % respondentů.

Tabulka č. 12 Nejvyšší dokončené vzdělání s ohledem na pohlaví respondentů

Pohlaví	ZŠ	SŠ bez maturity	SŠ s maturitou	VOŠ	VŠ	Celkem
Muž	1	37	25	2	12	77
Žena	10	31	47	3	28	119
Celkem	11	68	72	5	40	196

Graf č. 3 Nejvyšší dokončené vzdělání s ohledem na pohlaví respondentů

Středoškolské vzdělání s maturitou je vyšší u žen, (z celkové skupiny žen je to 39,50 %). Ve skupině mužů je středoškolské vzdělání s maturitou nižší, a to 32,47 %, zato u nich převládá vzdělání bez maturity 48,05 %.

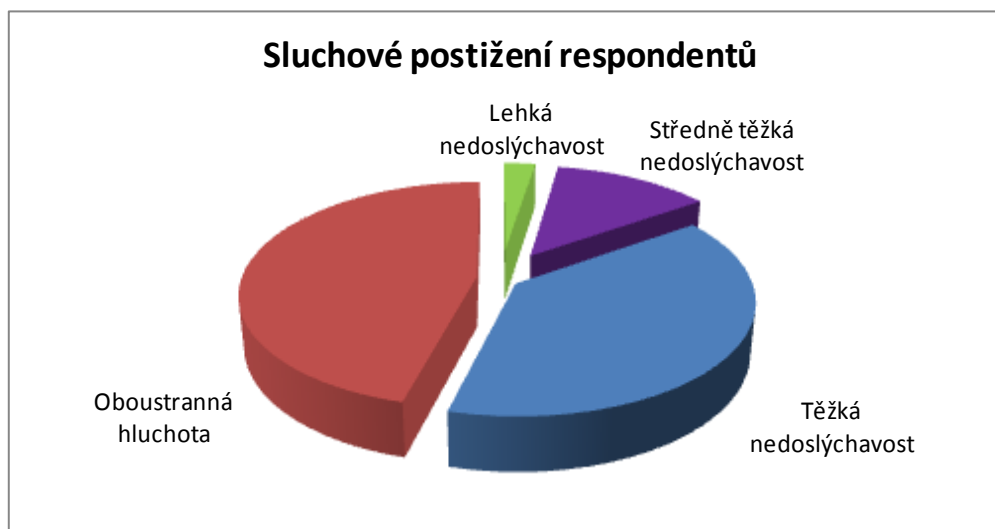
Dokončené vysokoškolské vzdělání je ve skupině mužů ještě nižší (15,58 %) v porovnání se skupinou žen, kde se dokončené vysokoškolské vzdělání vyskytuje ve 23,53 %.

Sluchové postižení respondentů

Tabulka č. 13 Sluchové postižení respondentů

Stupeň sluchového postižení	Celkem	Celkem %
Lehká nedoslýchavost (se sluchadlem i bez něj mohou telefonovat)	5	2,55 %
Středně těžká nedoslýchavost (telefonují jen se sluchadlem, ale špatně rozumím)	25	12,76 %
Těžká nedoslýchavost (něco slyším, ale řeči nerozumím bez odezírání i se sluchadlem)	76	38,78 %
Oboustranná hluchota	90	45,92 %

Graf č. 4 Rozdělení výzkumného vzorku podle sluchového postižení respondentů

Rozdělení výzkumného vzorku do podskupin podle stavu sluchu bylo důležité proto, aby byl možno sledovat vliv stupně sluchového postižení na potřeby týkající se sledování televizního vysílání a názorů na vlastnosti skrytých titulků.

Bylo však důležité přihlížet k dalším údajům, protože se ukázalo, že referenční skupina, tj. kam se respondent sám zařadil, nebo kam si přál patřit, neodpovídala vždy dalším informacím. Subjektivní názory na zařazení vlastní osoby do určité skupiny je nutno brát spíše jako orientační než jako přesné. (Z tohoto důvodu následovaly po této otázce i dotazy na technické pomůcky usnadňující slyšení, takže bylo možno zpětně porovnat a upřesnit informace). Například 3 uživatelé kochleárního implantátu, sami sebe označují za osoby „s oboustrannou hluchotou“. Pochopitelné to může být u těch z nich, kterým kochleární implantát příliš nepomáhá; jedna z těchto osob však uvedla, že při sledování filmu slyší a rozpozná zvuky a sluchem též identifikuje i mluvčí ve filmu, kteří nejsou v záběru (a zároveň uvedla, že jejich označování, pokud jsou mimo obraz, nepotřebuje, ač oboustranně hluchá). Pro potřeby tohoto šetření by byla tato respondentka vzhledem ke sluchovým funkcím správně zařazena mezi těžce nedoslýchavé

Za osoby s „oboustrannou hluchotou“ se samo označilo také 5 respondentů s jedním sluchadlem, 4 z nich uvedli, že jim sluchadlo nepomáhá natolik, aby s jeho pomocí identifikovali zvuky a hovořící postavy mimo záběr ve filmu; avšak další uvedl, že přes sluchadlo zvuky i hlasy rozpozná, a tedy jejich oznamování nepotřebuje. Z hlediska dělení do skupin podle závažnosti sluchového postižení by tedy patřil do skupiny označené jako „těžká“ nebo dokonce i „středně těžká“ nedoslýchavost. Rozdíly však nejsou početně natolik významné, aby statisticky výrazně ovlivnily výsledky šetření.

Technické pomůcky, které respondenti používají

Tabulka č. 14 Technické pomůcky, které respondenti používají

Jaké technické pomůcky používáte	Celkem	Celkem %
Sluchadlo na jedno ucho	58	29,59 %
Sluchadla na obě uši	36	18,37 %
Kochleární nebo jiný implantát	16	8,16 %
Nepoužívám žádnou z těchto pomůcek	86	43,88 %

Používání technických pomůcek je zjišťováno proto, aby to mohlo být porovnáno s informací o míře využívání skrytých titulků osobami, které mohou slyšet řečové i neřečové zvuky pomocí moderní techniky. Možné souvislosti jsou předpokládány též v odpovědích na požadavky ohledně oznamování neřečových zvuků, jejichž zdroj není ze záběru ani z kontextu jasný a také rozlišování mluvčích mimo obraz.

29,59 % osob z celkové databáze používá sluchadlo na jedno ucho, dále 18,37 % sluchadla na obě uši a kochleární implantát má 8,16 % odpovídajících.

86 respondentů (tj. 43,88 % z celkového počtu) nepoužívá kochleární nebo jiný implantát či sluchadla. Z této skupiny osob, které nepoužívají žádné technické pomůcky, je 82 osob s oboustrannou hluchotou, dále 3 s těžkou nedoslýchavostí a 1 lehkou nedoslýchavostí. Respondent s lehkou nedoslýchavostí patrně sluchadlo dosud nepotřebuje, ostatním sluchadla ani jiné pomůcky ke smysluplnému slyšení nepomohou.

Věk, od kterého mají respondenti sluchové postižení

Tabulka č. 15 Věk, od kterého mají respondenti sluchové postižení

Od kterého věku máte sluchové postižení	Celkem	Celkem %
Od narození	122	62,24 %
Sluchové postižení jsem získal(a) do 3 let svého věku	25	12,76 %
Od 3 do 6 let svého věku	28	14,29 %
Sluchové postižení jsem získal(a) později	21	10,71 %

Sluchové postižení má od narození 62,24 % respondentů a v době do 3 let věku nastalo u 12,76 % účastníků ankety.

Nejde však vždy o osoby prelingválně neslyšící, protože tam spadají i osoby nedoslýchavé včetně těch, kterým se sluch od narození postupně zhoršoval. Narodily se nedoslýchavé a ohluchly až v pozdějším věku, kdy si už (i s pomocí zbytkového sluchu a technických pomůcek) osvojily řeč a mluvený jazyk. Pochopitelně, že též uvádějí nynější oboustrannou hluchotu, přičemž vznik sluchové vady datují od narození. V tomto šetření však jsou důležité také jazykové schopnosti, a věkové aspekty v době ztráty sluchu zde hrají významnou roli.

Údaje bylo proto nutno porovnávat s komentáři, pokud byly uvedeny, ale také dávat do souvislosti s odpověďmi na jiné otázky. Například v otázce č. 12 byl komentář:

„Hlavně texty starších písní mi připomenou i melodii z doby, kdy jsem ještě byla pouze nedoslýchavá.“

Za prelingválně neslyšící jsou v rámci této práce považovány pouze ty osoby, které mají oboustrannou hluchotu od narození až do 3 let věku. Většinou, i když ne vždy, je lze identifikovat dle písemného projevu v češtině, kde se projevují podobně jako cizinci.

V následujícím textu jsou proto uvedeny jazykové kompetence respondentů.

Komunikační systémy, které respondenti ovládají

Tabulka č. 16 Komunikační systémy, které respondenti ovládají

Jaké komunikační systémy dobře ovládáte	Celkem	Celkem %
Český jazyk	142	72,45 %
Znakový jazyk	124	63,27 %
Znakovanou češtinu	55	28,06 %
Mluvenou češtinu (tj. schopnost mluvit)	108	55,10 %
Psanou češtinu	117	59,69 %
Odezírání	130	66,33 %
Mezinárodní znakový systém	29	14,80 %
Jiné	0	0 %

Respondenti měli možnost zaškrtnout více z nabízených možností.

Dotaz nesměřoval ke zjištění objektivní míry schopnosti používat tu kterou komunikační formu, protože jsme museli spoléhat pouze na subjektivní názor každé dotazované osoby, jakým způsobem se dokáže dorozumívat.

Dle úrovně češtiny některých respondentů, kteří mají subjektivní pocit, že dobře ovládají český jazyk, lze dovodit, že tomu tak vždy není. Jako příklad lze uvést tato písemná vyjádření:

"Žadné bez titulky, tak nekoukám TV."

"Protože má hodně neznám slova!"

„Žiji v Kroměříži více se společných slyšící kvůli moje rodiče a sestra jsou slyšící, mluvím léta a také v práci, mimo můj manžel a moje děti neslyší, normální komunikují znakovací ruce obě slyšící mluvení a neslyšící rukama.“

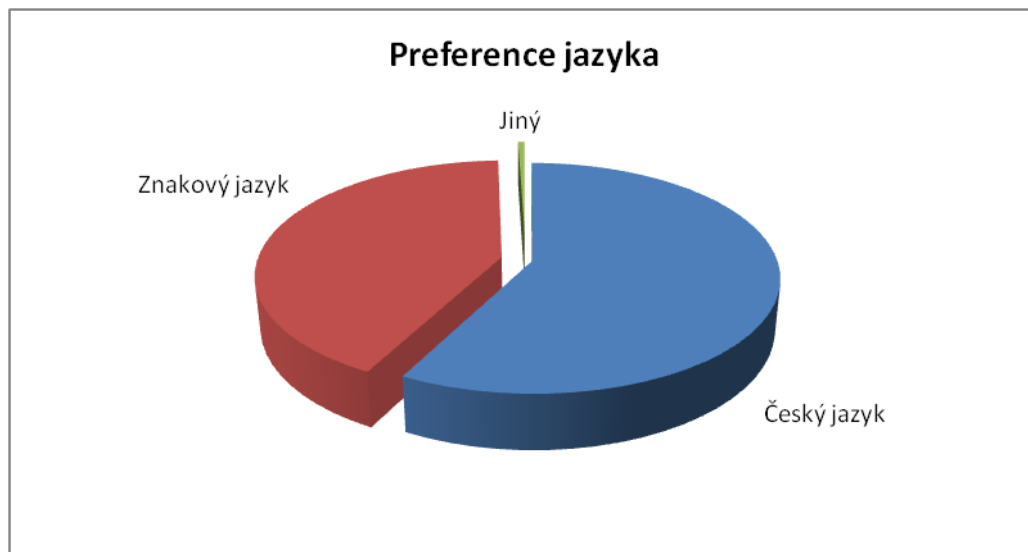
Autorky výše uvedených vět avizovaly vedle znakového jazyka též dobrou znalost češtiny. To je signál, že subjektivní pocit některých respondentů, že dobře ovládají češtinu, je nutno brát s určitou rezervou. Údaje respondentů týkající se komunikačních schopností v tom kterém jazyce jsou zde proto jen orientační. Daleko výmluvnější je jazyková preference konkrétních osob, proto na ni směřovala další otázka.

Preference jazyka

Tabulka č. 17 Preference jazyka

Který jazyk preferujete	Celkem	Celkem %
Český jazyk	113	57,65 %
Znakový jazyk	82	41,84 %
Jiný	1	0,51 %

Graf č. 5 Preference jazyka

Český jazyk preferuje celkem 57,65 % respondentů a znakový jazyk 41,84 %. Jeden respondent uvedl v odpovědi jiný jazyk, a to španělštinu a angličtinu.

Jazykovou preferenci bylo zapotřebí zjistit proto, aby bylo možno porovnat případné názorové rozdíly mezi různými jazykovými skupinami a blíže zkoumat často diskutované tvrzení, že prelingválně neslyšící uživatelé znakového jazyka o skryté titulky nemají zájem, protože prosazují pouze znakování, a že pokud titulky sledují, chtějí pouze velmi zkrácenou a zjednodušenou verzi. To bylo i jednou z tezí, která se měla průzkumnou sondou potvrdit či vyvrátit.

Tabulka č. 18 Preference jazyka s ohledem na stupeň sluchového postižení v procentech

Preference jazyka	Lehká nedoslýchavost	Středně těžká nedoslýchavost	Těžká nedoslýchavost	Oboustranná hluchota
Český jazyk	100 %	80,00 %	72,37 %	36,67 %
Znakový jazyk	0	16,00 %	27,63 %	63,33
Jiný jazyk	0	0,51 %	0	0

Tabulka ukazuje procentní podíl jazykové preference vztažené ke stupni sluchového postižení. V jednotlivých skupinách rozdělených dle stupně sluchového postižení je dobře vidět úměrnost mezi stavem sluchu a jazykovou preferencí: čím závažnější sluchové postižení, tím častější preference znakového jazyka a naopak, čím lehčí sluchové postižení, tím větší preference jazyka českého.

Nejen závažnost sluchového postižení, ale také věk v době jeho vzniku je pro jazykovou preferenci velmi důležitý. Následující tabulka ukazuje vztah preference znakového jazyka v závislosti na stupni sluchového postižení v kombinaci s věkem, kdy sluchové postižení nastalo.

Tabulka č. 19 Preference znakového jazyka s ohledem na věk vzniku sluchového postižení v kombinaci se závažností sluchového postižení

Sluchové postižení	Od nar.	Do 3 let	3 - 6 let	Později	Celkem
Oboustranná hluchota	42	13	1	1	57
Těžká nedoslýchavost	17	3	1	0	21
Středně těžká nedoslýchavost	4	0	0	0	4
Lehká nedoslýchavost	0	0	0	0	0
Celkem	63	16	2	1	82

Znakový jazyk preferuje nejvíce osob s oboustrannou hluchotou od narození. Čím lehčí sluchové postižení a pozdější věk, ve kterém došlo k poškození sluchu, tím preference znakového jazyka rapidně klesá. Naopak osoby, u kterých nastalo sluchové postižení až poté, kdy si spontánně osvojily mluvu a český jazyk, preferují komunikaci v češtině.

SKRYTÉ TITULKY VE VYSÍLÁNÍ ČESKÉ TELEVIZE

Dotazy se týkají pouze pořadů, které se titulují předem (například filmů a dokumentů), nikoliv živého vysílání automatického titulkování se stínovým mluvčím.

Komentáře respondentů dokreslující význam odpovědí jsou uváděny přesně tak, jak je sami napsali, tedy i s pravopisnými a gramatickými chybami.

Otázka č. 1: Potřebujete k porozumění hovoru ve filmu skryté titulky?

Tabulka č. 20 Potřebnost skrytých titulků k porozumění hovoru v hraném filmu

Potřebnost skrytých titulků (všichni)	Celkem	Celkem %
Vždy	188	95,92 %
Občas	8	4,08 %
Nikdy	0	0

Graf č. 6 Potřebnost skrytých titulků (celá databáze)

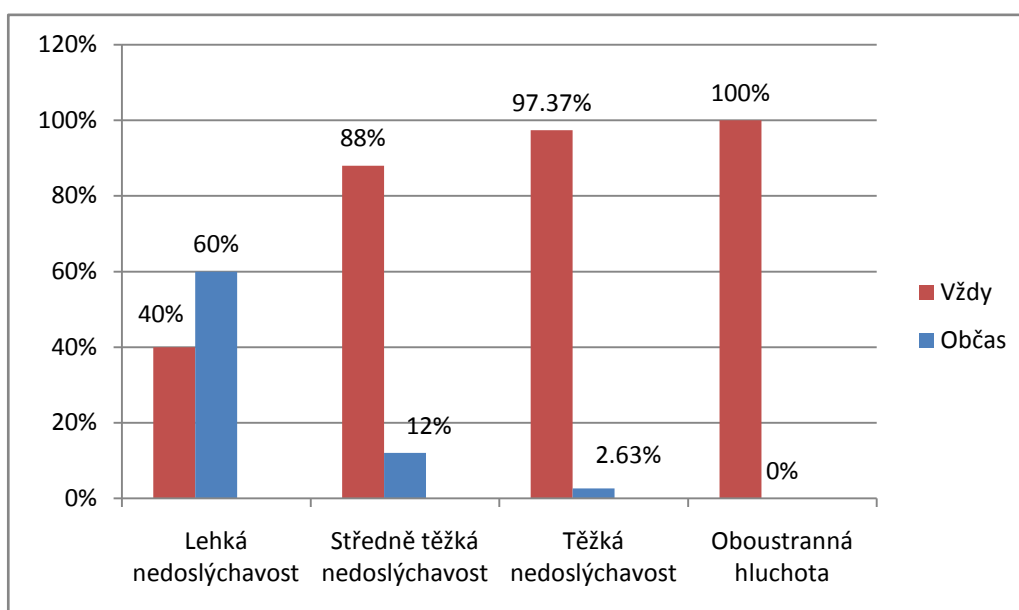

Přehled odpovědí z celé databáze ukazuje, že naprostá většina respondentů (téměř 96 %) potřebuje k porozumění hovoru v hraném filmu skryté titulky a 4,08 % respondentů je potřebuje občas. Následující tabulka zobrazuje tato data s ohledem na stupeň sluchového postižení.

Tabulka č. 21 Potřebnost skrytých titulků v korelaci se stupněm sluchového postižení

Potřebnost skrytých titulků	Vždy	Občas	Nikdy	Jiný názor	Celkem
Lehká nedoslýchavost	2	3	0	0	5
Středně těžká nedoslýchavost	22	3	0	0	25
Těžká nedoslýchavost	74	2	0	0	76
Oboustranná hluchota	90	0	0	0	90
Celkem	188	8	0	0	196

Graf č. 7 Potřebnost skrytých titulků v korelaci se stupněm sluchového postižení

Pro respondenty s těžkou nedoslýchavostí a oboustrannou hluchotou jsou skryté titulky k porozumění hovoru ve filmu naprosto nezbytné. Žádný účastník ankety neodpověděl, že by skryté titulky nikdy k porozumění hovoru ve filmu nepotřeboval nebo nepoužíval. Porovnáním údajů v databázi bylo zjištěno, že z 8 respondentů, kteří uvádějí, že si skryté titulky zapínají občas (viz tabulka č. 21), jsou 3 s lehkou nedoslýchavostí, 3 se středně těžkou nedoslýchavostí a dva s těžkou nedoslýchavostí.

Kromě jednoho muže s lehkou nedoslýchavostí všichni z nich používají technické pomůcky, které jim pomáhají sluchem rozpoznávat zvuky a identifikovat mluvčí ve filmu mimo záběr. Přesto si 4 z nich dle dalších komentářů zapínají skryté titulky vždy.

Otázka č. 2: Zapínáte si při sledování televizních pořadů skryté titulky, pokud tam jsou?

Tabulka č. 22 Zapínání skrytých titulků při sledování pořadů

Zapínání skrytých titulků	Celkem	Celkem %
Vždy	192	97,96 %
Občas	4	2,04 %
Nikdy	0	0 %

Skryté titulky vždy zapíná při sledování televizních pořadů 97,96 % respondentů a občas 2,04 % účastníků ankety.

Respondenti vesměs uvádějí, že pořady bez skrytých titulků nesledují.

"Programy si musím vybírat podle toho, které mají titulky a jestli se mi líbí je až druhé kritérium."

Nejen divák se sluchovým postižením, ale i celá jeho (slyšící) rodina je tím ovlivněna.

„Na neotitulkované pořady ani nekoukám. A nekouká na ně ani manželka, protože chceme něco sledovat spolu, takže se se mnou kouká i na to, co by si nepustila.“

Záleží ovšem i na kvalitě titulků.

„Titulky si zapínám pokaždé, ale pokud jsou skryté titulky tristní kvality, okamžitě přepínám na jiný program.“

Překážkou ve sledování skrytých titulků mohou být technické problémy, které může ČT ovlivnit. Jde o nevhodnou animovanou grafiku na ČT24 znesnadňující čtení vyskakujících titulků.

„Avšak třeba na ČT24 se dívat nemohu i když je pořad otitulkován. Vadí mi animovaný crawl. Navíc když je pořad třeba o prezidentovi a pot tím titulek, že je slunečno, či zamračeno, vypadá divně.“

Někteří respondenti se cítí být diskriminováni, když některé pořady titulky nemají.

„Zkuste si sami vypnout zvuk a koukat se na film. Budete na naší úrovni.“

Tabulka č. 23 Zapínání skrytých titulků ve vztahu ke stupni sluchového postižení

Sluchové postižení	Vždy	Občas	Nikdy	Celkem
Lehká nedoslýchavost	3	2	0	5
Středně těžká nedoslýchavost	25	0	0	25
Těžká nedoslýchavost	74	2	0	76
Oboustranná hluchota	90	0	0	90
Celkem	192	4	0	196

Z tabulky vyplývá, že čím je závažnější sluchové postižení respondentů, tím více využívají skryté titulky. Ale i uživatelé sluchadel a kochleárních implantátů titulky nutně potřebují, ať už je to dáno typem sluchového postižení nebo tím, že je spolu s řečovými zvuky zachycován i různý šum nebo podkresová hudba, což znesnadňuje poslech dialogů. Často bývají při sledování televizního vysílání i nevhodné akustické podmínky v místnosti.

Z vyjádření uživatelů sluchadel a kochleárních implantátů:

„Díky velmi rušivému zvukovému "pozadí" potřebuji mít zapnuté titulky neustále.“ „Podle úrovně hlasitosti (ne vždy lze přístroj zesílit s ohledem na sousedy)“

„Přestože mám kochleární implantát, v důsledku percepční hluchoty musím též odezírat, v případě TV musím číst titulky“

„Pomocí kochleárního implantátu potřebuji zjistit výslovnost a ověřuji si to pomocí skrytých titulků, o čem se mluvilo. Ne vždy všemu rozumím, tak se musím také ptát někoho, ověřit si, co a jak jsem čemu rozuměla.“

Skryté titulky však využívají také respondenti s lehkou nedoslýchavostí. 60 % z nich vždy a 40 % občas. Jeden z nich vysvětluje:

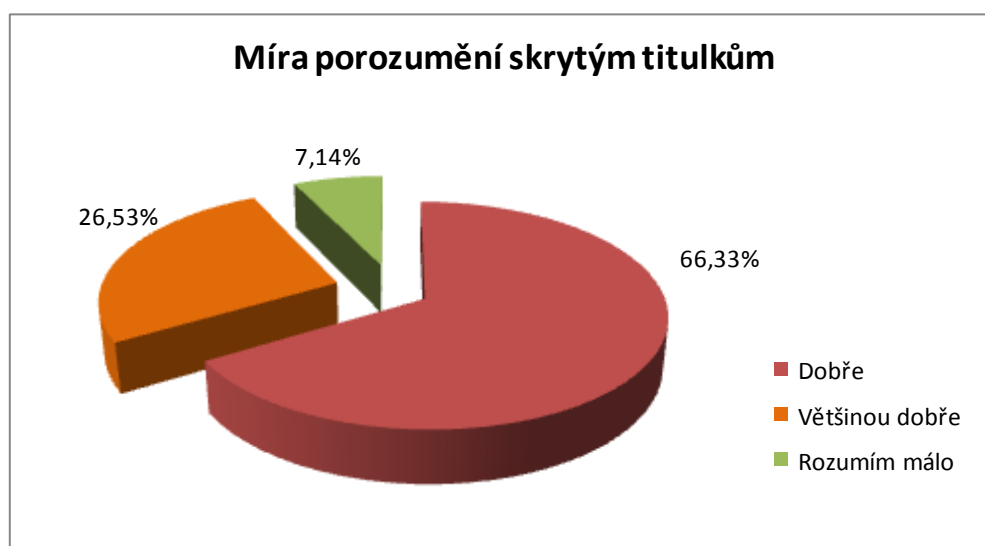
„Pomůžou mi zpravidla dodatečně zjistit obsah promluv, které mi z různého důvodu uniknou.“

Otázka č. 3: Jak Vám umožňuje Vaše znalost češtiny rozumět českým titulům v televizi?

Tabulka č. 24 Míra porozumění skrytým titulům (všichni respondenti)

Jak vám umožňuje Vaše znalost češtiny rozumět skrytým titulům v televizi?	Celkem	Celkem %
Dobře	130	66,33 %
Většinou dobře	52	26,53 %
Rozumím málo	14	7,14 %
Většinou nerozumím	0	0 %
Vůbec nerozumím	0	0 %

Graf č. 8 Míra porozumění skrytým titulům

Většina respondentů (bez ohledu na jazykové schopnosti) má subjektivní názor, že jsou pro ně české skryté titulky z hlediska jejich znalosti češtiny srozumitelné.

V následujících dvou tabulkách jsou odpovědi rozděleny podle jazykové preference účastníků šetření.

Tabulka č. 25 Porozumění skrytým titulům v korelaci s preferencí českého jazyka

Jazyková preference	Dobře	Většinou dobře	Rozumím málo	Většinou málo	Nerozumím
Český jazyk	85,84 %	14,16 %	0	0	0

Velmi dobře nebo většinou dobře rozumí skrytým titulům 100 % respondentů, kteří preferují český jazyk.

Tabulka č. 26 Porozumění skrytým titulům v korelaci s preferencí znakového jazyka

Jazyková preference	Dobře	Většinou dobře	Rozumím málo	Většinou málo	Nerozumím
Znakový jazyk	40,24 %	42,68 %	17,07 %	0	0

Také 82,92 % účastníků ankety preferující znakový jazyk rozumí dobře či většinou dobře skrytým titulům. Málo rozumí 17,07 % respondentů, kteří preferují znakový jazyk.

Oproti očekávání žádný z respondentů preferující znakový jazyk neodpověděl, že skrytým titulům v televizi většinou či vůbec nerozumí.

Je možné, že část prelingválně neslyšících uživatelů znakového jazyka se pouze subjektivně domnívá, že textu titulků rozumí, a přitom se může stát, že textu porozumí špatně. Na druhé straně se častým čtením skrytých titulků češtinu postupně učí a neznámá slova si občas domyslí.

Prelingválně neslyšící respondentka s malou znalostí češtiny se vyjádřila takto:

„Stává se jeden slovo jsem nerozuměla, ale celou větu jsem pochopila o čem.“

Dá se z toho usuzovat, že pokud nějaké slovo nezná, tak si něco odvodí z kontextu a jistě částečně též z obrazu probíhajícího děje. Popřípadě se zeptá někoho jiného.

„Rozvíjím slovní zásobu a pokud neznám slovo, tak se někoho jiného poptám co to znamená.“

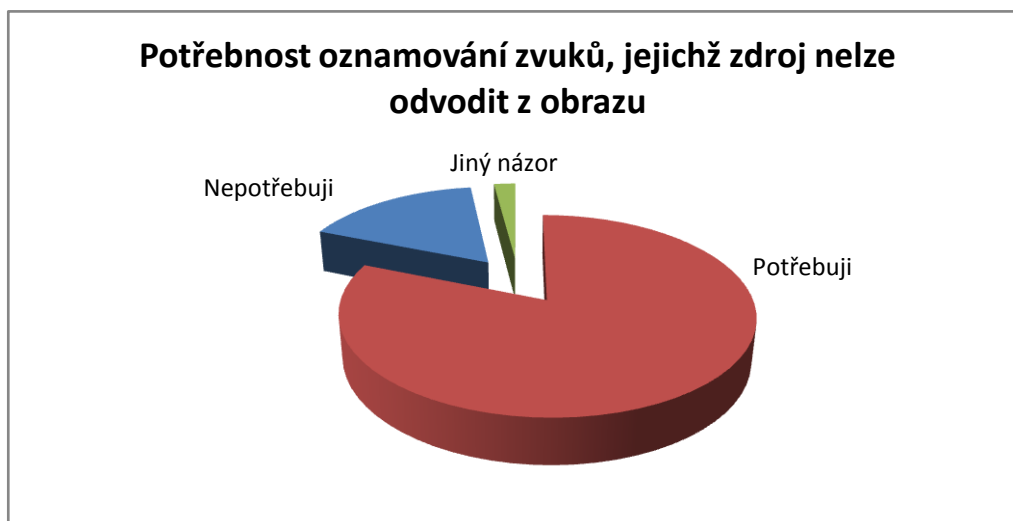
Otázka č. 4: Oznamování zvuků důležitých pro příběh ve filmu

(Když není ve filmu vidět zdroj zvuku naznačující děj mimo obraz, který je důležitý pro další vývoj příběhu – například kroky za dveřmi, odemykání dveří zvenku, alarm a podobně...)

Tabulka č. 27 Potřebnost oznamování zvuků, jejichž zdroj nelze odvodit z obrazu

Potřebnost oznamování zvuků	Celkem	Celkem %
Oznamování zvuků potřebuji	159	81,12 %
Slyším zvuky s použitím technické pomůcky (sluchadla, KI), proto nepotřebuji, aby byly v titulcích napsané	33	16,84 %
Mám jiný názor	4	2,04 %

Graf č. 9 Potřebnost oznamování zvuků, jejichž zdroj nelze odvodit z obrazu

Z odpovědí vyplývá, že oznamování zvuků, jejichž zdroj není v záběru vidět, je nepostradatelným prvkem při titulkování pořadů. Oznamování důležitých zvuků požaduje 81,12 % odpovídajících. Tuto službu nepotřebuje 16,84 %.

V následující otázce je testován vliv stupně sluchového postižení na potřebnost oznamování zvuků, jejichž zdroj nelze odvodit z obrazu.

Tabulka č. 28 Potřebnost oznamování zvuků v korelaci se stupněm sluchového postižení

Sluchové postižení	Potřebuji	Nepotřebuji	Jiný názor	Celkem
Lehká nedoslýchavost	2	3	0	5
Středně těžká nedoslýchavost	16	9	0	25
Těžká nedoslýchavost	59	17	0	76
Oboustranná hluchota	82	4	4	90
Celkem	159	33	4	196

91,11 % osob s oboustrannou hluchotou potřebuje oznamování zvuků důležitých pro děj ve filmu. 4 osoby z této skupiny překvapivě uvedly, že oznamování zvuků nepotřebuje. Při porovnání dalších údajů z databáze se však zjistilo, že 3 oboustranně hluší respondenti, kteří údajně nepotřebují oznamování zvuků, v komentáři u této otázky uvedli:

„Jsem Neslyšící, nepotřebuji zvuky“, přičemž jedna z nich to doplnila slovy:

„Nepotřebuji zvuk, stačí napsané bum, hrom, zapnutý motor...“.

(Pozn.: Čili vyžaduje, aby v titulcích oznamování zvuků bylo.)

Další 4 oboustranně hluší respondenti označili odpověď „mám na to jiný názor“, aniž by specifikovali, jaký názor. (někteří z nich byli schopni označit „jiný názor“ i v 5 otázkách, aniž by jej blíže odůvodnili - ale v komentáři se vyjádřili tak, že bylo s podivem, že neoznačili odpověď „ano“. Ač se to zdá být z hlediska slyšících lidí zvláštní, je nutno mít na paměti poměrně častou funkční pologramotnost některých prelingválně neslyšících uživatelů znakového jazyka s malou znalostí češtiny. (To byl také důvod, proč je v teoretické části zařazena kapitola o čtení s porozuměním.) Smysl otázky byl nepochopen, což vedlo k nesprávnému označení odpovědi.

Lze tedy logicky předpokládat, že v těchto případech, kdy oboustranně hluší respondenti označili, že zvuky nepotřebují, protože jsou neslyšící, měli na mysli, že se fyzicky bez zvuků obejdou, ale při sledování filmu potřebují podpůrnou složku ve formě napsaného oznámení zvuku. Za těchto podmínek jsou odpovědi tří výše uvedených respondentů s oboustrannou hluchotou irelevantní, bylo by vhodnější přeradit je do skupiny těch, kteří neřečové zvuky neslyší a potřebují je mít oznámené, pokud jsou pro děj významové a nevyplývají z obrazu ani z kontextu. Nedá se tedy jednoznačně konstatovat, že osoby s oboustrannou hluchotou nepotřebují oznamování zvuků, které mají pro děj ve filmu důležitý význam, přičemž zdroj tohoto zvuku z obrazu nevyplývá.

V posledním případě šlo o respondentku, která se sama označila za „oboustranně hluchou“, přičemž má kochleární implantát a udává, že zvuky nepotřebuje proto, že je s pomocí technické pomůcky slyší.

Avšak jak ankety překvapivě vyplývá, také většina osob s kochleárním implantátem nebo se sluchadly, které s pomocí technické pomůcky slyší neřečové zvuky ve filmu, tyto zvuky též chce mít v titulcích oznámené. Často uváděné důvody jsou zřejmé z několika následujících komentářů.

„Slyším zvuky se sluchadly, a chci, aby byly napsány i v titulcích.“

„Mohu slyšet se sluchadly zvuky, jejichž zdroj je v tu chvíli mimo záběr, ale nedovedu je leckdy identifikovat.“

„Někdy zvuky slyším, ale jsem občas překvapený, když zrovna oznámíte zvuk, který jsem zrovna neslyšel (třeba v důležitém zápletce). Takže se mi to taky hodí.“ (Lehká nedoslýchavost, 2 sluchadla.)

„Ono zvuky jsou s technickými pomůckami slyšitelné - pokud se člověk soustředí a dokáže si ten zvuk zařadit. Což je v ději filmu někdy nemožné, pokud není vidět.“ (Středně těžká nedoslýchavost, kochleární implantát.)

„Je to u různých zvuků různé, něco se sluchadlem slyším něco ne, ale mám raději, když tam zvuková kulisa je popsaná, obzvlášť když je důležitá pro děj filmu.“

„S KI nerozumím všemu, potřebuji to mít v ST u filmů napsané z důvodů, že potřebuji se naučit, jak ten zvuk vypadá a co to je za zvuk. Ne každý člověk s KI už ví a zná, co to je, také se musí učit jako odmalička rozeznávat zvuky.“

„Určitě je dobře, že oznamují, co se děje. Někdy tyto zvuky slyším a někdy ne. Mám CI.“

Bez ohledu na stav sluchu však všichni respondenti uvádějí, že nechtějí mít oznámeny ty zvuky, které jsou z obrazu zcela zřejmé. Problematika oznamování zvuků je dobře shrnuta v tomto komentáři:

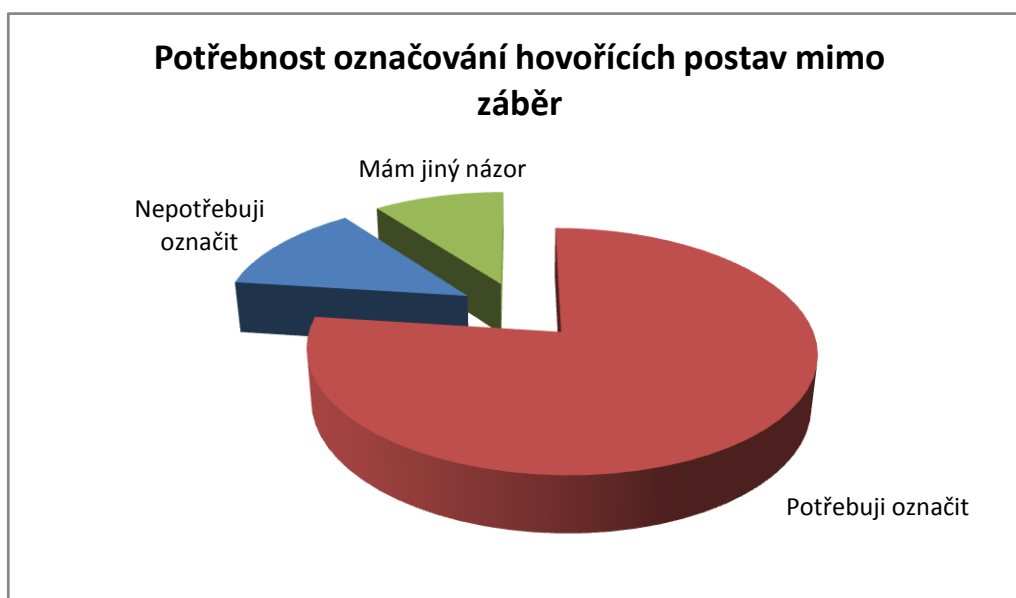
„Když není v obraze zdroj zvuku, který označuje nějaký důležitý jev ovlivňující děj, tak to musí být vždy uvedeno. Stačí nám hluchota v reálu, kdy kolem sebe nic neslyšíme, ve filmu nám můžou pomoci titulky. Pozor však na situace, kde je zdroj zvuku vidět v obraze - to nikdy nezapisovat! Také hodně vadí a působí rušivě, když je napsáno: HUDBA při každém předělu scény, kde v ději hudba nehraje vůbec žádnou roli. Pokud hudba v ději hraje roli, tak má být specifikováno, o jakou hudbu se jedná (také s ohledem na děj). Zda je hlasitá hudba (která brání srozumitelnosti rozhovoru, nebo falešná hra na housle, nebo zda jde o melodii, která postavě ve filmu něco připomíná a pod.“

Otázka č. 5: Označování hovořících postav mimo záběr

Tabulka č. 29 Potřebnost označování hovořících postav mimo záběr (celková databáze)

Označení hovořících postav mimo záběr	Celkem	Celkem %
Nerozliším sluchem hlasy postav ve filmu a potřebuji, aby bylo oznámeno, kdo mluví, když to není obrazu ani kontextu jasné	151	77,04 %
S pomocí sluchadla, KI, případně i bez nich rozpoznám hlasy postav ve filmu, proto vím, kdo mluví a nepotřebuji, aby byli mluvčí mimo záběr nějak označeni	25	12,76 %
Mám jiný názor	20	10,20 %

Graf č. 10 Potřebnost označování hovořících postav mimo záběr (celková databáze)

Z tabulky i grafu vyplývá, že 77,04 % respondentů potřebuje označovat osoby hovořící mimo záběr.

Ano, když mluví více než dvě osoby a mluvčí není v záběru a není poznat ani z kontextu, nebo z barvy titulků, kdo mluví, tak to specifikovat. Uvést jméno hovořící postavy na začátku její promluvy velkým bílým písmem s dvojtečkou Tam, kde je to jasné ze záběru nebo z kontextu, tak to neoznamovat. Musí se to umět!

Týká se to však i většiny osob, které označily odpověď „mám jiný názor“. Došlo zde většinou k nepochopení smyslu otázky. Respondentka s „jiným názorem“ píše:

„Podle jinou barvu z titulky.“

Další z nich to specifikoval takto:

„Záleží na situaci. Někdy nevím, kdo promluvil. Když má postava nějakou barvu, nepotřebuji napsat, že promluvila mimo záběr, poznám to podle barvy.“

Jako „jiný názor“ označil i respondent s lehkou nedoslýchavostí a uvedl:

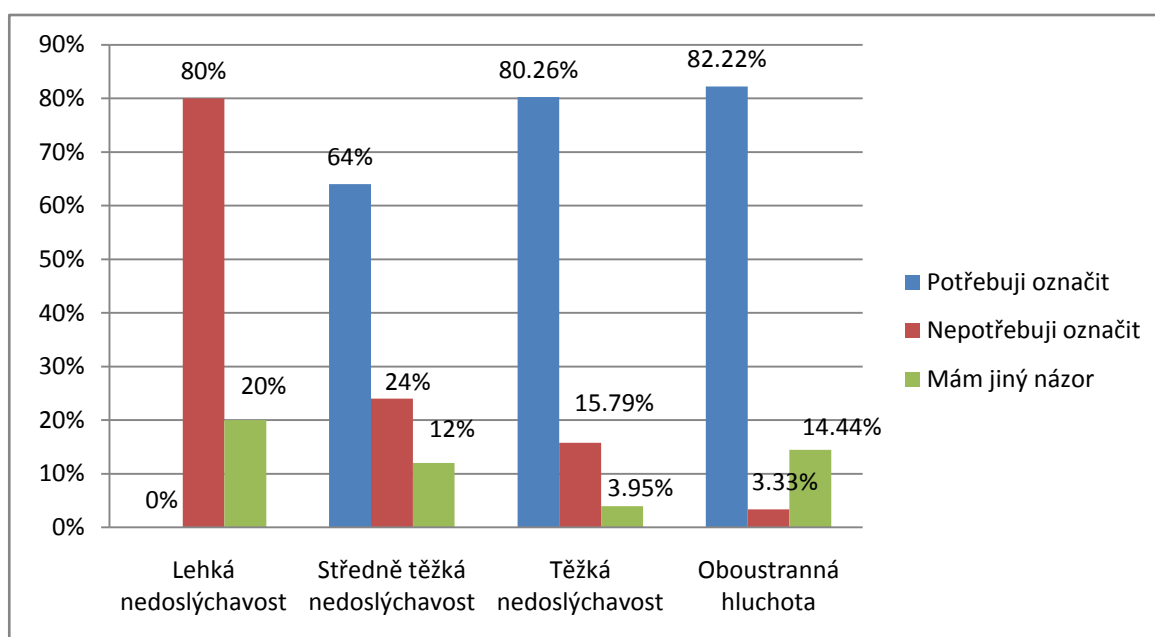
„Sice většinou slyším a rozeznám mluvící osobu, ale mnohdy mi unikne smysl sdělení. V tom případě ST pomáhají orientovat se v ději.“

Dá se usuzovat, že procento těch, kteří potřebují či chtějí v titulcích označovat postavu hovořící mimo záběr bude vyšší, a to z důvodu častého nepochopení smyslu otázky.

Tabulka č. 30 Potřebnost označování hovořících postav mimo záběr v korelaci se stupněm sluchového postižení

Potřebnost označování hovořících postav mimo záběr				
Sluchové postižení	Potřebuji označit	Nepotřebuji označit	Jiný názor	Celkem
Lehká nedoslýchavost		4	1	5
Středně těžká nedoslýchavost	16	6	3	25
Těžká nedoslýchavost	61	12	3	76
Oboustranná hluchota	74	3	13	90
Celkem	151	25	20	196

Graf č. 11 Potřebnost označování hovořících postav mimo záběr (dle sluchových schopností)

Osoby s lehkou nedoslýchavostí označení hovořících postav mimo záběr nepotřebují, zřejmě hlasy sluchem rozpoznají. Z ostatních odpovědí vyplývá, že 82,22 % respondentů s oboustrannou hluchotou a 80,26 % s těžkou nedoslýchavostí potřebuje označovat postavy hovořící mimo záběr. Potřebuje to i více než polovina osob se střední nedoslýchavostí (64 %).

Tři respondenti, kteří sami sebe považují za osoby s oboustrannou hluchotou, označili, že tuto službu nepotřebují. Z databáze vyplynulo, že dva z nich mají technické pomůcky, které jim pomáhají slyšet - jeden respondent má kochleární implantát a jeden sluchadlo na jedno ucho.

Někteří respondenti odpovídali, že i když se sluchadly zvuky slyší, někdy sledují televizní vysílání bez sluchadel, a v těchto případech také potřebují oznamování zvuků.

„Se sluchadly slyším zvuky důležité pro příběh ve filmu, ale vzhledem k tomu, že se na televizi někdy dívám beze sluchadel, tak je přítomnost oznámení zvuků potřeba. A potřebují je i neslyšící a ohluchlí diváci. Takže oznamování zvuků určitě zakomponovat. To je i charakteristika skrytých titulků.“

13 osob s oboustrannou hluchotou, které označily “jiný názor“, v komentáři upřesnily, že jim to stačí z titulků. Příklad:

„Záleží na situaci. Někdy nevím, kdo promluvil. když má postava nějakou barvu, nepotřebuji napsat, že promluvila mimo záběr, poznám to podle barvy.“

Další otázka se týkala rozlišování hovoru různých mluvčích mimo záběr pomocí barev.

Otázka č. 6: Barvy při odlišování hovorů různých postav ve filmu

Tabulka č. 31 Požadavky na rozlišování hovorů různých mluvčích pomocí barev

Při odlišování hovorů různých postav by měly být použity tyto barvy	Celkem	Celkem %
4 barvy pro písmena: žlutá, bílá, světle modrá zelená (na černém podkladu)	144	73,47 %
Více barev	17	8,67 %
Pro všechny postavy vždy jedna barva	23	11,73 %
Je mi to jedno	6	3,06 %
Mám jiný názor	6	3,06 %

Graf č. 12 Požadavky na rozlišování hovorů různých mluvčích pomocí barev

Většina respondentů, 84,14 %, se nejlépe orientuje v promluvách postav ve filmu pomocí barev. Respondentům byly nabídnuty možnosti, zda chtějí jednu barvu, čtyři barvy nebo více barev. Většina z nich, 73,47 %, zvolila 4 barvy tak, jak to v současné době praktikuje Česká televize a 8,47 % by chtělo i více barev.

Některé komentáře:

„Čtyři barvy jsou pro odlišení postav dostačující, pokud s nimi titulkář pracuje chytře. Další barvy jsou na černém pozadí špatně čitelné (např. červená).“

Jsem spokojená s těmi barvami písmen. 4 barvy stačí, víc barev je už na mě moc, to bych se pak už špatně pamatovala.

"4 barvy jsou stačí a jsou super, když jsou správně použity.

Pouze 11,52 % z nich by stačila jedna barva nebo dvě barvy (pro dvě barvy se přiklání dva respondenti.).

„Když už barvy, tak jen dvě - žlutá a bílá.“

U některé techniky jsou titulky černobílé - například Thompson.

„Nevím, nemám dostatečnou zkušenost s různými barvami a tak nemohu posoudit“.

I ti, kteří proklamují, že „je jim to jedno“, se k barvení promluv přiklání:

„To je mi jedno. Já barevná písmena ani neregistruju ke komu patří, ale jestli to Neslyšícím pomáhá, tak buď je jim přáno. Mě to ani neruší a ani nevadí.“

Obtížné bylo zařadit názory respondentů, kteří označili odpověď jako „jiný názor“ Některé respondenti s malou znalostí češtiny se obtížně vyjadřovali. Například jedna respondentka označila odpověď „jiný názor“, a v komentáři: *„Nevím jak vysvětlit“.*

Jiná respondentka též označila jako odpověď „jiný názor“ se vyjádřila takto:

„Podle jinou barvu z titulky.“ a v komentáři u další otázky tatáž respondentka píše: *„Ano potřebuji různé barvy - jako různé lidé mluví, např. lidé mají mluvení různé hlasy - jako titulky různé barvy!!!“*

Další, která označila „jiný názor“ chce dokonce více barev:

„Podle osoby, kolik budeme potřebovat barvy, ale může být třeba 4 barvy nebo víc, podle osoby. Nebo může být méně barvy třeba podle situace osoby tak podle barvy...“

Respondent se středně těžkou nedoslýchavostí, používající sluchadlo, který označil odpověď „jiný názor“ sděluje:

„Záleží na situaci. Někdy nevím, kdo promluvil. Když má postava nějakou barvu, nepotřebuji napsat, že promluvila mimo záběr, poznám to podle barvy. Když mají hovořící stejnou, tak často podle odrážky.“ (Pozn.: A v následující otázce odpovídá, že si přeje 4 barvy.)

Další muž, který označil odpověď „jiný názor“ píše: *„Toto si lze snadno domyslet.“*, aniž by upřesnil, co má na mysli, avšak v následující otázce odpovídá, že si přeje barevné rozlišení postav. Z výše uvedených příkladů je patrné, že většina z těch, kteří označili odpověď „jiný názor“ patří do skupiny, která vyžaduje barevné rozlišení promluv ve filmu.

Procento osob vyžadujících barevné rozlišení promluv ve filmu je tedy očividně ještě o něco vyšší než vyplývá z výše uvedených tabulek a z grafu.

Také mnozí nedoslýchaví diváci se středně těžkou nedoslýchavostí, používající sluchadla, přiznávají, že i pro ně je oznamování zvuků přínosem, jak píše jeden z respondentů:

„I se sluchadly mám občas problémy rozlišit, kdo právě mluví. A vzhledem k neslyšícím a ohluchlým divákům je toto označení hovořících postav mimo záběr velmi důležité.

Dobrá je připomínka jednoho z respondentů, který zřejmě naráží na práci nedbalých či nedostatečně vyškolených titulkářů, kteří chaoticky mění barvy „padni komu padni, a tím neslyšící diváky velmi matou.

„Logické by bylo, aby měl každý účastník hovoru ve skupině svoji barvu. A nemělo by se to pak měnit (to pak vyvolava zmatek).“

Vysoké procento odpovědí svědčí pro používání barevného rozlišování mluvčích, jednak to urychluje orientaci v dialogu, kde je hodně rychlý spád, a jednak se to vyplatí v případě, že při skupinovém hovoru není na mluvčího přímý záběr, takže se neslyšící divák orientuje podle barev. Lze sice uvádět jména na začátku promluvy, avšak ne vždy je pro to časový prostor nebo místo v řádku.

Podstatné je, že v mnoha komentářích respondenti zaznívá upozornění na nedostatečné dovednosti některých titulkářů, kteří nedovedou s barvami správně pracovat, takže kompenzační funkci barev vlastně maří.

„Někteří titulkáři neumějí barvy správně používat. V rámci filmu se nemá měnit barva pro uvedenou postavu, musí jí zůstat stejná až do konce filmu. Když to titulkář mění, tak diváky mate! Mnoho titulkářů neumí pracovat správně s barvami, a tím kazí tu možnost, aby i neslyšící divák mohl snadno rozlišit promluvy jednotlivých postav ve filmu. Hodně hovořící postavy mají mít výjimečnou barvu a štěky můžou mít základní barvu, tedy žlutou - a když je potřeba označit některou z nich (není-li v obraze), tak bílou barvou velkým písmem jméno a dvojtečka.“

„Jako odstrašující příklad nesprávného použití barev lze uvést seriál Horákovi, kde mají všichni chlapci i muži modrou barvu a stejnou barvu mají i všechny dívky i ženy. Je to velice nepřehledné a matoucí, zejména když nemá každá nově hovořící postava na začátku promluvy pomlčku.“

Otázka č. 7: Funkce zvětšování a zmenšování titulků

Tabulka č. 32 Funkce zvětšování a zmenšování titulků

Funkce zvětšování a zmenšování titulků má být zachována	Celkem	Celkem %
Ano	175	89,29 %
Ne	0	0 %
Nemám na to názor	21	10,71 %

Nikdo neodpověděl, že je funkce zvětšování televizních titulků neúčinná. Většina respondentů (89,29 %) chce mít k dispozici funkce na zvětšování skrytých titulků. 21 osob na to "nemá názor", z nich je 10 prelingválně neslyšících a polovina z nich u otázky na porozumění českému textu uvedla, že rozumí málo.

Lze tedy předpokládat, že někteří respondenti, kteří na uvedený aspekt „nemají názor“, mohli z jazykových důvodů nepochopit otázku. Například respondentka, která odpověděla takto:

„Rádsi nechat titulky a proc chcete zmensovani titulku jako vypadam byli jste liny...neco dal... nevim ale ja chci nechat titulky.“

Zbytek respondentů může mít malé či žádné zkušenosti s funkcí zvětšování či zmenšování titulků, protože to jejich televize neumožňuje.

"To nevím, jestli by to šlo, mám TV SONY,té nejde zvětšovat písmena."

Můj televizor Panasonic bohužel nemá možnosti zvětšení písma, je tam jako standard uvedené písmo malé. Musím sedět zblízka na velkou obrazovku.

Nikdo z respondentů nevěděl, že by titulky měly zůstat pouze velké nebo pouze malé; je však pravděpodobné, že u malých televizorů je funkce využívána vždy, kdežto u velkých televizorů někdy - aby titulky nezakrývaly podstatnou část obrazu. "

Starší lidé většinou potřebují větší titulky - viz můj děda - zase to ale zakrývá více děje takže bych určitě nechala možnost volby, co je pro koho důležitější."

V podstatě většina komentářů poukazuje na různé či měnící se potřeby každé osoby.

"Jsem normalna titulka moje mama starsi spatna videla potrebuje vetsi titulka jasne."

"Starší nebo krátkozrací lidé přece potřebují zvětšené titulky! Bez možnosti zvětšování titulků přijdou tito lidé o možnost číst titulky nebo je budou číst špatně. Není potřeba jim házet další klacky pod nohy (v tomto případě pod oči)."

„Ne všichni jsou obdařeni zrakem jako orel. Na TV přístrojích s malou obrazovkou je zapotřebí mít možnost volby většího písma, naopak u velkoplošných displejů může více vyhovovat menší provedení textu.“

Problém by se dal shrnout v reakci jedné respondentky:

„Důležitou funkci zvětšování titulků zabezpečuje přístroj na straně diváka, na straně vysílatele je to technologie založená na teletextu. Je důležité tuto technologii zachovat, aby si to divák mohl zvětšovat podle svých potřeb. Někdo potřebuje větší písmo, jiný má třeba velkou obrazovku a stačí mu nezvětšené písmo. Volitelnost je pro čtení titulků velmi důležitá - každý má jiný zrak a jinou obrazovku!“

Zajímavý je i komentář jedné nedoslýchavé respondentky, která částečně zvuky z televize slyší, ale titulky přesto potřebuje.

„Určitě jsem pro - proč by nám měl odejít zrak namáhaný čtením malých titulků? zvláště když to nemůžeme ovlivnit (př. jsme na návštěvě u slyšícího, která má jinou logistiku nábytku vs. TV apod). Navíc mi zvětšené titulky umožňují se volněji pohybovat v okolí TV (mohu žehlit, vykonávat jiné činnosti)- mám tak podobné, ne-li stejné možnosti jak slyšící lidé. Mohu vykonávat jinou činnost, poočku sledovat titulky a sluchem zachycovat vše, co se říká (pakliže je kvalitní ozvučení a dabing nebo projev českého herce).“

Připomínky jsou i k možnosti zvětšování titulků na internetovém vysílání:

„Prosím, o videa v pc na tv jsou strašně malá písmena, by nemohlo přeměnit na zvětšení. :-“

Otázka č. 8: Úplnost záznamu promluv v hraném filmu a v dokumentu

Tabulka č. 33 Požadavky na úplnost záznamu

Úplnost záznamu promluv v hraném filmu a v dokumentu	Celkem	Celkem %
Chci plnou informaci, co je ve filmu či v dokumentu řečeno. V titulcích má být pokud možno všechno, co se stihne, když nebudou titulky naskakovat příliš rychle a dají se pohodlně přečíst	182	92,86 %
Je vhodnější text zjednodušovat a vynechávat věty, stačí mi málo informací	11	5,61 %
Mám jiný názor	1	0,51 %
Nemám na to názor	2	1,02 %

Graf č. 13 Požadavky na úplnost záznamu - preference českého jazyka

Toto je jedna z nejdůležitějších a nejčastěji diskutovaných otázek, jak přistupovat k titulkování pořadů. A sice, zda titulky výrazně krátit, aby text byl srozumitelný i divákům méně ovládající češtinu, anebo zda zachovat v nejvyšší možné míře úplný text.

Z odpovědí vyplývá, že absolutní většina, téměř 93 % dotazovaných, s většími úpravami textu nesouhlasí, zbytečné krácení titulků vadí skoro všem divákům. Zjednodušovat text chce pouze necelých 6 % účastníků ankety.

Následující dvě tabulky a komentáře dávají lepší představu o požadavcích na úplnost textu podle jazykové preference respondentů.

Tabulka č. 34 Požadavky na úplnost záznamu - preference českého jazyka

Jazyková preference	Plná informace	Zjednodušený text	Nemám názor	Jiný názor
Český jazyk	94,69 %	3,54 %	0,88 %	0,88 %

„Především chci mít možnost titulky přečíst. A potom maximální informaci. Kdyby mi stačilo málo, koupím si komiks.“

„Titulky jsou jednou z cest, jak zlepšovat neslyšícím češtinu. A ohluchlí ve většině případů ovládají češtinu natolik dobře, že poznají, pokud bylo něco vypuštěno (i já beze sluchadel to poznám a neskutečně mě štve, že promluva byla zbytečně vypuštěna -- např. tam zbylo dost prostoru).“

„Osobně mi krácení promluv velmi vadí. A když je ještě ke všemu vyhozena pointa, přímo zuřím.“

„Nevidomí mají možnost slyšet, tělesně postižení mají možnost slyšet a neslyšící (sluchově postižení) nemají možnost slyšet, tak zbývá možnost PSANÁ FORMA! Není důležitý upravit, prostě nechat v takové formě, ať neslyšící mohou se učit nová slova a prostě jako podněty, aby začali se učit nová slova. U slyšících je prostě se učit celý život a neslyšící jedině psanou formou se učit nová slova.“

Tabulka č. 35 Požadavky na úplnost záznamu - preference znakového jazyka

Jazyková preference	Plná informace	Zjednodušený text	Nemám názor	Jiný Názor
Znakový jazyk	90,24 %	8,54 %	1,22 %	0 %

Zajímavé je, že plný záznam chtějí i respondenti, kteří preferují při komunikaci jazyk znakový, a to 90,24 % z nich.

„Já potřebuje naučit nové slovo.“

„Mě vadí, například ta osoba ve hře moc mluví, ukáže krátké titulky.“

„Přeji si, aby bylo otitulkované přesně to, co hovoří a ne zjednodušili, protože bych mohla získat další novou slovní zásobu či fráze slyšících a moc mi v tom pomáhá.“

Otázka č. 9: Přesnost záznam promluv v hraném filmu a dokumentu

Tabulka č. 36 Požadavky na přesnost záznamu

Přesnost záznamu promluv v hraném filmu a dokumentu	Celkem	Celkem %
Chci vědět, jak kdo mluví, proto má být v titulcích ponecháno vše, i případné nespisovné vyjadřování a sprostá slova, když byla při vysílání řečena	180	91,84 %
Chci, aby nespisovná promluva byla upravena na spisovnou	10	5,10 %
Chci, aby sprostá slova byla změněna, aby byl text slušný	7	3,57 %
Mám na to jiný názor	1	0,51 %

Graf č. 14 Požadavky na přesnost záznamu - preference českého jazyka

Ponechat text s nespisovnými i vulgárními slovy zvolilo téměř 92 % respondentů. Zajímavé je následné porovnání obou jazykových skupin: téměř se neliší.

Tabulka č. 37 Požadavky na přesnost záznamu - preference českého jazyka

Preference českého jazyka - požadavek přesnosti záznamu promluv				
Preference jazyka	Plná informace	Zjednodušený text	Nemám názor	Jiný názor
Český jazyk	89,57 %	6,96 %	3,48 %	89,57 %

Ohluchlí lidé jsou si vědomi různých rovin mluveného jazyka a nechtějí o to být ošizeni.

„Slyšící diváci mají veškerou informaci ze zvukové stopy -- nespisovná slova, způsob mluvy, atd. Proč by měli být o takové informace neslyšící a ohluchlí diváci ochuzeni?“

Úpravu neslušných a nespisovných slov vnímá převážná většina respondentů jako cenzuru.

"Proč cenzurovat neslušná či nespisovná slova? Vždyť byla řečena a všichni je slyšeli."

„Sprostá slova mi nevadí, právě to chci, aby bylo vše napsané, co se ve filmu mluví. Nechci cenzuru.“

Když někdo neslyší, bere titulky jako náhradu jazykových podnětů z reálu:

„I v životě lidé mluví slušně i sprostě, nevím proč by to mělo být jiné pro slyšící a neslyšící. Beru čtení titulků i jako rozšiřování slovní zásoby, a je dobré znát i tato slova, aby pak člověk nebyl mezi slyšící úplně mimo, když neví co to znamená, protože to neodposlechne a v knihách se nedočte.“

"Prosím zejména vulgarismy tak jak jsou řečeny - aby neslyšící měli přesné informace o úrovni projevu slyšících a seznámili se též se slangy. A měli možnost odhadnout kvalitu mluvího. Umravňování textů od titulkářů je nefér."

„Český jazyk je můj rodný jazyk a proto ho chci mít v té plné verzi, v jaké je použitý, protože to souvisí také s tím konkr. pořadem, uměleckým stylem, způsobem vyjadřování té které osoby (např. politici) atd. atd. I to je součástí těch informací, které chci získat, nejen to, co říká, ale i jak to říká.“

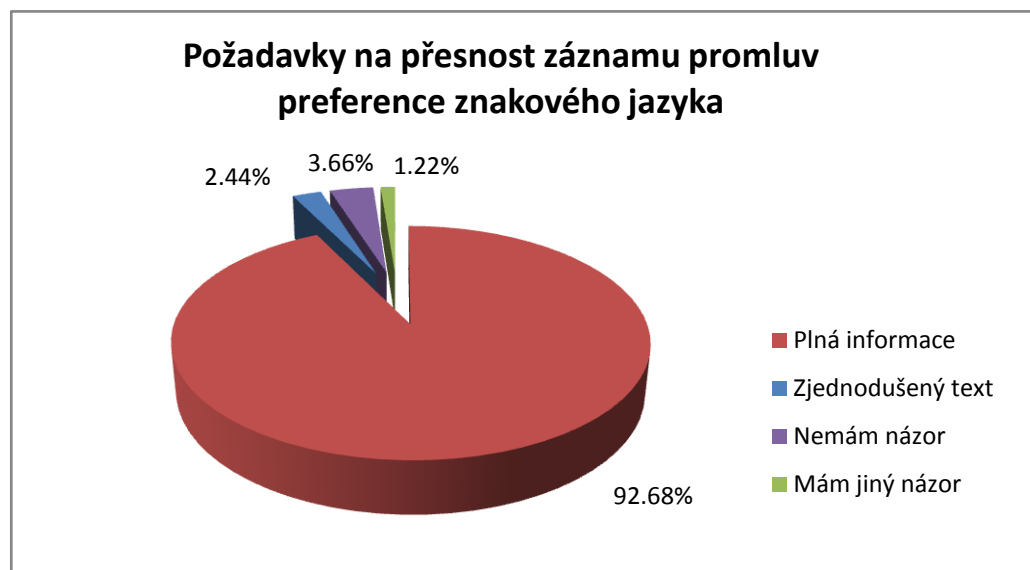
*„Myslím si, že je dobré, abysme my neslyšící věděli, že existují různá pravidla- např. sprostá slova a ne ve hvězdičkách místo do pr***e- jak to máme vědět, co to znamená, co když si pomyslím že je to jiné slovo...nespisovné - když čteme nějaké dopisy či nějaké knížky a my nevíme co jsou nespisovná, tak v tom titulkování pomůže pochopit význam či obsah děje...“*

„Slyšící mohou vše a my nic nedozvíme. My taky máme právo vědět na vše i nová slova, které skoro nikdy nedozvíme jak slyšící mluvěj.“

Tabulka č. 38 Požadavky na přesnost záznamu - preference znakového jazyka

Preference znakového jazyka - požadavek přesnosti záznamu promluv				
Preference jazyka	Plná informace	Zjednodušený text	Nemám názor	Jiný Názor
Znakový jazyk	92,68 %	2,44 %	3,66 %	1,22 %

Graf č. 15 Požadavky na přesnost záznamu - preference znakového jazyka

Překvapivé je zde vysoké procento uživatelů znakového jazyka při požadavku na přesnost záznamu promluv v hraných filmech, a to 92,68 %, což je dokonce o trochu vyšší než u respondentů preferujících český jazyk (89,57 %).

Je z toho zřejmé, že i prelingválně neslyšící diváci chtějí přesnost záznamu promluv, aby viděli, jak slyšící lidé mezi sebou doopravdy mluví. A to i za cenu toho, že textu zcela neporozumí (ač mohou mít subjektivně dojem, že porozuměli dobře).

Může to být ovlivněno tím, že potřebují být vystaveni ve vizuální formě českému jazyku, aby si mohli osvojovat nová slova. Je známo, že čtení knih je pro ně velice obtížné, zatímco a děj filmu jim pomáhá pochopit z kontextu význam nových slov a další souvislosti. Nemohou odposlouchávat hovory slyšících lidí kolem sebe a neznají různé roviny běžného vyjadřování, včetně nespisovné formy češtiny (ta se ve škole neučí, slyšící děti to odposlouchávají v reálu). Podmínkou ovšem je, aby titulky šly pohodlně přečíst.

„Ale je škoda zkrácená věta, nebo přeformulovaná na kratší větu, prostě nechat celou větu, přesně co mluvčí řekne, včetně vycpávky /hmmm, ehmm, no, třeba.../

at' vidím, že jsou takoví lidé... A také nechat hovorovou češtinu například VOKNO, VONA, prostě je slyšet, tak prostě stejně... “

Stejně co říkají TV, nemůže být vynechat sprosté slovo nebo něco podobného... Slyšící lidé můžou poslouchat co říkají TV tak my Neslyšící mělo být úplně stejně co říkají TV tak na titulky normálně napsat co říkají..

*mluvení sprosté originální-nechám.Neděláte doplnit ***. Pro mne nerozumí o čem a co říká???:(*

„Normalna sproste take slyšici mluvi sproste podle film sproste deti nekoukal jine program.“ (Volný překlad do češtiny: „To je normální, vždyť také slyšící mluví sprostě. Ať je to podle filmu, když se tam mluví sprostě. Děti se na to nebudou koukat, mají jiný program.)

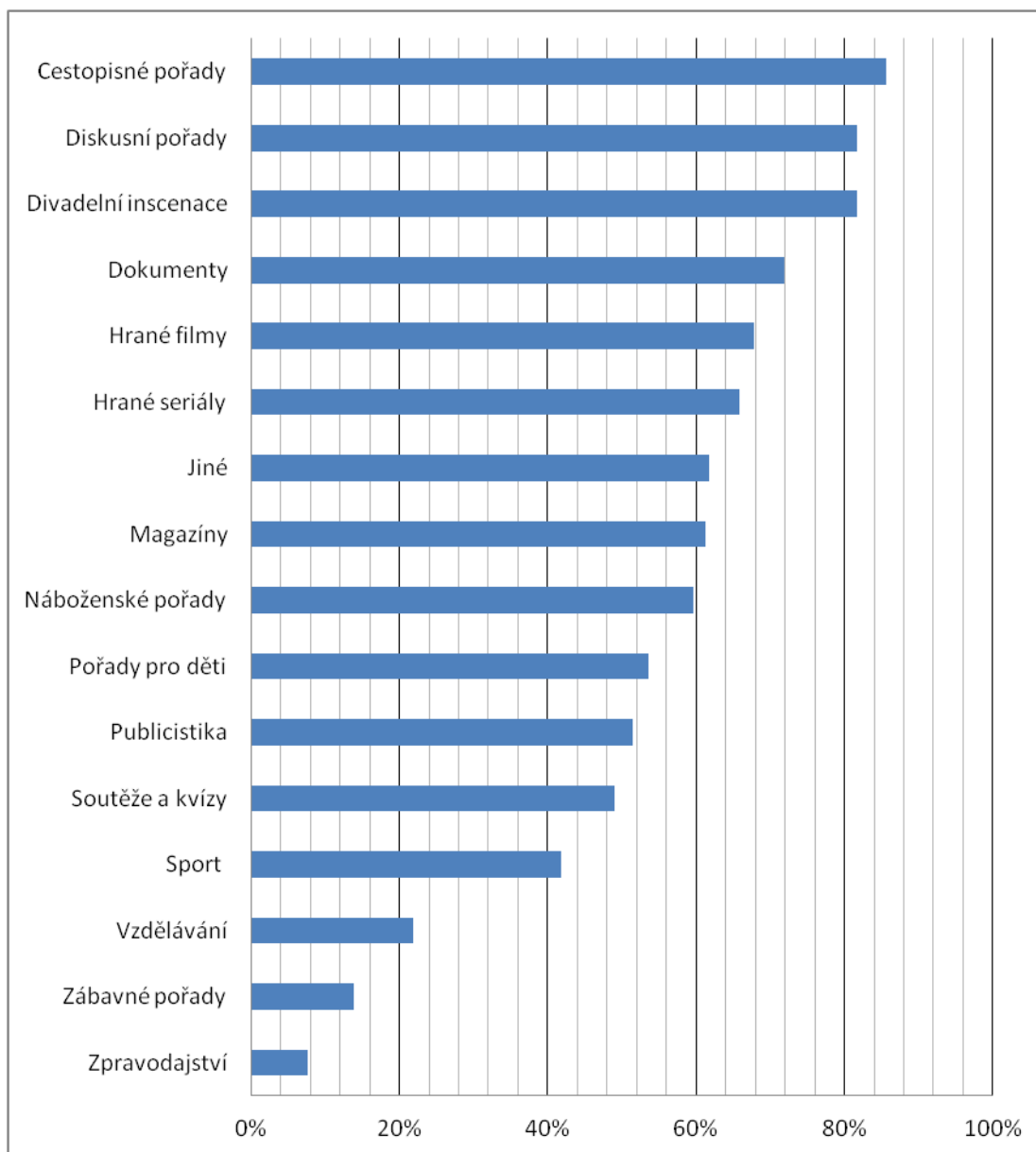
Ačkoli nebyla otázka ohledně cizích jazyků, respondenti preferující češtinu požadovali, aby byly zachovány i promluvy ve slovenštině.

„Velmi vítám úplné znění vyřčené věty, protože si o takové osobě a jejímu vyjadřování udělám svůj úsudek, tak jak ho vnímají i slyšící lidé. Problémem je nářečí a slovenština u osob, kteří toto neznají. Já jsem starší ročník, v mé škole jsme probíraly slovenštinu i některá nářečí, tak jim rozumím, ale mladší ročníky po odtržení Slovenska od ČR téměř vůbec neznají slovenštinu. Moc bych si přála, aby se ji naučili znát. Ve školách to asi neprobírají.“

„Byla bych velice ráda, kdyby i slovenské promluvy zůstaly v originále. Nepotřebuju překládat slovenštinu do češtiny.“

Otázka č. 10: Jaké druhy pořadů Vás zajímají?

Graf č. 16 Oblíbenost televizních žánrů

Respondenti měli možnost označit více z nabízených položek.

Celkové rozložení oblíbenosti televizních žánrů však je mírně zkresleno tím, že mezi respondenty početně převažují ženy. Naskýtala se otázka, nakolik jsou tím výsledky ovlivněny. Z tohoto důvodu se jevílo jako nejvhodnější rozdělit výsledky i podle pohlaví.

Z následujících tabulek je patrné mírně odlišné pořadí priorit při výběru sledování televizních pořadů u žen a u mužů; nejvýraznější je to u sportu (muži 4. místo, ženy až 12. místo).

Tabulka č. 39 Pořadí oblíbenosti televizních žánrů podle pohlaví

Muži - oblíbenost žánrů	Počet	%
1. Zpravodajství	66	85,71
2. Dokumenty	63	81,82
3. Hrané filmy	62	80,52
4. Sport	56	72,73
5. Hrané seriály	50	64,94
6. Cestopisné pořady	49	63,64
7. Zábavné pořady	49	63,64
8. Vzdělávání	48	62,34
9. Diskusní pořady	46	59,74
10. Soutěže a kvízy	45	58,44
11. Magazíny	43	55,84
12. Publicistika	37	48,05
13. Pořady pro děti,	30	38,96
14. Divadelní inscenace	16	20,78
15. Náboženské pořady	10	12,99
16. Jiné	6	7,79
17. Nevyhraněný žánr	5	6,49

Ženy - oblíbenost žánrů	Počet	%
1. Dokumenty	105	88,24
2. Hrané filmy	98	82,35
3. Zpravodajství	94	78,99
4. Hrané seriály	91	78,99
5. Cestopisné pořady	84	70,59
6. Zábavné pořady	80	67,23
7. Soutěže a kvízy	75	63,03
8. Vzdělávání	73	61,34
9. Diskusní pořady	71	59,66
10. Pořady pro děti	66	55,46
11. Magazíny	58	48,74
12. Sport	49	41,18
13. Publicistika	45	41,18
14. Divadelní inscenace	27	22,69
15. Náboženské pořady	17	14,29
16. Jiné	9	7,56
17. Nevyhraněný žánr	6	5,04

Otázka č. 11: Které konkrétní pravidelné pořady vysílané v ČT byste rádi viděli, ale nemají titulky?

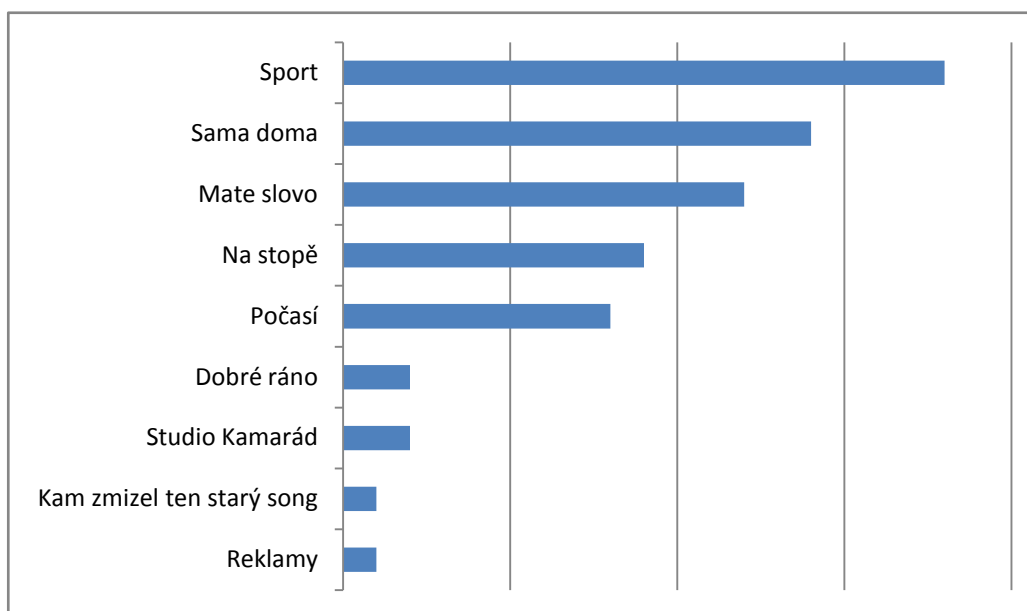
V komentářích se objevuje pochvala ohledně rozsahu titulkování v České televizi:

„ČT je v tomhle fakt dobrá. Titulkuje skoro všechno.“

„Jsem velmi spokojená nejvíc s Českou televizí, která titulkuje skoro vše.“

Ovšem „skoro všechno“ mnohým nestačí, většina respondentů by chtěla mít otitulkované všechny pořady vysílané v České televizi. V následující tabulce je seznam pořadů, které by respondenti chtěli mít titulkované (seřazeno dle preferencí).

Graf č. 17 Požadavky na titulkování pořadů, které nyní titulky nemají

Nejvíce lidem chybí otitulkování sportu. I když jsou nyní některé sportovní události titulkovány, jde zatím vždy o hokej a o fotbal. Lidé by však také rádi sledovali třeba atletiku, tenis a další sporty.

Lidé by si také přáli titulkovat naučný pořad Sama doma, diskusní pořad Máte slovo, dále Na stopě a Počasí.

Jeden z respondentů napsal, že pokud by bylo otitulkováno 100 % vysílaných pořadů, pak by bylo správné, aby i neslyšící diváci platili koncesionářské poplatky.

Otázka č. 12: Mají být titulkované i české a slovenské písničky?

Tabulka č. 40 Požadavky na titulkování písniček

Titulkování písniček	Celkem	Celkem %
Ano	144	73,47 %
Ne	39	19,90 %
Mám jiný názor	6	3,06 %
Nevím	7	3,57 %

Graf č. 18 Požadavky na titulkování písniček

Z celkové databáze chce titulkovat písničky 73,47 % respondentů. Podíl podle pohlaví je 78,15 % ze skupiny žen a 66,23 % ze skupiny mužů.

Zde jsou názory samotných respondentů:

„Nejhorší titulky jsou 'zpívá'. To se dá krásně poznat. Ale co zpívá?“

„Jakým jiným způsobem mám k těmto textům přijít? A když je v pozadí hudba, zpěvu nerozumím. S titulky nebude pro mě sledování písniček (např. ve filmu) utrpením, ale něco si z toho odnesu.“

„Není nic horšího, když se na obrazovce zpívá a je v titulcích uvedeno - zpěv, hudba...“

„Pokud možno ANO, byla bych ráda znala všechna znění písniček, sama neumím vůbec zpívat a neznám slova písni. Směji se mi, že neumím ani slova písni.“

„Zajímá mne, o čem ty písničky jsou. Hudbu třeba občas jakžtakž, i když zkresleně slyším - ale nevím o čem to je a lidé říkají ta písnička je ale krásná a pravdivá! Zajímá mne proč.“

„Já mám v hudební výchově minimální znalosti, nikdy jsem se nepřipojovala ke zpívání, ptž jsem nerozuměla textům, nechápala jsem, jak někdo může rozumět slovům, laicky řečeno, či si pamatovat celé texty. Byla bych ráda, kdyby tu ta možnost titulkování písni byla - mělo by to i edukativní charakter...“

„Patří k všeobecnému rozhledu znát slova populárních písniček, co se hrají, často z nich bývají hlášky, bývá to součást hovorů mezi lidmi.“

Mnohým lidem texty písni připomenou doby, kdy ještě slyšeli.

„Hlavně texty starších písni mi připomenou i melodii z doby, kdy jsem ještě byla pouze nedoslýchavá.“

Mezi ohluchlými lidmi jsou i bývalí hudebníci, například tento respondent:

„Protože jsem byl 20 let muzikant, je velmi milé, když si mohu přečíst text, který jsem nesčetněkrát zpíval. A u písni, které neznám si zase text přečtu velmi rád. Když udělá titulkář/ka titulek zpívá a na obrazovce někdo 3 minuty otevírá pusy, je to smutné.“

Někteří respondenti si přejí text cizojazyčné písničky v originále.

„Nejen české a slovenské písničky, ale všechny! V případě cizojazyčné písničky se dá text případně najít na internetu. A zas tak často se snad nevyskytují :-)“

„Vřele děkuji titulkářům, kteří nám titulkují cizojazyčné texty písni v originále!“

Otázka č. 13: Co Vám na titulcích u filmů a dokumentů vadí?

Tabulka č. 41 Co vadí na titulcích u filmů a dokumentů

Co Vám na titulcích u filmů a dokumentů vadí? (netýká se živého titulování)	Celkem	Celkem %
Viditelně posunutý čas titulků (titulky se objevují oproti obrazu příliš pozdě nebo příliš brzy)	155	79,08 %
Zbytečné krácení titulků (krátký titulek dlouho stojí a je vidět, že lidé hodně mluví)	139	70,92 %
Moc krátké trvání titulku (titulky hodně rychle rolují, nelze je dočíst - nešikovnost titulkaře)	94	47,96 %
Pravopisné chyby u filmů a dokumentů.	92	46,94 %

Respondenti měli možnost zaškrtnout více z nabízených možností. Většina z nich označila posunutý čas - 79,08 % oslovených, a zbytečné krácení titulků označilo 70,92 % dotázaných.

Některé z komentářů respondentů:

„Moc mi to vadí velmi krátký titulek, který stojí moc dlouho... potom ten film je k ničemu...“

„Vadí mi, že se titulky objevují jen na okamžik postačující jen k jejich zaregistrování a hned zmizí. Často se stává, že se neobjeví vůbec, přestože lidé mluví dost dlouho na to, aby nebylo potřeba jejich rozhovor zprostředkovat. Stává se, že titulky jdou se značným zpožděním a jsou tak naprosto k ničemu, což je pro zlost a znehodnocuje to práci titulkaře.“

Další respondent shrnul více nedostatků, které mu vadí. Zajímavým postřehem je, že chce oznamovat také změny intonace a tempo řeči, což by správný titulkař určitě dělat měl.

„Co mi vadí? Neoznačování postav, které nejsou na obraze. Neoznamování zvuků důležitých pro děj. Dále mi vadí, že ve filmu je titulkařem doplněné oznamování zvuků, ale jen u některých (asi jím vybraných), takže o část děje neslyšící / ohluchlí diváci stejně přijdou. Neoznamování změny intonace nebo tempa řeči, když je to pro průběh děje podstatné a není to patrné z mimiky mluvčího.“ (Nedoslýchavý muž)

Otázka č. 14: Chyby v titulcích mají být opraveny pro reprízy

Tabulka č. 42 Názory na opravy titulků

Chyby v titulcích mají být opraveny pro reprízy	Celkem	Celkem %
Ano	173	88,27 %
Ne	11	5,61 %
Mám jiný názor	7	3,57 %
Nemám na to názor	5	2,55 %

Opravit chyby v titulcích požaduje 88,27 %. Ostatní respondenti (5,61 %) jsou ochotni některé chyby do určité míry tolerovat.

U odpovědí „jiné“ respondenti poukazují na ekonomickou stránku, kdy se výroba titulků rozšířena o opravy prodražuje.

Myslím, že by to bylo zbytečně nákladné.“

„Jde i o ekonomickou stránku věci. Má to smysl jen u sledovaných pořadů, které se reprízuji.“

„Proč?! Musí projít kontrolou, zda je OK a když ne, hned si dají do pořádku.“

U odpovědí „ano“ respondenti trvají na opravách s tím, číst stále stejné chyby v reprízách je neúčtou k divákovi.:

„Správný pravopis by měl snad být základem psaného sdělení. Jeho nesprávnost budí dojem, že diváci nejsou bráni příliš vážně. Podobná neúcta k divákovi spočívá v nedostatečné době k přečtení titulků. TO se na to před vysíláním nikdo nepodívá? Nebo není k dispozici nikdo, kdo by měl o věc zájem?“

„Opravovat zcela určitě! Už mě štve, jak se např. Nesmrtelná teta nebo seriál Život na zámku vysílají X let se stále stejnými (strašnými!) titulky. Takže kdykoliv bude běžet Nesmrtelná teta nebo Život na zámku na ČT, nebudu se na ně dívat i přesto, že je mám rád. Radši si počkám, až se bude film vysílat na jiném kanále, kde budou titulky k danému filmu méně hrozné.“

„Když se vysílá pohádka, otitulkovaná před deseti lety a nejsou opraveny chyby, nejen, že napočítám třeba 15 hrubek, ale je celá i v holých větách. Mělo by se to komplet přetitulkovat a s kontrolou.“

„Koukat se na nesmysly pořád dokola je dost unavující. Také by to svědčilo o jisté neúctě k divákovi. Chyb se může dopustit každý, ale pokud se o chybě někdo dozví, mělo by být jeho ctí vadu odstranit.“

„Třeba aby byly nové lepší titulky ve starších seriálech. Např. Nemocnice na kraji města má pořád staré nekvalitní stručné titulky.“

Veřejnoprávní televize má být vzorem pro správné užívání jazyka ve všech jazykových stylech. Nemají tam co dělat pravopisné a další chyby! Každý může chybu udělat, ale když se na ni přijde, je hloupost nechat ji tam stále opakovat v reprízách. Nemusí to stát žádné peníze - má to opravit autor těch titulků zdarma! To předpokládá monitoring chyb a včasný zásah, když se na chyby přijde!

ZÁVĚR

Výsledky výzkumné sondy potvrzují velkou důležitost skrytých titulků se speciální úpravou pro osoby se sluchovým postižením. V komentářích se projevila skutečnost, že osoby se sluchovým postižením vesměs nesledují televizní pořady bez skrytých titulků. Vybírají si tedy pouze pořady se skrytými titulky a to, zda se jim samotný pořad líbí, je až druhé kritérium.

Díličními cíli této bakalářské práce bylo zjistit názory uživatelů skrytých titulků pro osoby se sluchovým postižením a potvrdit či vyvrátit pracovní teze, které vyplynuly z obecně tradovaných domněnek.

Teze č. 1: Prelingválně neslyšící diváci preferující znakový jazyk většinou chtějí výrazně krácené a zjednodušené texty.

Ukázalo se, že i lidé s preferencí znakového jazyka a malou znalostí češtiny trvají na plné informaci a nechtějí zkracování textu. Přestože mají problém porozumět českému textu, skryté titulky jim umožní rozšířit si jejich pasivní slovní zásobu a seznámit se s větnou skladbou. Díky možnosti sledování děje na obrazovce a současně i textu si lépe osvojují nová slova, strukturu české věty a zároveň se seznámí i s obecnou češtinou. Z toho vyplývá, že **teze č. 1 se nepotvrdila**. Toto zjištění bylo překvapivé a odchyluje se od zažitého schématu předpokladů, co se týče požadavků osob s prelingvální hluchotou na vlastnosti televizních skrytých titulků.

Teze č. 2: Nedoslýchavé osoby, které s pomocí osobních technických pomůcek slyší zvuky, nepotřebují oznamování zvuků důležitých pro děj, jejichž zdroj není z obrazu ani z kontextu patrný.

Také většina osob s kochleárním implantátem nebo se sluchadly, které s pomocí technické pomůcky slyší neřečové zvuky ve filmu, tyto zvuky chce z různých důvodů mít také v titulcích oznámené. Z toho vyplývá, že **teze č. 2 se nepotvrdila**.

Respondenti se vyjádřili podrobně ke všem aspektům týkajících se kvality skrytých titulků, a tím poskytli zpětnou vazbu pro Českou televizi.

Otázky byly směřovány zejména na specifické vlastnosti skrytých titulků s úpravou pro osoby se sluchovým postižením, kterými se liší od běžných titulků překladových. Specifické atributy, které mají skryté titulky s úpravou pro osoby se sluchovým postižením, jsou naprosto nenahraditelnou pomůckou zejména pro ty, kteří mají těžké sluchové postižení.

Z výsledků ankety vyplývá pro titulkaře několik doporučení:

- **Příliš rychlé rolování titulků.** Když se na obrazovce titulky hodně rychle míhají a nelze je přečíst. Často je dost času k tomu, aby titulek setrval déle, ale titulek přesto rychle zmizí, protože se titulář mylně domnívá, že musí titulek zhasnout ihned, jak postava v obraze přestane mluvit.
- **Ponechat v textu obecnou češtinu i vulgarismy pokud byly při vysílání řečeny.** Neslyšící nemohou odposlouchávat hovory slyšících lidí kolem sebe a neznají různé roviny běžného vyjadřování, včetně nespisovné formy češtiny. Potřebují se s tím seznamovat v písemné formě, a k tomu jsou titulkované pořady nejvhodnější. Obecně lidé nemají rádi cenzuru a uvádějí, že když je v pořadu slyšet nespisovná čeština včetně vulgarismů, tak proč by to nemohlo být také v titulcích? Chtějí vědět, jak se která postava ve filmu vyjadřuje.
- **Titulkovat písničky, pokud v pořadu zazní.** Lidé, kteří neslyší, si je přejí z různých důvodů. Některé zajímá text písniček, ale neslyší, proto se k nim jinak nedostanou. Nedoslýchavým lidem brání v poslechu textu písničky doprovodná hudba, znemožňuje jim rozpoznávání slov. Ohluchlým lidem pak poskytují vzpomínky na dobu, kdy ještě slyšeli. Nestačí proto napsat jen „Zpívá, nebo „Zpěv a hudba“, neboť je z obrazu obvykle dobře poznat, že někdo zpívá; divák však zajímá obsah textu písničky. Protože je na zpěváka většinou vidět, vadí „nedotažený“ čas titulku s textem písničky, kdy titulek s danou slokou skončí ještě předtím, než ji postava na obrazovce dozpívá. Titulek s textem má u příslušné sloky zůstat tak dlouho, dokud ta nedozní.
- **Nikdy nepsat „Hudba“ tam, kde je vidět hudebníky, nebo pokud jde pouze o znělku předělu scény a podobně.** Hudbu uvádět vždy jen tehdy, pokud má v příběhu nějakou roli. V tom případě je vhodné napsat také, jaký charakter ta hudba má.
- **Barvy používat správným způsobem.** Mnoho respondentů si stěžuje, že někteří titulkaři nedovedou dobře používat barvy, nevhodně improvizují, takže nevědomky znemožňují uplatnění kompenzačních funkcí barev. Tito titulkaři by měli projít školením, aby se seznámili se skutečnými potřebami cílové skupiny.

- Respondentům **velmi vadí viditelně posunutý čas titulků**. Neslyšící osoba vidí, že postava ve filmu začala mluvit, ale titulky se objevují se zpožděním. Jindy jde o technickou chybu, kdy se text zpožďuje nebo předchází asi o tři až čtyři vteřiny oproti viditelným promluvám a zobrazeným situacím. Takový film nelze s titulky sledovat. Nejvíce respondentům vadí na skrytých titulcích jejich zbytečné krácení a pravopisné chyby v textu.
- Naprostá většina respondentů se přiklání, **aby chyby ve skrytých titulcích byly pro reprízy opraveny**. Podle respondentů je čtení stále stejných chyb otravné a svědčí o neúctě k divákovi. Opravit by to měl autor titulků zdarma, čímž odpadnou případné náklady, zaznívají hlasy pro důslednou kontrolu kvality titulků ještě před jejich vysíláním. Před vysíláním se kontroluje se kvalita zvuku, proč by tedy neměla být také kontrolována kvalita titulků?

Celých 100 % respondentů trvá na zachování funkce na zvětšování a zmenšování titulků ovladačem. Někdo chce titulky větší, jiný zase menší; tedy nikoliv aby byly pro všechny buď velké, nebo naopak pro všechny malé. Volbu velikosti titulků si přejí mít také u videí na internetovém vysílání.

V podstatě lze říci, že v současné době Česká televize poskytuje vhodné technické zázemí pro vysílání vyhovujících skrytých titulků (umožňuje vysílání barev, zvětšování titulků na straně diváka atd.), takže skutečná kvalita titulků závisí již jen na konkrétním titulkáři, který danou práci buď zvládá, nebo ne. Je velmi důležité, aby každý titulkář měl dobré znalosti, jak mají být zvuky oznamovány a jak mají být správně používány barvy. Titulkář musí vycházet ze skutečných potřeb cílové skupiny a znát je, tedy nikoliv jen improvizovat, jak o tom svědčí kritické komentáře respondentů.

Titulkář je identifikován podpisem na konci vysílaného titulkového souboru. Zde by určitě pomohl pečlivý výběr kvalitních titulkářů, kteří perfektně ovládají pravopis, jejich důsledné proškolení, ale také kontrola kvality skrytých titulků ještě před jejich vysíláním. Měla by být vyvozena i odpovědnost každého titulkáře za kvalitu, včetně finančních sankcí a jeho povinnost titulky do příštího vysílání zdarma opravit.

Pro osoby s těžkým sluchovým postižením by televizní vysílání bez skrytých titulků bylo nepřístupné. Skryté titulky jsou veřejnou službou České televize osobám se sluchovým postižením. Lze ji přirovnat k přepisu mluveného slova, tedy k určité formě tlumočení. Skryté titulky nejenže poskytují informace, ale jsou pro neslyšící lidi i zdrojem poznávání a seznamování se s českým jazykem ve všech rovinách.

Díky televizním skrytým titulům mají neslyšící lidé možnost nahlédnout do kultury a konvenčních zvyklostí lidí slyšících a porozumět jim, což také přispívají k určité formě jejich integrace do většinové společnosti.

Opatřování televizního vysílání skrytými titulky je tedy v podstatě službou umožňující socializaci a celoživotní vzdělávání lidem s těžkým sluchovým handicapem.

Ačkoliv již 15 let pracuji v České televizi, před realizací této výzkumné sondy jsem o problematice titulkování a o potřebách cílové skupiny, to znamená osob se sluchovým postižením, neměla mnoho informací. Díky ochotným odpovědím respondentů, kteří reagovali i formou komentářů, jsem se seznámila s některými problémy. Nové poznatky zpracovávám a shrnuji s vědomím, že přispějí i těm, kteří skryté titulky tvoří.

Integrace není možná jen jedním směrem. Nemůžeme požadovat, aby se osoby s jakýmkoli zdravotním postižením přizpůsobily vždy nám, většinové společnosti. Musíme jim k tomu dát také vhodné podmínky a být vstřícní. A prvním krokem k tomu je porozumění jejich potřebám. Osobně mne tato práce obohatila o nové znalosti a umožnila mi nahlédnout do problémů osob s různým sluchovým postižením, což mi jistě umožní být při kontaktu s nimi vstřícnější.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

PUBLIKACE

ČERVENKOVÁ, A.: Jak jsme se učili číst. Praha : Gong, 1992. 46 s. ISBN
neuveдено.

HRUBÝ, J. Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich
vlastním osudu. Praha : Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1997.
ISBN 80-7216-006-0.

HRUBÝ, J.: Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich
vlastním osudu, I. díl. 2. doplněné a přepracované vydání. Praha : Federace
rodičů a přátel sluchově postižených, Septima, 1999. 396 s. ISBN 80-7216-006-
0.

HRUBÝ, J.: Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich
vlastním osudu, II. díl. 1. vydání Praha : Federace rodičů a přátel sluchově
postižených, Septima, 1998. 240 s. ISBN 80-7216-075-3

KAŠPAR, Z.: Technické kompenzační pomůcky pro osoby se sluchovým
postižením. 1. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka o.s.,
2008. 102 s. ISBN 978-80-87153-61-1.

KOMORNÁ, M.: Psaná čeština českých neslyšících – čeština jako cizí jazyk. 1. vyd.
Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka o.s., 2008. 63 s. ISBN 978-
80-87153-44-4.

LANGER, J.; SOURALOVÁ, E. Surdopedie (studijní opora pro kombinované
studium). Olomouc: Univerzita Palackého, 2005, 46 s. ISBN 80-244-1084-2.

LANGER, J.; SOURALOVÁ, E. Surdopedie - andragogika (studijní opora pro
kombinované studium). Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. 53 s. ISBN 80-
244-1206-3.

- LEJSKA, M., a kol. Základy praktické audiologie a audiometrie. 1. vyd. Brno :
Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, 1994. 171 s. ISBN 80-
7013-178-0.
- PTÁČKOVÁ, K.: Specifika čtenářství u neslyšících dětí mladšího věku se
zaměřením na problematiku upravovaných textů. Dizertační práce. Praha : UK,
2011. 216 s. IBSN neuvedeno.
- SOURALOVÁ, E. Čtení neslyšících. Olomouc : Vydavatelství UP, 2002. 74 s. ISBN
80-244-0433-8
- SOURALOVÁ, E. Speciální pedagogika osob s postižením sluchu. In
RENOTIÉROVÁ, M., LUDÍKOVÁ, L. a kol. Speciální pedagogika. Olomouc:
Vydavatelství Univerzity Palackého, 2003, s. 171- 183. ISBN 80-244-0646-2
- STRNADOVÁ, V.: Jaké je to neslyšet. 1. vyd. Praha : ČUN, 1995. 165 s. ISBN
neuvedeno.
- STRNADOVÁ, V.: Komunikace neslyšících : Odezírání. 1. vyd. Liberec : Technická
univerzita, 1996. 201 s. ISBN neuvedeno.
- STRNADOVÁ, V.: Úvod do surdopedie. 1. vyd. Liberec : Technická univerzita,
1996. 89 s. ISBN neuvedeno.
- STRNADOVÁ, V.: Současné problémy české komunity neslyšících, I. díl : Hluchota
a jazyková komunikace. 1. vyd. Praha : FFUK, 1998. 279 s. ISBN 80-85899-
45-0.
- STRNADOVÁ, V.: Jak se úspěšně vyrovnávat se ztrátou sluchu. I. díl. : Náhlá ztráta
sluchu. 1. vyd. Asociace organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel :
Praha, 2001. 165 s. ISBN 80-903035-0-1.
- STRNADOVÁ, V.: Hádej, co říkám aneb Odezírání je nejisté umění. 2. doplněné
vydání. Praha : ASNEP, 2001. 200 s. ISBN 80-903035-0-1.
- STRNADOVÁ, V.: Dorozumívání s neslyšícím pacientem. Signální výtisk. Liberec :
Helix, 2001. 96 s. ISBN 80-903035-1-X.

STRNADOVÁ, V.: Prieskum sledovania skrytých titulkov na Slovensku. s. 4 -20. 1. vyd. Bratislava : Slovenský zväz sluchovo potihnutých, 2006. 24 s. ISBN neuvedeno.

STRNADOVÁ, V.: Transliterátor a vizualizátor v praktických situáciách. 1. vyd. Praha : Česká komora tlumočníků znakového jazyka o. s., 2008. 137 s. ISBN 978-80-87153-78-9.

STRNADOVÁ, V.: Odezírání jako schopnost. 1. vyd. Praha : Česká komora tlumočníků znakového jazyka o. s., 2008. 71 s. ISBN 978-80-87153-27-7

STRNADOVÁ, V. - KOPLÍK, R.: Problematika tvorby skrytých titulků k předtočeným pořadům. 1. vyd. Praha : Česká komora tlumočníků znakového jazyka o. s., 2008. 205 s. ISBN 978-80-87153-82-6

ČLÁNKY

ČERVENKOVÁ, A. a kol. Co a jak číst se sluchově postiženým dítětem. In: Příloha časopisu Zpravodaj. FKRSP, Praha 1999. 80 s. Praha.

HRUBÝ, J.: Pomůcky pro SP v USA. Gong, č. 8/86, str. 146, Gong, č. 9/86, str. 166, Gong, č. 11/86

HRUBÝ, J. Kolik je u nás sluchově postižených? Speciální pedagogika, 8, 1998, č. 2, ISSN 1211-2720.

KOSTŘICA, R., SMILEK, P., HLOŽEK, J. Doporučené postupy pro praktické lékaře. Česká lékařská společnost Jana Evangelisty Purkyně, Projekt MZ ČR zpracovaný ČLS JEP za podpory grantu IGA MZ ČR 5390-3 Reg. č. a/ 032/ 144 Nedoslýchavost

KOPLÍK, R.: Ono se řekne: „Jen zapsat text“. Slasti a strasti titulkáře 1. Gong, 2003. ročník 32, č. 1, s. 18-19.

- KOPLÍK, R.: Kompozice titulků. Slasti a strasti titulkáře 2. Gong, 2003, ročník 32, č. 2, s.18-19.
- KOPLÍK, R.: Největší problém je čas. Slasti a strasti titulkáře 3. Gong, 2003, ročník 32, č. 3, s. 18- 19.
- KOPLÍK, R.: Rozlišování promluv. Slasti a strasti titulkáře 5. Gong, 2003, ročník 32, č. 5, s. 18-19.
- KOPLÍK, R.: Mluva „za rohem“. Slasti a strasti titulkáře 6. Gong, 2003, ročník 32, č. 6, s.18-19.
- KOPLÍK, R.: Barvy, barvičky. Slasti a strasti titulkáře 7-8. Gong, 2003, ročník 32, č. 7-8, s. 36-37.
- KOPLÍK, R.: Emoce. Slasti a strasti titulkáře 9. Gong, 2003, ročník 32, č. 9, s. 18-19.
- KOPLÍK, R.: Ještě pár slov o technice. Slasti a strasti titulkáře 12. Gong, 2003, ročník 32, č. 12, s. 18-19.
- STRNADOVÁ, V.: Jaké problémy má neslyšící člověk při čtení. Referát. In: Co a jak číst se sluchově postiženým dítětem. Str. 22–25. Příloha časopisu Zpravodaj. FKRSP, Praha 1999.
- STRNADOVÁ, V.: Raimund Koplík. Skrytí titulkáři. Rozhovor. Gong, 2004, ročník 33, č. 1, s. 12–13.
- STRNADOVÁ, V.: Skryté titulky pod lupou IV. Gong, 2009, ročník 38, č. 11-12, s. 41.
- STRNADOVÁ, V.: Skryté titulky a zvuky ve filmu I. Gong, 2010, ročník 39, č. 5-6, s. 46.
- STRNADOVÁ, V.: Skryté titulky a zvuky ve filmu II. Gong 2010, ročník 39, č. 7-8, s. 46.

E-ČLÁNKY

BROŽÍK, J.: Jak se dělají skryté titulky. Gong. Rozhovor s Vladimírem Salzmanem.

[cit. dne 11. 5. 2013]. Dostupné z www:

<http://www.gong.cz/clanky.php?c=180>

BROŽÍK, J. - STRNADOVÁ, V.: Nechte nám 70 procent! Gong. [cit. dne 11. 3.

2013]. Dostupné z www: <http://www.gong.cz/clanky.php?c=64>

ČESKÁ UNIE NESLYŠÍCÍCH. Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob č. 155/1998 Sb., ve znění zákona č. 384/2008 Sb. ČUN.

[cit. 21. 5. 2013]. Dostupné na: <http://www.cun.cz/?clanek=8>

ČESKÁ TELEVIZE. Teletext. [cit. 27.5. 2013]. Dostupné na:

<http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/cte-dotazy/televizni-technika/?id=69>

DUFFY, Jonathan. The joy of subtitles. BBC News Magazine. [cit. 7.5. 2013].

Dostupné na: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/magazine/4862652.stm

GONG. O nás. [cit. 27. 5. 2013]. Dostupné na: <http://www.gong.cz/neco-o-me>

HRICOVÁ, Lenka. Komunikační kompetence žáků a učitelů na základních školách pro sluchově postižené. Disertační práce. MU PF. [cit. 8. 5. 2013]. Dostupné na:

http://is.muni.cz/th/79581/pdf_d/disertace_hricova_final_krnye.txt

KŘEŠŤANOVÁ, L.: Pedagogům nejde o vzdělání, snaží se nás donutit mluvit.

Rozhovor s Petrem Vysučkem. Gong. [cit. dne 18. 5. 2013]. Dostupné z www:

<<http://www.gong.cz/pedagogum-nejde-o-vzdelani-snazi-se-nas-donutit-mluvit/2012/10/03>>

LANGER, J.: Systémy dorozumívání českých neslyšících, Grand Advisor. [cit.

18. 5.2013]. Dostupné na: <http://www.grantadvisor.cz/signall2-systemy.html>

MÁLKOVÁ, M.: Možnosti zvýšení čtenářské gramotnosti u neslyšících žáků VÚP

Praha, 11/2006, [cit. 11. 4. 2013]. Dostupné na: <http://clanky.rvp.cz/wp-content/upload/prilohy/1100/text.pdf>

- RADIMĚŘSKÁ, D. - SMOLKOVÁ, P.: Pracovní verze přednášky. Klinika pracovního lékařství FN a UP Olomouc. [cit. 12. 5. 2013]. Dostupné na: http://www.lf.upol.cz/uploads/media/Profesionalni_poskozeni_sluchu_01.pdf
- REDLICH, K.: Co potřebují neslyšící? (2005). Knihovnický zpravodaj Vysočina. [cit. 8. 6. 2013]. Dostupné na: <http://kzv.kkvysociny.cz/archiv.aspx?id=657&key=M>
- RUCE.CZ. Seznam kompenzačních pomůcek pro SP. [cit. 13. 6. 2013]. Dostupné na: <http://ruce.cz/clanky/144-seznam-kompenzacnich-pomucek-pro-sp>
- STRNADOVÁ, V.: Skryté titulky a mluvčí ve filmu. Gong. [cit. 8.6. 2013]. Dostupné na: <http://www.gong.cz/skryte-titulky-a-mluvci-ve-filmu/2010/10/04>.
- STRNADOVÁ, V.: Skryté titulky pod lupou IV. Ruce.cz. [cit. 15. 5. 2013]. Dostupné na: <http://ruce.cz/clanky/714-skryte-titulky-pod-lupou-iv>
- STRNADOVÁ, V.: ASNEP: Jak dál se skrytými titulky. Helpnet. [cit. 6. 6. 2013]. Dostupné na: <http://www.helpnet.cz/inspo/inspo-2013/graficke-prezentace/71685-3>
- STRNADOVÁ, V.: Zavedení a uzákonění skrytých titulků v České republice I. iDnes. [cit. 5. 5. 2013]. Dostupné na: <http://verastrnadova.blog.idnes.cz/c/242498/Zavedeni-a-uzakoneni-skrytych-titulku-v-Ceske-republice-I.html>
- STRNADOVÁ, V.: Zavedení a uzákonění skrytých titulků v České republice I. iDnes. [cit. 5. 5. 2013]. Dostupné na: <http://verastrnadova.blog.idnes.cz/c/242498/Zavedeni-a-uzakoneni-skrytych-titulku-v-Ceske-republice-II.html>
- STRNADOVÁ, V., MÁZEROVÁ, R.: Prioritou České televize ve zpřístupnění informací sluchově postiženým divákům jsou skryté titulky. Rozhovor s GŘ ČT. Janečkem. Gong 2006. [cit. 6. 6. 2013]. Dostupné na: <http://www.gong.cz/clanky.php?c=198>

- STRNADOVÁ, V.: TV Subtitles as a Tool for Enhancing Language Skills for Deaf Persons. (Televizní titulky jako pomůcka pro zvyšování jazykové kompetence neslyšících osob.) Paper held on Universal Learning Design BRNO, 2011. [cit. 9. 6. 2013]. Dostupné na: <http://www.uld-conference.org/conference/brno-2011-en/paper-details?paper=110>
- STRNADOVÁ, V.: Skryté titulky a mluvčí ve filmu. Gong. [cit. 8. 5. 2013]. Dostupné na: <http://www.gong.cz/skryte-titulky-a-mluvci-ve-filmu/2010/10/04>
- ŠMÍD, M.: Vysílání České televize v roce 2011 z pohledu plnění úkolů veřejné služby. Česká televize. [cit. 7.6. 2013]. Dostupné na: <http://img12.ceskatelevize.cz/boss/image/contents/srada-ct/dokumenty/vysilani-ceske-televize-v-roce-2011-z-pohledu-plneni-ukolu-verejne-sluzby.pdf>
- WHO. Prevention of blindness and deafness. Grades of hearing impairment.. [cit. 18.4. 2013]. Dostupné na: World Wide Web: http://www.who.int/pbd/deafness/hearing_impairment_grades/en/index.html

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

TABULKY

Tabulka č. 1 Hlasitost zvuku v decibelech

Tabulka č. 2 Hodnocení závažnosti sluchové vady dle WHO

Tabulka č. 3: Hodnocení výsledku slovní audiometrie v procentech (podle Fowlera)

Tabulka č. 4 Procento z počtu skrytých titulků v roce 2009

Tabulka č. 5 Procento z počtu skrytých titulků v roce 2009

Tabulka č. 6 Procento z počtu skrytých titulků v roce 2010

Tabulka č. 7 Procento z počtu skrytých titulků v roce 2011

Tabulka č. 8 Procento z počtu skrytých titulků v roce 2012

Tabulka č. 9 Skladba respondentů podle věku a pohlaví.

Tabulka č. 10 Nejvyšší dokončené vzdělání respondentů

Tabulka č. 11 Nejvyšší dokončené vzdělání s ohledem na věk respondentů

Tabulka č. 12 Nejvyšší dokončené vzdělání s ohledem na pohlaví respondentů

Tabulka č. 13 Sluchové postižení respondentů

Tabulka č. 14 Technické pomůcky, které respondenti používají

Tabulka č. 15 Věk, od kterého mají respondenti sluchové postižení

Tabulka č. 16 Komunikační systémy, které respondenti ovládají

Tabulka č. 17 Preference jazyka

Tabulka č. 18 Preference jazyka s ohledem na stupeň sluchového postižení v procentech

Tabulka č. 19 Preference znakového jazyka s ohledem na věk vzniku sluchového postižení v kombinaci se závažností sluchového postižení

Tabulka č. 20 Potřebnost skrytých titulků k porozumění hovoru v hraném filmu

Tabulka č. 21 Potřebnost skrytých titulků v korelaci se stupněm sluchového postižení

Tabulka č. 22 Zapínání skrytých titulků při sledování pořadů

Tabulka č. 23 Zapínání skrytých titulků ve vztahu ke stupni sluchového postižení

Tabulka č. 24 Míra porozumění skrytým titulkům (všichni respondenti)

Tabulka č. 25 Porozumění skrytým titulkům v korelaci s preferencí českého jazyka

Tabulka č. 26 Porozumění skrytým titulkům v korelaci s preferencí znakového jazyka

Tabulka č. 27 Potřebnost oznamování zvuků, jejichž zdroj nelze odvodit z obrazu

Tabulka č. 28 Potřebnost oznamování zvuků v korelaci se stupněm sluchového postižení

Tabulka č. 29 Potřebnost označování hovořících postav mimo záběr (celková databáze)

Tabulka č. 30 Potřebnost označování hovořících postav mimo záběr v korelaci se stupněm sluchového postižení

Tabulka č. 31 Požadavky na rozlišování hovoru různých mluvčích pomocí barev

Tabulka č. 32 Funkce zvětšování a zmenšování titulků

Tabulka č. 33 Požadavky na úplnost záznamu

Tabulka č. 34 Požadavky na úplnost záznamu - preference českého jazyka

Tabulka č. 35 Požadavky na úplnost záznamu - preference znakového jazyka

Tabulka č. 36 Požadavky na přesnost záznamu

Tabulka č. 37 Požadavky na přesnost záznamu - preference českého jazyka

Tabulka č. 38 Požadavky na přesnost záznamu - preference znakového jazyka

Tabulka č. 39 Pořadí oblíbenosti televizních žánrů podle pohlaví

Tabulka č. 40 Požadavky na titulkování písniček

Tabulka č. 41 Co vadí na titulcích u filmů a dokumentů

Tabulka č. 42 Názory na opravy titulků

GRAFY

Graf č. 1 Skladba respondentů podle pohlaví

Graf č. 2 Nejvyšší dokončené vzdělání respondentů

Graf č. 3 Nejvyšší dokončené vzdělání s ohledem na pohlaví respondentů

Graf č. 4 Rozdělení výzkumného vzorku podle sluchového postižení respondentů

Graf č. 5 Preference jazyka

Graf č. 6 Potřebnost skrytých titulků (celá databáze)

Graf č. 7 Potřebnost skrytých titulků v korelaci se stupněm sluchového postižení

Graf č. 8 Míra porozumění skrytým titulcům

Graf č. 9 Potřebnost oznamování zvuků, jejichž zdroj nelze odvodit z obrazu

Graf č. 10 Potřebnost označování hovořících postav mimo záběr (celková databáze)

Graf č. 11 Potřebnost označování hovořících postav mimo záběr (dle sluchových schopností)

Graf č. 12 Požadavky na rozlišování hovoru různých mluvčích pomocí barev

Graf č. 13 Požadavky na úplnost záznamu - preference českého jazyka

Graf č. 14 Požadavky na úplnost záznamu - preference českého jazyka

Graf č. 15 Požadavky na přesnost záznamu - preference znakového jazyka

Graf č. 16 Oblíbenost televizních žánrů

Graf č. 17 Požadavky na titulkování pořadů, které nyní titulky nemají

Graf č. 18 Požadavky na titulkování písniček

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 Dotazník

Přílohač. 2 Ukázky nejčastěji kritizovaných chyb v titulcích

Příloha č. 1 Dotazník

Dobrý den, jmenuji se Zuzana Břesková, pracuji jako redaktorka teletextu České televize a studuji Filozofickou fakultu UK v Praze obor sociální práce.

Ráda bych Vás požádala o zodpovězení několika otázek ve formuláři, který je součástí mé bakalářské práce zabývající skrytými titulky v televizním vysílání.

Na některé otázky si můžete vybrat jen jednu odpověď, u jiných je nabídnuto několik možných odpovědí. Pod většinou otázek je připojeno textové pole, do kterého můžete dle svého uvážení vpisovat upřesnění nebo své komentáře k danému tématu.

Vaše odpovědi i doplňující připomínky budou cenným materiálem nejen pro mou bakalářskou práci, ale i pro Českou televizi. Veškeré údaje získané dotazníkem budou zpracovány anonymně.

Předem děkuji za vyplnění a Váš čas.

Ing. Zuzana Břesková

Věk: 15 – 20 21 - 35 36 – 45 46 – 55 56 – 65 66 a více

**Město či obec,
kde bydlíte:**

**Povolání či
studijní obor:**

Pokud studujete - uveďte typ školy.

Pokud jste v důchodu, uveďte své povolání před odchodem do důchodu.

Nejvyšší dokončené vzdělání:

- Základní škola
- Učňovská škola
- Střední škola bez maturity
- Vyšší odborná škola
- Střední škola s maturitou
- Vysoká škola

Vaše sluchové postižení je:

- Lehká nedoslýchavost (se sluchadlem nebo i bez něj mohu telefonovat)
- Středně těžká nedoslýchavost (telefonuji jen se sluchadlem, ale špatně rozumím)
- Těžká nedoslýchavost (něco slyším, ale řeči nerozumím bez odezírání i se sluchadlem)
- Oboustranná hluchota

Jiné postižení sluchu (uveďte, jaké)

- Nemám sluchové postižení

Jaké technické pomůcky používáte:

- Sluchadlo na jedno ucho
- Sluchadlo na obě uši
- Kochleární či jiný sluchový implantát
- Nepoužívám žádné z těchto pomůcek

Sluchové postižení máte:

- Od narození
- Sluchové postižení jste získal(a) do 3 let svého věku
- Od 3 do 6 let svého věku
- Sluchové postižení jsem získal(a) později (uveďte, ve kterém věku)

nemám sluchové postižení

Jaké komunikační systémy dobře ovládáte

(Můžete označit i více možností.)

- Český jazyk
- Znakový jazyk
- Znakovanou češtinu
- Mluvená čeština
- Psaná čeština
- Odezírání
- Mezinárodní znakový systém
- Jiný způsob komunikace (uveďte, jaký)

Který jazyk preferujete:

(vyberte jen jeden)

- Český jazyk
- Znakový jazyk
- Jiný jazyk (veďte, jaký)

Skryté titulky ve vysílání České televize

POZOR, všechny následující otázky se týkají pouze filmů a dokumentů, které se titulkují předem, nikoliv živého vysílání a automatického titulkování se stínovým mluvčím.

1. Potřebujete k porozumění hovoru v hraném filmu skryté titulky?

- Vždy
- Občas
- Nikdy

Komentář:

2. Zapínáte si při sledování televizních pořadů skryté titulky, pokud tam jsou?

- Vždy
- Občas
- Nikdy

Komentář:

3. Jak Vám umožňuje Vaše znalost češtiny rozumět českým titulům v televizi?

- Dobře
- Většinou dobře
- Rozumím málo
- Většinou nerozumím
- Vůbec nerozumím

Upřesněte:

4. Oznamování zvuků důležitých pro příběh ve filmu.

Když není ve filmu vidět zdroj zvuku, naznačující děj mimo obraz, který je důležitý pro další vývoj příběhu, například kroky za dveřmi, odemykání dveří zvenku, alarm a podobně...

- Neslyším důležité zvuky, jejichž zdroj není vidět a potřebuji, aby byly napsané.
- Slyším zvuky s použitím technické pomůcky (sluchadla, KI), proto nepotřebuji, aby byly v titulcích napsané.
- Mám jiný názor

Další Vaše názory, postřehy a přání týkající se oznamování zvuků

5. Označení hovořících postav, které jsou mimo záběr

Když v nové scéně ve filmu často není vidět, kdo mluví, protože je mimo záběr nebo v dálce či ve tmě (a to zvláště v případě že spolu komunikují více než dvě osoby)...

- Nerozliším sluchem hlasy postav ve filmu a potřebuji, aby bylo oznámeno, kdo mluví, když to z obrazu ani z kontextu není jasné.
- S pomocí sluchadla, KI, případně i bez nich rozpoznám hlasy postav ve filmu, proto vím, kdo mluví a nepotřebuji, aby byli mluvčí mimo záběr nějak označeni.
- Mám jiný názor

Další Vaše názory, postřehy a přání týkající se identifikace hovořících postav mimo záběr, (ale i v záběru, pokud mluví více osob současně):

6. Při odlišování hovoru různých postav ve filmu, ve kterém často není vidět na hovořící postavy, by měly být použity tyto barvy:

- 4 barvy pro písmena: žlutá, bílá, světle modrá, zelená (na černém podkladu).
- Více barev. (Napište, jaké další barvy.)
- Pro všechny postavy vždy jenom jedna barva.
- Je mi to jedno.
- Mám jiný názor.

Uveďte důvod:

7. Funkce zvětšování a zmenšování titulků má být zachována, aby si každý vybral, co potřebuje.

- Ano
- Ne
- Nemám na to názor

Upřesněte:

8. Úplnost záznamu promluv v hraném filmu a v dokumentu

- Chci plnou informaci, co je ve filmu či v dokumentu řečeno, v titulcích má být pokud možno všechno, co se stihne, když nebudou titulky naskakovat příliš rychle a dají se pohodlně přečíst.
- Je vhodnější text zjednodušovat a vynechávat věty, stačí mi málo informací.
- Mám jiný názor.
- Nemám na to názor.

Upřesněte:

9. Přesnost záznamu promluv v hraném filmu a dokumentu:

- Chci vědět, jak kdo mluví, proto má být v titulcích ponecháno vše, i případné nespisovné vyjadřování a sprostá slova, když byla při vysílání řečena.
- Chci, aby nespisovná promluva byla upravena na spisovnou.
- Chci, aby sprostá slova byla změněna, aby text byl slušný.
- Mám na to jiný názor.

Upřesněte:

10. Jaké druhy pořadů Vás zajímají (můžete označit libovolné množství možností):

- Dokumenty
- Hrané filmy (jaký druh?)
- Zpravodajství
- Sport a vše co s ním souvisí
- Divadelní inscenace
- Magazíny
- Diskusní pořady a talk show
- Hrané seriály (jaký druh?)
- Vzdělávání
- Soutěže a kvízy
- Publicistika
- Náboženské pořady
- Cestopisné pořady
- Zábavné pořady
- Pořady pro děti, abych věděl(a), co sledují a mohl(a) si s nimi o tom povídat.
- Jiné (uvedte, které)
- Nemám vyhraněný žánr.

Upřesněte

11. Které konkrétní pravidelné pořady vysílané v ČT byste rádi viděli, ale nemají bohužel titulky?

Napište jejich seznam

▲
▼

◀ ▶

12. Mají být titulkovány i české a slovenské písničky?

- Ano
- Ne
- Mám jiný názor.
- Nevím.

Uved'te důvod:

▲
▼

◀ ▶

**13. Co Vám na titulcích u filmů a dokumentů vadí?
(Netýká se živého titulkování, například OVM, sport atd.!)
(Můžete označit i několik nebo všechny možnosti.)**

- Pravopisné chyby u filmů a dokumentů (babyčka, omilem, riba, vizíval mě...).
- Viditelně posunutý čas titulků u filmů, (titulky se objevují příliš pozdě nebo příliš brzy).
- Moc krátké trvání titulků (titulky hodně rychle rolují, nelze je dočíst).
- Zbytečné krácení titulku (krátký titulek, který dlouho stojí a je vidět, že lidé hodně mluví).

Napište komentář k předchozím bodům, anebo napište další chyby, které Vám v titulcích vadí.

**14. Chyby v titulcích ve veřejnoprávní televizi
mají být opraveny pro budoucí opakované vysílání**

- Ano
- Ne
- Mám jiný názor
- Nemám na to názor

Upřesněte:

Děkuji Vám za vyplnění dotazníku.

Příloha č. 2 Ukázky nejčastěji kritizovaných chyb v titulcích

Obrázek č. 1 Časový posun titulků

Obrázek č. 2 Ukázka pravopisných chyb ve skrytých titulcích

Obrázek č. 3 Ukázka nevhodného oznamování zvuku

Obrázek č. 4 Porovnání nesprávné a správné rychlosti rolování titulků při vysílání

Titulky musejí rolovat přiměřenou rychlostí, aby je bylo možno přečíst.
Někteří titulkáři zbytečně zkracují čas zobrazení. Zde je porovnání příliš krátkých a správných časů.

	1	Když jsme tam byli naposledy,	29		2	Když jsme tam byli naposledy,	29
	1	muselo jich tam být víc.	24		2	muselo jich tam být víc.	24
428	<<	#10:47:20:09-10:47:21:24	1:15	435		#10:47:20:09-10:47:23:20	3:11
	1	Jenomže potom nějací odjeli s námi.	35		2	Jenomže potom nějací odjeli s námi.	35
	1	Takže opravdu nevím.	20		2	Takže opravdu nevím.	20
429	<<	#10:47:23:14-10:47:25:20	2:06	436		#10:47:23:20-10:47:27:00	3:05
	1	Albrechtovi věřím, ale doba je zlá.	35		2	Albrechtovi věřím, ale doba je zlá.	35
	1	Stalo se příliš mnoho divných věcí.	35		2	Stalo se příliš mnoho divných věcí.	35
430		#10:47:27:00-10:47:33:13	6:13	437		#10:47:27:00-10:47:34:09	7:09
	1	Takže, co navrhuje?	21		2	Takže co navrhuje?	20
431	<<	#10:47:34:21-10:47:35:20	0:24	438		#10:47:34:21-10:47:37:03	2:07
	1	-Ještě špičku.	14		2	-Ještě špičku.	14
	1	-To je dobrý.	13		2	-To je dobrý.	13
432	<<	#10:47:42:23-10:47:43:24	1:01	439		#10:47:42:23-10:47:45:21	2:23
	1	Jo, jo, dobře.	14		2	Jo, jo, dobře.	14
433		#10:47:46:08-10:47:49:16	3:08	440		#10:47:46:08-10:47:49:16	3:08
	1	Hadry...	8		2	Hadry...	8
434		#10:47:55:14-10:47:56:14	1:00	441		#10:47:55:14-10:47:57:21	2:07
	1	Už jedou!	9		2	Už jedou!	9

Příklad příliš krátkého času zobrazení titulků.
Diváci nestíhají titulky číst.

Tytéž titulky s upravenými časy,
titulky lze nyní pohodlně přečíst.

Zdroj obrázků: Z archívu V. Strnadové